

III 1047

CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 6

IUNIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

LXVII — 6

*Ion I. G. G. G. G.
Timisoara
17. VI. 1934*

1458

IUNIE 1934

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FUNDATĂ DE «JUNIMEA» LA 1 MARTIE 1867

Director

AL. TZIGARA - SAMURCAȘ

ABONAMENTUL PE AN:

Pentru particulari 240 lei

Pentru Instituții și Străinătate . . 1000 lei

Rugăm insistent pe Domnii abonați să trimită costul abonamentului la Administrația revistei — str. Wilson, 1. Incasarea la domiciliu reprezintă pentru revistă o cheltuială de 25 % din costul abonamentului.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: Str. Wilson Nr. 1. București

Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele, sunt rugați să le trimită Redacției.

C A R A G I A L E ¹⁾

Rare ori am simțit atât de clar ca în clipa aceasta, că mă aflu în primejdie să fac o faptă rea, — poate chiar mai multe.

Vă rog foarte să nu vedeți în această mărturisire o formulă de banală ipocrizie. Deloc nu vreau să dau a înțelege, că nu mi s'ar întâmpla decât foarte rar să am dorința, eventual să am și energia de a face rău. Sunt un om ca toți oamenii, și prin faptă rea eu înțeleg de obicei, ca și toți ceilalți, o faptă care-mi face *plăcere* mie și *neplăcere* altora.

Prin vorbele dela început *aceasta* am vrut să spun: că mă simt în primejdie de a făptui ceva ce nu-mi face plăcere nici mie, nici altora. Mă găsesc oarecum în situație de tragedie, o tragedie cum vedeți și intimă și socială.

Faptul acesta are nevoie de diverse explicații.

Mi s'a întâmplat să vorbesc în public, de când sunt și până astăzi, în total poate de trei ori. Aceasta mi-a fost destul pentru a verifica ceea ce bănuiam destul în prealabil, că sunt un vorbitor mizerabil.

Am elocuțiunea dificilă, am nevoie de text scris pe care să-mi arunc ochii mult prea des, am articulația nestăpânită, inegală, și vorba mea, ca a tuturor celor fără vocație oratorică se termină, la fiecare capăt de frază *în șoaptă*.

Nici în aceste câteva minute dela început nu pot să vorbesc aproape liber, și ar trebui să pot fiindcă sunt foarte necăjit — și omul la necaz cel puțin ar trebui să vorbească fără hârtie.

În afară de aceasta, înțelegeți bine că un om nu se poate face conferențiar statornic numai din necaz.

Așa, prin urmare, sunt lipsit în grad mare de darurile vorbirii.

¹⁾ Conferință ținută la Fundația Carol I, în seara de 1 Februarie a. c. în ciclul « *Confruntări* » organizat de Conv. Lit.

Acest păcat se agravează *imediat* printr'un altul: sala aceasta a Fundației Universitare Carol I are o acustică aproape tot atât de nenorocită ca și acustica sălii Ateneului Român. Să vă dau despre aceasta un exemplu care va rămâne, precum cred, celebru.

Un francez, de meserie inginer-aviator, poet, romancier, și excelent amic al lui Paul Valéry, a voit odată să facă aici, în sala aceasta, o lectură de poezii alese ale ilustrului său prietin.

Am fost de față. — *Vă jur* că publicul n'a știut *nici când a început* lectura, *nici când s'a isprăvit*. A înțeles numai că lucrul s'a sfârșit, în momentul când d-l Lucien Fabre s'a ridicat de pe scaun și a pornit în sus pe scările acestea din dreapta mea.

Acei dintre d-voastră pe care *poezia* îi interesează de-aproape vor observa că în acea zi, în aula aceasta a Fundației Universitare Carol I s'a realizat în chip *minunat* definiția, astăzi aproape celebră în toată lumea: *la poésie c'est le silence*.

Autorul acestei ingenioase definiții, regretatul erudit și literat Henry Bremond, din ordinul Jezuiților, a murit acum câteva luni — desigur fără să fi aflat de originala confirmare dată formulii sale în locul acesta.

Avem, prin urmare, pentru pasivul acestei seri două puncte: un vorbitor mizerabil și o acustică mizerabilă.

Acum, oricare dintre D-voastră mă va întreba numai decît: de ce am primit să iau parte activă — și *atît* de activă — la această conferință? Aici se dă pe față păcatul în toată complexitatea lui.

Vă cer iertare pentru nevoia în care mă găsesc de a ofensa modestia, vorbindu-vă câteva minute încă despre mine.

Sunt un om foarte distrat și am și vederea cam slabă. Pot fi atât de distrat, încât zilele trecute cu gândul să intru într'o librărie, mi s'a întâmplat să intru într'o prăvălie de mașini de cusut, unde cu cea mai desăvârșită bună credință m'am apropiat de una din domnișoare, care experimenta o mașină Singer, și i-am cerut un roman de *André Maurois*. Apoi cum am spus, am și vederea slabă. Pe stradă iau seama cât posibil la tramvaie și la automobile, foarte puțin la oameni, iar la *afișe* deloc.

Comitetul organizator al acestor conferințe, cunoaște bine aceste infirmități ale mele. Și atunci s'a procedat așa. Fără să fiu *prevenit* cât de puțin, am fost trecut pe lista conferențiarilor, s'au tipărit și s'au lipit afișe cu numele meu alături de al d-lui Profesor Gerota și trebuie să mărturisesc că onoratul Comitet a

calculat perfect: abia alaltăieri am aflat, *dela un prieten*, despre afişaj şi, *prin aceasta*, că trebuie în ziua de 1 Februarie să fiu conferinţiar.

Fără îndoială, pentru *mine* rămâne câştigat că onoratul Comitet al conferinţelor acestora a dorit mult să mă utilizeze alături cu atâţi bărbaţi aleşi, unii chiar iluștri. Această încredere ce mi se arată îmi este preţioasă şi aduc comitetului mulţumiri călduroase. Trebuie să adaog însă că *pentru D-voastră*, după cele ce v'am arătat, comitetul pare să fi avut mai puţină sollicitudine.

Înainte de a încheia aceste preliminari, îmi iau voie, ocazia fiind prea bună — şi după cum sper *chiar unică* pentru mine — îmi iau voie, *zic*, a vă comunica o scurtă observaţie despre conferinţe în general. Nu aşi vrea să stric cheful onoraţiilor ascultători şi am încredere că nu-i voiu supăra turburându-le convingerile. Îng numai să acorde atenţiunea lor unor păreri despre care cred că le-ar putea sugera oarecare obiecţii sau revizuii folositoare

Vă spun *drept* şi *de-a-dreptul* că, mie, conferinţele îmi apar din ce în ce mai hotărît ca o distracţie de o natură oarecum. Vorba vie *dela om la om*, sau *dela om în faţa mai multora*, îşi are loc şi jos bun, de exemplu în politică, unde e vorba de a *sugera* idei, sentimente şi atitudini, unde e vorba adeseori a face pe oameni să creadă că văd *în momentul de faţă* cu ochii, ceea ce niciodată n'au să vadă, nici prin vis măcar.

Vorba din viu grai are sens în prietenie sau în dragoste, unde fiinţa întreagă a celuilalt ne interesează în grad suprem; are, însă, şi vorba vie *dela om la om*, când tratăm afaceri, şi suntem interesaţi a urmări, pe fizionomia şi în tonul vocii intenţiile şi apacităţile celuilalt de a ne trage pe sfoară. Dar în ceea ce nimm *conferinţă*, adică în o expunere informativă care totdeauna tîde, sau trebuie să tindă spre tratare ştiinţifică şi metodică, — mi pare hotărît că vorbirea cu glas mare şi-a trăit traiul. Ne comportăm, în acest punct, ca şi cum omenirea nu ar fi inventat încă scrisul, şi cu atât mai puţin tiparul.

Cred că nu va fi nimănui greu să înţeleagă, în ce situaţie perfect *nefavorabilă* informării serioase se găseşte acel care ascultă o conferinţă. Înaintea ochilor are, pe un plan considerabil ridicat faţă de planul scaunului pe care şade, un domn, eventual o doamnă sau domnişară — persoane mai mult ori mai puţin prezenta-

bile, mai mult ori mai puțin interesante, care caută a-și potrivi glasul și gesturile, care se mișcă modest sau exagerat după cum le e firea, și care — în cazul cel mai fericit, când adică sunt artiști ai vorbei ne distrează, *involuntar*, dela subiect prin interesul pozitiv sau negativ care ni-l deșteaptă. La acest spectacol se adaugă prezența vecinilor noștri din sală, mișcărilor lor, unii din ei tușesc eventual, sau strănută, sau poate chiar cascade, — sau oricât ar fi de potoliți, manifestă un grad oarecare de viață, în atitudinea și în fizionomia lor. Când am numit conferința un fel de *distracție*, am înțeles: un cumul și o concurență de elemente care cooperează pentru a ne *distra* dela comunicarea de idei și de fapte și asemenea comunicare are a fi *doar* scopul unei asemenea întruniri. Imi pare evident că *chiar* în cazul spectacolului și producerii pur artistice, întrunirea în masă în o sală puternic luminată constituie o situație dintre cele mai defavorabile. Când regele Ludwig II al Bavariei cerea să asiste *singur* la reprezentații teatrale, lumea a văzut în aceasta o ciudățenie de neura-stenic. Din contră, cred eu, cerința aceasta de izolare este nu se poate mai logică și conformă atitudinii ce se cuvine să avem față cu opera de artă, — și o inovație tehnică genială a fost desigur ideea lui Wagner de a face întineric în sala de teatru. *Cetireă tăcută* este, netăgăduit, metoda eminentă pentru a ne informa și a ne educa spiritul. Ar trebui, pe terenul acesta, să înțelegem în sfârșit acest lucru, după atâtea mii de ani dela invenția alfabetului și după atâtea sute de ani dela invenția tiparului, — să înțelegem și să intensificăm comunicarea abstractă, fără amestecul spectacolului distractiv. Despre Caragiale s'a scris de-ajuns și în toate chipurile; printre alții am scris și eu, și iată că prin acest rău nărav al conferințelor, eu fac în momentul de față și această *faptă rea*, că vă iau timp și atenție pe care le-ați fi putut da cetirei celor ce am scris despre Caragiale, aducând prin aceasta, direct sau indirect vătămare și editorilor care m'au publicat.

Dar, cea mai gravă dintre faptele mele implicate în situația aceasta de conferențiar este subiectul însuși ce mi s'a propus: să vorbesc despre *Caragiale după amintiri personale*. Și în acest punct rezist din toate puterile: nu vreau să vorbesc despre Caragiale după amintiri personale. Mai întâi curiozitatea biografică îmi pare ceva hotărît *odios*, cu atât mai odios, când ea în-

cearcă a se exercita asupra unor oameni prea de curând morți — și douăzeci de ani socotesc în asemenea caz într'o clipă, — oameni ai căror rude de aproape și prieteni trăiesc încă în amintirea vie a raporturilor lor cu un mort care a dat contemporanilor, și posterității în formă monumentală clipele de cea mai superioară calitate ale vieții sale intelectuale. Înțeleg să fiu cu grijă ca nimic să nu se piardă din ce va avea a sluji, *târziu încolo*, la fixarea exactă a fizionomiei omului Caragiale. Să vorbim în public, de pe acum, de un asemenea om socotesc lucru cu desăvârșire *nelalocul lui*. Această atitudine se impune cu deosebire în cazul lui Caragiale — care cât privea persoana lui, a avut o violentă oroare de publicitate. Pentru a ilustra aceasta voi fi silit totuși să comit și eu indiscreții.

Eram de față când un tânăr, care-și pregătea doctoratul având ca subiect de teză viața și operele lui Caragiale, a venit să citească acestuia primul capitol al lucrării sale — capitolul biografic.

Ingrozit am fost, — și groaza aceasta nu cred s'o pot uita vreodată — de furia care fierbea crescând în Caragiale în timpul lecturii, care a izbucnit cu atâta violență la isprăvitul cetirii, încât, noi câțiva simpli martori, ne-am temut o clipă pentru integritatea persoanei fizice a tânărului și intempestivului biograf. Nu vă pot repeta cu ce cuvinte i-a sbierat Caragiale ce întrebuințare dorește manuscrisului care tremura teribil în mâna autorului. Vi le închipuiți D-voastră ușor, — și eu nu pot decât să dau dreptate marelui scriitor, cât privește fondul chestiunii.

Acum nu știu câți ani se dăduse unui elev din cursul superior al unui liceu bucureștean să scrie o compoziție despre Caragiale, și, în scopul acesta, elevul s'a adresat acestuia rugându-l să-i comunice oarecare notițe despre viața lui. Am avut în mână răspunsul lui Caragiale, de unde vă voiu cita următoarele: «Iartă-mă că, din cauza ocupațiilor mele, n'am destulă vreme să-ți îndeplinesc dorința; acu mi-ar fi peste puțință a sta s'aștern notițele auto-biografice ce-mi ceri. Dar eu gândesc că nici nu-ți trebuiesc pentru disertațiunea d-tale: întru cât opera care te interesează stă înaintea d-tale întreagă, — spre a fi înțeleasă, gustată și criticată, ce nevoie mai are de alte date biografice despre autorul ei, decât că e născut *atunci* și *acolo* și că trăiește încă, până când o muri în cutare loc? Ba, eu cred că și asta e de prisos. Când ai d-ta o pereche de ghete, și eține și potrivite, poartă-le

sănătos și nu-ți mai pese de locul nașterii autorului și de împrejurările vieții lui, care n'au deloc aface cu ghetele d-tale ».

Nimic alta nu voi mai comunica din amintirile mele personale sau ale altora dela Caragiale, ci, urmând dorinței sale, pe care o socotesc în totul legitimă, voi spune în cele ce urmează ce cred despre opera lui, făcându-vă cunoscută astfel, întrucât mă privește, atitudinea generației mele față de scriitorul acesta, o generație care ia loc între generația lui Caragiale și generațiile tinere.

Pentru noi Caragiale este un artist înzestrat cu o excepțională capacitate de a observa și cu o tot atât de excepțională iscusință de a construi din observațiile sale imagini a căror compunere, relief și culoare posedă o putere de convingere echivalentă demonstrației matematice.

Caragiale rămâne pentru noi un maestru al exactității în artă.

Opera lui este clădită pe o adevărată erudiție, concretă și plastică în privința unor părți din viața societății românești. Artă lui Caragiale e studiu și e informație. Intru cât s'a admis de către unii învățați că arta, oricare ar fi, este un fel de cunoaștere, opera lui Caragiale poate lua loc printre cele mai probante exemple în sprijinul acelei concepții despre artă.

Există o obiecție banală ce s'a ridicat și se ridică literaturii lui Caragiale: s'a zis că exagerează. Maiorescu însuși se întreabă, — «dacă unele situații și expresii nu sunt *exagerate* din punct de vedere al chiar realității pe care vor să o reproducă ».

Am convingerea că în această obiecție se ascunde o confuzie.

În o schiță unde povestește impresiile sale penibile din o noapte petrecută într'un hotel de provincie, Caragiale, obosit și surexcitat de acele impresii scrie aceste cuvinte: *sînt enorm și văd monștruos*.

Acea schiță poartă caracter hotărît de reminiscență acută, și cine l-a cunoscut pe Caragiale se oprește la cuvintele pe care le-am citat ca la un deosebit semnal: «sînt enorm și văd monștruos» aceasta nu e formulă ocazională, — cuvintele acestea rezumă un temperament, lămuresc o metodă artistică. În general omul acesta simțea enorm; aparatul său psihic era oricând gata să interpreteze excesiv. Toată producția lui mărturisește această

pornire. În grav ori în ridicol, construcțiile lui poartă semne de fundamentală violență. Orice caracter al lui este un exces, orice situație este o culminație. Aci s'a strecurat confuzia de care pomeneam. Acest caracter excesiv al artei lui Caragiale se accentuează încă mai mult prin împrejurarea că metoda artistică a acestui scriitor este esențial dramatică, este precis teatrală, și despre teatru putem zice că, în principiu, este stăpânit de metoda caricaturii, fie în tragic, fie în comic. Teatrul este prin esență condamnat la expresia nemoderată. Să constăți că o lucrare care poartă cu enormă evidentă pecetea geniului caricaturist — *exagerează*, este fără îndoială de prisos. O caricatură poate fi desigur greșită, atunci când autorul agață figurii detalii străine caracterului ei propriu, falsificând imaginea prin adăogiri parazitare. Dar trebuie o deosebită slăbiciune de atenție pentru ca să tot descoperi și să repeți că o caricatură exagerează impresiile normale.

Hotărît, caricatura supune realitățile la un maximum de stilizare: problema este aci ca această stilizare să fie, până în fiecare detaliu, executată în spiritul celei mai perfecte exactități față cu datele reale dela care o pornește. Și în această stilizare, se învederează excepționala exactitate a viziunii, siguranța magistrală a execuției lui Caragiale.

Este drept, Caragiale a dat uneori figurilor sale mecanism de marionete; însă excepționala lui capacitate de observare le-a făcut să fie adevărate păpuși de caracter, dotate, prin o strictă îngrijire artistică, cu o minunată putere de exactă evocare.

În urmarea acestei metode de stilizare foarte pronunțată, Caragiale a fost îndemnat și sprijinit de însăși fizionomia societății pe care o studia și o exprima; Românii, — cel puțin orășenii — sunt meridionali. Vioiciunea sudică este un reactiv energetic, care face să apară comicăria în forme cu deosebire tari. Prostia și vanitățile, care stau latente într'o masă umană nordică, flegmatică, tăcută, se degajează viu și colorat în focul exuberanței meridionale. Vanitatea, puternic și naiv manifestată la toți sudicii, a fost — și mai este încă — la noi, considerabil sporită prin accelerarea anormală a strămutării indivizilor dintr'o sferă socială într'alta prea depărtată. Și trebuie amintit că asemenea strămutări n'au fost numai înăuntru societății noastre, ci această societate în total a făcut saltul violent, lumea acesta în întregul

ei a trebuit să devie o parvenită față de cultura europeană spre care a fost în scurt aruncată.

Arta lui Caragiale exagerează, — pentru că societatea însăși, din care a crescut această artă, avea fizionomie exagerată.

Generația mea păstrează intactă față de opera lui Caragiale — distanța estetică. Vreau să zic: pe noi nu ne supără *vulgaritatea* materialului uman pe care acest artist l-a utilizat. Ne interesează numai frumusețea tablourilor sale, frumusețe, cum am spus, adesea caricaturală și totdeauna exactă.

Târziu am început, noi aceștia, să auzim — și nu fără mirare — rostindu-se, când mai timid când mai obraznic, fraza că arta însăși a lui Caragiale ar fi vulgară. Avem aci un simptom interesant. În el se arată cât de actuală este opera lui Caragiale, și cât de supărătoare este ea încă pentru unele tipuri de oameni.

Acei cari strâmbă nasul, părându-li-se vulgară arta lui Caragiale, sunt descendenți ai modelelor reale ale acestui artist — ei sunt cu atât mai iritabili, cu cât Caragiale nu numai i-a presimțit, dar a avut încă posibilitatea să-i și vadă. Vă amintiți că după Cucoana Veta a urmat Madame Esméralde Piscopesco, iar pe Rică Venturiano l'au supralicitat pe de o parte Raoul Grégoraschko, pe de altă parte Coriolan Drăgănescu.

PAUL ZARIFOPOL

CONTRA-GLOSA¹⁾

*Clipă trece, clipă vine,
Tu ascultă ce ți-a spus :
Sunt făcută pentru tine,
Ca să te înalți mai sus !
Dacă vrei să-ți mântui chinul,
Cată să te înțelegi :
Cerul doar ți e destinul,
Spirit dătător de legi.*

Cine ești? Stăpânul firii,
Spirit, îngerul căzut,
Ce din sfera nemuririi,
Muritor te-ai renăscut.
Viața ta cea fără dată,
A eternelor lumine,
Vremii jertfă i-a fost dată:
Clipă trece, clipă vine.

¹⁾ Manuscrisul a fost însoțit de următoarea scrisoare, adresată Directorului revistei:

Iași, 4 Iunie 1934

După o îndelungată întrerupere — așa de îndelungată, că i-am pierdut urmele — a colaborării mele la « Convorbiri literare » — astăzi, sub autorizata d-tale direcție și cu așa de valoroși colaboratori — iată-mă că reviu și eu din pribegie, călător încărcat de ani: bătând la ușa căminului drag, al tinereței! Cu alte cuvinte: încerc acum să-mi reiau locul, în rândurile scriitorilor de azi « junimiști » — ca spirit și estetică — de cari mă apropie amintirile mele de atunci. Așa de profund mișcătoare pentru mine.

Redebutez — căci este un redbut — cu o îndrăzneală: « Contra-Glosa », așa numită, pentrucă îndrăznește, în adevăr, să contrazică « Glosa » lui Eminescu!

În forma ei chiar. Cu alt fond. *Idealismului pesimist*, al Glossei lui Eminescu cu — « tu rămâi la toate rece » — i se opune « *Spiritualismul optimist*, al *Contra-Glossei* mele: « luptă cu înflăcărare, ca să te înalți mai sus »!

Pe pământ, în alergare,
 Astăzi cazi, mâini te ridici,
 Dar nu afli alinare,
 Pentrucă nu ești de-aici!
 Intrupării trecătoare,
 Soarta crudă te-a supus,
 De te minte, de te doare:
Tu ascultă ce ți-a spus.

Lupta este taina vieții,
 Lupta, nu o blestema!
 Treci și tu ca toți drumeții,
 Zbuciumat, în calea ta.
 Căci în zbucium se frământă,
 Ingerștele-ți destine,
 Când șoptește clipa sfântă:
Sunt făcută pentru tine.

Lumii, lumea își arată
 Amăgirea, cum o vezi.
 Lumea cea adevărată:
 Spiritul în care crezi!
 Luptă fără pregetare
 De avântul lui răpus!
 Luptă cu înflăcărare:
Ca să te înalți mai sus.

Să justific? Dar știi, că la « Junimea », autorul nu are cuvânt. Pentru dânsul vorbește: opera lui. Să nu crezi însă, că nu am justificări: de fond, despre care poate că vom vorbi altă dată.

Acum, rămâne numai ca tinerii literați neo-junimiști, dela « Convorbiri Literare », să judece: dacă acestui *fond* — justificat sau nu — îi corespunde și *forma*. Fi-rește: în afară de orice comparație cu forma lui Eminescu! În care caz numai « *Contra-Glossa* », ar putea să aspire la ospitalitatea valoroasei reviste. Fără, de altfel, nicio supărare, din partea autorului operei: în caz negativ!

Atât despre « *Contra Glossa* ». Prea mult. Cum ți-am telegrafiat — am regretat, că nu am putut să asist: « ca să reprezint și « Convorbirile Literare ». Îți mulțumesc pentru delegație.

În ultimul număr, *Aprilie*, cetesc justele d-tale observații estetice, cu privire la ideea reproducerii *Columnnei lui Traian*, în București, și la *corcirea ouălor de Paști*! Te rog încă ceva, la ocazie, dacă vei socoti: asupra *denaturării chromatice* și *desenurilor scoarțelor românești*. E și aici o mare primejdie pentru arta românească!

Cu cele mai bune salutări prietenești « junimiste ».

A. C. CUZA

Acolo, în sferi senine,
Taina ta s'a deslegat:
Te vei regăsi pe tine,
Din robie liberat.
Căci murind, ca trup, trăiește
Ce ești tu, în el divinul.
Luptă dară vitejește:
Dacă vrei să-ți mântui chinul.

Te oprești în fața morții,
Ingrozit și plângător?
Oare alții îți sunt sorții
Decât soarta tuturor?
Pământeștelor mizerii,
Pleacă-te: supremei legi!
Ca să pui hotar durerii:
Cată să te înțelegi.

Suferința ta din lume,
Ai gândit ce este ea?
Când tu crezi să te sugrume,
Mântuirea ta o vrea.
Vreii sale te supune,
Printre nori, privind seninul!
Să înveți ce el îți spune:
Cerul doar îți e destinul.

Strălucire frunței tale,
Suflet viu înflăcărat,
Ca să lupți voios în cale
Ziditorul ți-a fost dat.
Nu de-a totului plânsoare,
Jalnic, traiul tău să-l legi —
Fii putere creiatoare:
Spirit dătător de legi.

*Spirit dătător de legi,
Cerul doar îți e destinul:
Cată să te înțelegi,
Dacă vrei să-ți mântui chinul!
Ca să te înalți mai sus,
Sunt făcută pentru tine:
Tu ascultă ce ți-a spus,
Clipa trece, clipa vine.*

A. C. CUZA

COLUMNNE IN NAOSUL BISERICII UNIVERSALE: SF. APOSTOL PETRU

Era pescar din Betsaida, un târgușor de pe țărmul Tiberiadei, a cărui vatră stinsă și spulberată o caută zadarnic arheologii biblici. Avea un frate pe care îl chema Andrei și pe care glorioasa istorie a creștinismului primar l-a proclamat « Andrei-cel-dântâi chemat », fiindcă într'adevăr Andrei a fost primul ucenic chemat de Domnul. Petru era căsătorit, se strămutase în Betsaida și avea o căsuță în Capernaum. Maica soției sale — zăcând într'o zi bolnavă în pat — fu vindecată de Domnul prin minune.

Astăzi, târnăcoapele și sapele călugărilor franciscani au scos de sub straturile seculare, toată sinagoga din Capernaum, pomenită în cap. 7 din Evanghelia Sf. Luca. Iar la o depărtare de vreo sută de metri, a ieșit la iveală pardoseala de mozaic a unei străvechi biserici, ridicată pe locul unde fusese căminul pescarului Petru.

Ani de zile, Petru și-a făcut trudnica lui meserie, pe lacul Genizaret, cel atât de bogat în pește, dar uneori, atât de capricios și de frământat de furtuni. Era un iudeu cucernic, își ținea legea cu devotament tradițional, era fiul sinagogei și făcea vigilență deosebire între mâncările curate și necurate.

Intr'o zi, în toată valea Iordanului și mai departe peste munții posomorîți ai Iudeei, peste văile cu maslini ale Samariei, peste holdele Galilei a început să tune vocea lui Ioan Botezătorul: « Pocăiți-vă că s'a apropiat împărăția cerurilor!... » cu alte cuvinte: Pocăiți-vă că timpul lui Mesia este aproape!

Zilele lui Mesia! le așteptau toți cucernicii din Izrael! le așteptau, în discuții nesfârșite, doctorii și învățătorii legii; le așteptau toți pescarii de pe Marea Tiberiadei; le aștepta și Simon Bar-Iona, Petru de mai târziu.

Cu fratele său Andrei, cu prietenii comuni Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu, cu Filip, concetățean din Betsaida, cu Natanael și cu

alți tovarăși — și de meserie, și de febrilă așteptare religioasă — Petru coboară pe lângă Iordan și ajunge în preajma lui Ioan Botezătorul.

Zguduitoare, unică, neuitată era impresiunea pe care o făcea leul din cavernele anticilor profeți! Ioan Botezătorul subjugă, oprește și înlănțuește lângă el mulțime de ucenici, printre cari și câțiva din cei mai sus numiți.

Dar Ioan Botezătorul era numai glasul celui ce striga în pustiu: pregătiți calea Domnului! Drepte faceți cărările lui. Cu Ioan Botezătorul se împlinea încă odată cuvântul din Sfintele Scripturi: «Și s'a pornit o vântoasă crâncenă și iute care dezghină muntele și sfărâma stâncile; dar Domnul Dumnezeu nu era în această vijelie. După vijelie s'a făcut cutremur de pământ, dar Domnul nu era în cutremurul de pământ. Și după cutremur o pânză de foc, dar Dumnezeu nu era în foc... Iar după foc s'a auzit o armonie dulce și ușoară...».

Și Dumnezeu se da pe față în această armonie a sferelor. Rigurosul ascet Ioan Botezătorul — tot așa ca odinioară Ilie proorocul — recunoaște prezența lui Dumnezeu și exclamă, privind pe Isus din Nazaret, cel ce venise la el să se boteze:

— «Iată Mielul lui Dumnezeu!...»

Cuvintele acestea, proclamația aceasta o aude Andrei, fratele lui Petru, o aude Ioan fiul lui Zevedeu și din gura lor: toți ceilalți. Andrei aduce pe Petru la Isus. Isus, privind la fața lui, i-a zis: Tu ești Simon, feciorul lui Iona: tu te vei numi Chefa (adică în tâlcuire Petru).

Din ziua aceea, Petru a lăsat năvodul, barca pescărească, viața lui pe Genizaret și a urmat pe Isus, de aci înainte Învățătorul lui, Domnul lui și Dumnezeul lui. De aci înainte Petru și soții lui ceilalți — 12 cu toții — vor fi pescari de oameni.

Au trăit așa lângă Învățătorul și Stăpânul lor doi ani, trei ani, poate și mai mult, o viață de fericită ucenicie, de minuni văzute și pipăite, de încântare și de elevațiune sufletească, de ceruri pogorite pe pământ, exact așa cum se spunea că va fi în zilele lui Mesia.

Petru, cel mai în vârstă dintre acești ucenici cari pluteau zilnic între real și miraculos, purta, interpreta și conducea, cu o sfântă și entusiastă nevinovăție, încântarea și răpirea sufletească a tuturor.

Lângă izvoarele Iordanului, — într'o călătorie care trecuse dincolo de hotarele celor 12 Patriarhi — Isus întreabă pe ucenicii săi: bine îmi zic oamenii că sunt eu, Fiul Domnului? Ei răspund: Unii zic că ești Ioan Botezătorul (cel ce fusese ceva mai înainte decapitat de tiranul Irod Antipa fiul lui Irod cel Mare) alții zic că ești Ilie proorocul, alții Ieremia, sau unul dintre prooroci.

Isus atunci le zise: Dar voi cine îmi ziceți că sunt? Luând cuvântul Simon Petru a rostit: Tu ești Mesia, Fiul lui Dumnezeu, celui nou. Iar Isus răspunzând îi grăi: Fericit ești tu, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au desvăluit ție aceasta, ci tatăl meu, cel din ceruri. Și eu îți zic ție că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi biserica mea și porțile Iadului nu vor birui-o.

Dar în al treilea an, în ajunul Paștelui, adică în noaptea de 13 spre 14 Nisan, Invățătorul adorat este arestat, legat, judecat, osândit la moarte, torturat și răstignit — toate dela miezul nopții, până a doua zi la miezul zilei.

Trăsnetul cade peste mica școală a ucenicilor galileeni și peste Ierusalimul înșoritelor lor convingeri mesianice... Bate-voi Păstorul și se va risipi turma! Mai rău! Petru, ucenicul inimos, devotat, arzător, gata să meargă cu Invățătorul său la casnă și la moarte, îl tăgăduște de trei ori: Vă jur că nu cunosc pe omul acesta!

Uimitoare decrete ale celei mai glorioase meniri de care s'a învrednicit vreodată un om, pățimaș ca și noi, și care, pentru echilibru, a trebuit să cunoască abisul apostaziei, abisul a-tot-zdrobitei pocăințe!

Dar lacrămile se șterg, suspinele se convertesc în aleluia! sufletele cresc ca niște cedri (de unde se pologiseră ca niște spice culcate de furtună) entuziasmul se ridică în triluri la cer! Christos a înviat! Christos e viu! Mesia cel așteptat de Patriarhi și de Profeți a biruit lanțurile morții și a sfărâmat porțile Iadului!

Petru este primul martor bărbătesc al învierii Domnului! În drumul către Emaus, înviatul și atot puternicul Invățător completează învățătura a doi din ucenici și le luminează cugetul cu răsăritul învierii lui:

« O, nepricepuților și zăbavnici cu inima ce sunteți ca să credeți toate câte au grăit proorocii! Nu trebuia oare ca Christos să pătimească acestea și să intre într-o mărirea sa? »

Dar minunata auroră a învierii, trebuia să fie pecetluită și expediată lumii întregi prin minunea a doua, petrecută în dimi-

neața de Rusalii, adică prin Pogorîrea Sf. Duh. Cu fruntea încinsă proaspăt de diadema focului ce nu se va mai stinge niciodată, Petru pogoară din foișorul Sionului și proclamă într'o limbă miraculoasă, universal înțeleasă de toată Diaspora fiilor lui Izrael, adunați acum la Cincizecime, proclamă noua lege a omenirii: « Pocăiți-vă! Și să se boteze fiecare dintre voi, în numele lui Isus Christos, spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt. Căci vouă este dată făgăduința și copiilor voștri și tuturor celor de departe, ori pe câți îi va chema Domnul Dumnezeuul nostru! »

Până pe la anul 44 al erei celei noi, adică până în ultimul an al regelui Agripa I, Petru și soții lui mărturisesc Învierea Domnului, stau plini de curaj în fața Sanhedrinului, adună pe săraci, pe oropsiți, pe obișduiți, pe cei plânși, dar cu inimă de copii la noul și fericitul cămin sufletesc al Evangheliei. Familia creștină — adică Biserica — se întemeiază în ziua de Rusalii și începe să se reverse rapidă și irezistibilă, pe toate căile, în toate orașele, din pământul Palestinei și vecinătăți.

Dar dumnezeescul mesaj trebuia să meargă mult mai departe. Mesia venise în lume nu numai pentru fiii lui Abraham, dar pentru toată descendența lui Adam. Petru trebuia să învețe și să înțeleagă aceasta cel dintâi. Într'o zi, pe când se afla în Iafa, găzduit la tăbăcarul Simon și se ruga în foișor — adică pe terasa cu umbrar — de deasupra casei, Petru are o viziune care îi destăinuiește că de aci înainte chemarea la Evanghelie și la moștenirea împărăției este practic oferită tuturor oamenilor de pe pământ.

Însă bonomia, avântul, strădania și exemplul lui Petru trebuiau sprijinite și completate. Isus Christos își pregătea un al 13-lea apostol care era menit să remorcheze, cu energia lui extraordinară, tot colegiul apostolic. Din focul urei de creștini, din noaptea furiei prigonitoare, și din pulberea din drumul Damascului, Mântuitorul viu și Dumnezeu a-tot-puternic îi ridică și-i dăruiește lui Petru, un ultim coleg, pe cel de al 13-lea, pe Saul din Tars, adică pe marele Pavel, de aci înainte apostolul neamurilor.

Petru și soții lui în Iudeia, Pavel și soții lui în Siria și în toată Asia Minor încep splendida luptă, în numele Celui Răstignit și Înviat.

În preajma anului 50, luptătorii de pe cele două fronturi se adună în Ierusalim și desbat, și cumpănesc și se zbugiumă în jurul capitalei probleme: Ce facem cu păgânii cari vin la Christos? Îi

primim așa cum sunt și-i botezăm sau le impunem, prealabil, legea lui Moise și circumciziunea?... Frământări mari! lupte eroice și în parte necunoscute, problemă uriașă din frângerea căreia era să iasă fața cea nouă a lumii!...

Bunul simț, inima largă și divinele avertismente îl fac pe Petru — în acest moment culminant — tovarășul lui Pavel și sprijinitorul punctului său de vedere: Păgâno-creștinii sunt și rămân liberi de obligațiile legii mozaice!

Această libertate, proclamată în sinodul apostolic din Ierusalim, a fost cheia, a fost pârgăia universalei victorii a creștinismului.

Apostolii se despart. Iudeo-creștinii vor continua să stăruiască până la urmă în calea deprinderilor părintești. Pavel și cu toți ucenicii lui și cu toată directiva lui, vor aduce la Christos tot pământul. Dar Petru va fi deapauri amicul, colegul devotat, mâna viguroasă și francă întinsă furtunosului Pavel, chiar atunci când Pavel va cuteza să-l înfrunte și să-l dojenească.

După anul 50, adică după sinodul apostolic, știrile noastre despre Petru sunt puține. Drept vorbind firul istoriei faptelor lui Petru se rupe în anul 44, după miraculoasa lui eliberare din ergastula lui Irod Agripa I.

Cari au mai fost drumurile, luptele, biruințele lui, dela anul 44 până la anul 67, când se încununează cu neveștejita cunună a martirismului?

Frații noștri romano-catolici au păstrat tradițiunea că Petru este cel dintâi care proclamă în Roma învierea și împărăția lui Isus Christos, și că aci, lângă tronul Cezarilor — cel ce era să se prăbușească — a' pus fundamentele tronului lui Isus Christos, cel ce va dura în vecii vecilor. Tradiția lor mai spune că Petru a păstorit 25 de ani biserica din Roma.

Noi ortodocșii răsăriteni, nu suntem totdeauna dispuși să primim fără ceartă această tradițiune. Este greu de admis că Petru a păstorit 25 de ani nou întemeiată biserica din Roma. Dar este și mai greu de admis că Petru n'a văzut Roma decât în zilele prigoanei lui Neron și anume atunci când este prins și răstignit cu capul în jos, în cercul lui Neron, cel dela poalele colinei Vaticane. Dacă n'a fost episcopul bisericii romane, timp de 25 de ani a putut prea bine să fie întemeetorul ei.

Dar credem că a trecut vremea acestor sterpe contestații. Personalitatea lui Petru — pentru ochii imparțiali și pentru inima

arzătoare creștină — se îmbracă într'o dublă maiestate: într'aceea pe care i-o dăruiește istoria evanghelică și al doilea aceea pe care i-o conferă splendida cascadă a veacurilor creștine.

Personalitatea lui Petru subjugă de admirație ca acei pilaștri din catedrale, pe cari îi privești cum cresc spre bolțile cu apoteoze și le vezi și soclul și mândrul capitol — dar mijlocul dispare în nourii de tămâie, risipiți în catedrală!

Cunoaștem începuturile de pe Tiberiada, cunoaștem apoteoza din cercul lui Neron și cunoaștem precis și epistolele lui Petru, cele scrise din Roma-Babilon, nu cunoaștem însă mijlocul columnei, cel ascuns în nouri de legendă și de slavă!

Dar ne este destul: am identificat prima coloană din naosul Bisericii Universale.

GALA GALACTION

I R I Ş I

Irişii albi: cavaleri medievali,
Sub coifuri de cristal şi lănci de soare,
Au pornit svelţi, peste a pietrelor covoare,
In lung de balustrade: matinali.

Mâhnit de gestul lor prea militar,
In minutarul umbrei ce se 'nclină,
Privesc crescând pe gârbova grădină,
Victoria temutului Cezar.

ESCURSIE IN INSULA PRINKIPO.

In căutarea marelui Pan,
Măgarii insulii,
Cu părul tăvălit în rosmalin,
Cu flori la gât și sălbi de maghiran,
Mărgele albastre, în frunze de pelin.
Ciuș!..

Pe drumuri calde de pescari,
In ropotul copitelor mărunte:
Sunt spițele de aur sub arțari,
Și gura serii în macul cu bondari.
In chiparosul negru: doi canari.

Oprește frâu 'n golful depărtării!
Oprește frâu 'n nemișcarea mării!
E primăvara toată a lui Pan,
S'o cucerim în flacări de mărgean!

In vale tot polenul beat din pini,
Se scutură în bucle de copii
Se scutură pe gene între soare,
Rășina grea cu ochii viorii.

Ciuș!
Mărgelele albastre măgăruș,
Sună stinghere în insula cu cer,
Copita dură în micașist și fier,
Deșteaptă 'n piatră ochiu de juvaer.

Cu șea de lemn, sub muște înveninate,
Cu tot samarul de zăduf în spate,

Ciuș!
Spre tăcerea insulii pustii,
E Pan, în baia grea d'argintării.
Dără de zeu,
Sub arcul de răcoare,
Unde toți iezii prin văpăi de soare,
Așteaptă ceru 'n ugerile coapte,
Spărgând prin frunze blidele cu lapte.

Intortochiate coarne de berbec, scobite 'n gol,
Cu toată spuma mării:
Riton străvechiu, ce amintiri petrec,
Cu vinul trist în buzele uitării?

Dar sus, mai sus,
Prin lumânări de ceară,
Călugări greci cu piepturi de vioară,
Ne-arată peste mări Ierusalimul!
Și salcia înflorită și măslinul,
Gutuii stâncii,
Jilavi peste pleoape,
Călcăm cu spaimă inimile moarte...!

Ingenunchiați la poartă blânzi asinii,
Ascultă mănăstirea prea curată...

Venit cu mirodenii din Alep,
Stă înflorat de veacuri la icoană,
Un cavaler creștin pe cal sirep,
Cu părul creț și buzele de maur.

Zac spărți satirii 'n cioburi mici de piatră,
Și clopote cu gura în senin,
Cheamă în radă păsări sau mulțimi,
Iar insula lui Pan pe mări uitată,
Așteaptă, tot așteaptă,
Heruvimi...

MIHAI MOȘANDREI

NOUL IDOL : CONCRETUL

Cine mai cutează a spune că filosofia n'a găsit un binemeritat ecou în viața de toată ziua sau că stă în permanent conflict cu «simțul comun»? Pun întrebarea în chipul cel mai serios, deși răspunsul ar putea trăda o ușoară intenție de umor, care în cazul de față nu-mi pare de fel nelalocul lui.

Sunt în filosofie două cuvinte care, după opinia celor mai mulți — deci adânc venerabilă — se află într'o vădită și neîmpăcată antinomie; iar aceste cuvinte simbolizează poate cea mai răsunătoare controversă filosofică: *concretul* de o parte, *abstractul* de altă parte.

Se înțelege acum, pentru care cuvânt filosofia se poate felicita. Controversa înverșunată din jurul concretului s'a strecurat și în candidul limbaj al profanilor, devenind un bun de neînstrăinat al oricui «reflectează» spontan și «sănătos».

De aceea omul cel mai nepregătit, dar căptușit cu o neclintită încredere de sine, hotărăște solemn și definitiv tot ce e bun (deci, concret) și tot ce e rău (așa dar, abstract). Se rostește peremptoriu: «e abstract»; iată tot ce poate atinge în adâncime o minte umană.

Poate că prin «abstract» cetățeanul — filosof fără să știe și chiar fără să vrea — înțelege de-a-dreptul «fals», și mi se pare că acesta e gândul lui nemărturisit. Dar e mult mai comod a spune «e abstract» decât «e fals». Falsitatea trebue, oricum, dovedită, în vreme ce abstracția e ceva așa de evident, încât e curată pierdere de timp să-și bată cineva capul cu probarea. Desaprobarea ajunge.

Socot că nu e om de știință care să nu fie serios plictisit de reaua reputație a «abstracției». Nu e oare știința — orice știință — un sistem de neîndurate abstracții? Și aceasta nu numai în matematică, dar și în științele realului, mai ales, în fizica vremii

noastre, care în urma teoriei relativității și a cuantelor a devenit atât de... abstractă încât popularizarea de odinioară a rezultatelor științifice e o problemă cu o deslegare aproape supraumană.

Știința se refuză azi vulgarizării. Firește, nu e niciun păcat pentru valoarea intrinsecă, curat teoretică, a științei, dar e o grea pierdere pentru viață, pentru viața morală. Știința încețază de a mai fi o formă vitală, mulțumindu-se cu grațioasa calitate de biblou pe masa de lucru a unui mandarin intelectual.

« Prin urmare — mi se va riposta — recunoști că abstracția e dăunătoare, e chiar fatală? ». O recunosc, sau mai de grabă, o voi recunoaște, după ce ne vom înțelege asupra abstracției. Deocamdată consemnăm în treacăt faptul curios că tocmai un psiholog de finețea unui Fr. *Paulhan* nu se dă în lături a scrie un întreg volum intitulat « Puterile abstracției ».

Să comparăm — ne îmbie el — realitatea psihologică concretă, înainte de universală operație a disocierii sau abstracției cu rezultatele acestei disocieri. « Vom găsi prilejul de a vedea încă odată, cum abstracția se strecoară pretutindeni. Percepțiile, imaginile, emoțiile, ideile, pe care ne-am deprins a le privi în ele înșile, nu sunt decât abstracții. Ele rezultă dintr'o disociație reală și sunt, în acest caz, abstracții vii, elemente cu o viață relativ independentă, sau ele sunt o lature sau un element al unui fapt compus ce ne place sau ne e comod de a-l privi sub un anumit aspect, și atunci cuvintele, pe care le întrebuițăm, folosite analizei, ne pot înșela asupra realității ».

Chiar din citatul de mai sus am putea vedea că mai e o considerație care se cade să ne oprească o clipă. Străbătând istoria gândirii cât de fugar se constată cu nespusă surpriză că n'a existat vreodată ceva concret care să nu fi fost taxat ca abstract, dar și invers, n'a existat vreodată ceva abstract care să nu fi trecut în ochii altora drept lucrul cel mai concret. Iată de pildă această imobilă pagină. Nu este ea tot ce poate fi mai concret? Întrebați însă pe un adept al lui Bergson, care vă va răspunde că realitatea e schimbare și continuitate, excluzând deaceia tot tot ce e static, separat, izolat, deci abstract; iar așa numitele obiecte materiale sunt fictive tăeturi în curgerea indistinctă, tăeturi motivate de interese imediate care cer imobilul, mai lesne de mănuit.

Dimpotrivă, ce poate fi mai abstract ca *Unul* fără niciun conținut determinat? Consultați filosofia alexandrinului Plotin și veți afla că *Unul* e tot ce poate fi mai concret, căci e izvorul oricărei existențe și ca atare e plinătate de viață: Divinitatea.

Ceea ce pentru un anumit gânditor e maximul de concret este pentru un altul maximul de ficțiune sau de abstracție, și nu mai puțin invers.

Precizarea sensurilor de abstract și concret se cere dar fără întârziere, neapelând însă la definiții de vocabular. Nu putem trece totuși peste o distincție, unanim consacrată în manuale și enciclopedii.

Abstracția — se spune — e o «separare» a ceea ce *nu e dat* separat în percepție. Acum, ceea ce e astfel separat sau continuă să fie obiect de percepție, cum e de pildă forma sau culoarea *acestei* pagini, sau încetează de a mai fi obiect de percepție, ca de pildă *forma în genere* sau *culoarea în genere*. De o parte această formă încă sensibilă, de alta noțiunea de formă, numai gândită. Drept vorbind — se adaogă — adevărată abstracție avem numai în cazul noțiunii, care nu mai e percepută ci doar gândită, pe când în cazul prim nu e decât simplă disociere, potrivit sensului întrebuintat de Paulhan.

Cu aceste precizări, aproape fără voe, ajungem a înlocui opoziția abstract-concret cu alta cam tot așa de răspândită în mediul subtililor reflexivi — poate chiar mai uzată — anume: concept, noțiune sau gândire de o parte; intuiție, viziune sau trăire de altă parte. Așa dar, cine se dușmănește de moarte? Gândirea discursivă și intuiția, se răspunde fără nicio clipă de șovăială. E doar o evidență orbitoare. Tot ce e intuit, nu e gândit, și tot ce e gândit, nu e intuit. Sunt ireductibile polarizări de cunoștință. Așa să fie?

Noi înclinăm mai de grabă a crede că tocmai această curentă opoziție între intuiție și concept (gândire) e capîștea tuturor rețelilor, e pricina de căpetenie a neînțelegerilor permanente din preajma termenilor «concret-abstract».

A împărți tot ce există sau e dat în intuiție și concept sau în concret și abstract înseamnă a împărți oamenii în inteligenți și generoși, ca și cum unul inteligent nu poate fi generos, iar unul generos nu poate fi inteligent. Cu alte cuvinte, și mai apăsător, avem aci două principii distincte de clasificare. Intuiție și con-

cept nu pot fi puse pe același plan, n'au aceeași directivă de clasificare: intuiția e un termen psihologic și desemnează o anumită relație între *orice fel* de dat și suflet, deci, o relație de prehensiune nemijlocită; iar conceptul e un termen logic și desemnează poziția oricărui dat în judecată, adică rolul de predicat ce determină sau concepe un subiect.

Nu e dar absurd ca ceea ce logicește e conceput să fie în același timp intuit. Așa, bunăoară, colorarea în *genere* sau «noțiunea» de culoare nu e oare, în sens propriu, intuită odată cu o anumită culoare și ca element integrant al acestei nuanțe? Dacă n'ar fi intuită și ea, cum am ajunge s'o gândim, oricâtă putere creatoare am dăruiră rațiunii? Tot așa toate figurile geometrice sunt abstracte fiindcă sunt generale, și cu toate acestea sunt atât de intuitive.

Cunosc obiecția și chiar o aștept: «Cum să fie intuită colorarea în *genere*? Conceptul de culoare, tocmai fiindcă e concept sau gândire, nu poate fi și intuiție. Acest concept, care e separat sau abstract ca orice concept, nu are dreptul a fi privit ca ceva concret, viu, real».

Și acum cercul vițios sare în ochi. Când doream să desființăm abstractul și să-i fixăm locul său efectiv meritat, care e acela de *moment necesar* al concretului, așa dar de element constitutiv al concretului, se protesta. Dacă de altă parte se menține «abstracția» ca atare, nemăsluită separație, nu se găsesc pe lume destule învinuiri împotriva «abstractismului» sau a «ipostazierii» simplelor idei.

Vremea de față e îndreptată spre concret, viață, trăire — se repetă pe toate tonurile. Exigență, pe care noi am proclamat-o de mult, sub forma de categorică și neîngrădită decizie de a pleca dela *date* și de a rămâne în sfera datului, îndepărtând ca un mit activitatea spontană a gândirii, activitate de «abstractizare». O filosofie lucidă și fără prejudecăți se alimentează necesar din acest concret.

Cerința concretului e dar unanim recunoscută ca un legitim protest împotriva acelu verbalism sau a acelor străbune clișee, din nefericire, confundate cu intelectualismul. Confuzie fatală. Ea duce la proclamarea, încântată de sine, a unui *concret* fără nicio atingere intelectuală, logică sau conceptuală, a unui concret fără note generale, a unui concret golit de substanță. Un astfel de

concret «desintelectualizat» ar fi așa numita «trăire», marea dușmană a inteligenței.

Cine nu observă că un atare concret este cea mai neîngăduită abstracție, căci el menține separația dintre individual sau particular și universal sau general, dintre «intuiție» și «concept», beneficiind astfel de pe urmele unui vițiu pe care totuși îl condamnă. Acest concret trăiește ca ciuperca în putregai. Și nu e prima oară când facem întristătoarea constatare a comunității nemărturisite dintre puncte de vedere aparent antagoniste.

Concretul veritabil stă în contopirea desăvârșită a particularului și universalului, a intuitivului și conceptualului, în acea tainică îmbinare de factori complimentari, caracteristică realității autentice. Când va sfârși filosofia de a se complăce în tragice opoziții, pe care singură le-a făurit sau pe care le-a primit din afară, fără un control serios?

Toată această vană dispută între concret și abstract derivă pentru noi dintr'un banal echivoc: analiza *logică* sau simplă deosebire și analiza *reală* sau inevitabila separare (disociere) sunt supărător și neanalitic amestecate. A deosebi logic într'un lucru concret notele lui generale nu înseamnă de fel a păcătui prin «abstractizare», deci că prin aceasta am și separat sau analizat real. Dacă bunăoară în *acest* corp eu privesc numai nota generică a colorii (conceptul de culoare), n'am separat prin aceasta nimic; colorarea ca notă universală a rămas tot în același corp și n'a început să se plimbe liberă prin lume sau «în sufletul» meu. Cuvântul, firește, se prezintă ca ceva separat, dar cine mai săvârșește azi greșala nominalistă de a confunda ideea cu vorba?

Prin urmare abstracția, de fapt, nu abstractizează (nu separă) nimic. Abstracția nu ne ridică peste concret în zona idealului, ci tocmai înlesnește înțelegerea concretului prin adâncirea sau «analiza» lui.

Trebue să cunoști universalul sau «abstractul» ca atare, pentru a ști ce-i revine lui și ce trece de partea concretului. Să ne închipuim că cineva ar refuza de a studia figura în genere sub pretextul că e o abstracție sau o ficțiune, limitându-se la figuri concrete. N'ar fi deloc exclus ca în realitatea concretă să se întâlnească numai sfere, așa încât s'ar putea conchide că stă în esența figurii a fi sferică. Nu se susținea în astronomia antică și medievală că derivă din natura pământului de a fi în centrul

lumii și în stare imobilă? Anticul gândea dar foarte concret, cât se poate de concret, întru cât el nu putea înțelege o abstractă identitate de natură între cer și pământ. Diferența lor, prin felul lor de manifestare, era prea « concretă », pentru a tolera o pângăritoare apropiere.

Același lucru și pentru un jurist, care n'a cunoscut decât dreptul civil și totodată a luat eroica decizie de a evita ca ciurma « abstractă ». Și el va conchide că orice drept nu poate fi decât civil și în consecință un drept internațional e necesar o plăsmuire a unui om îmbătat de abstracții.

Fără îndoială, așa numita « abstractizare » se poate practica, în deplin succes, având înaintea ochilor un singur caz ce implică acea notă generică, însă pentru aceasta se cere un spirit potrivit, spiritul filosofic. Întru acest cuvânt, filosoful nu are nevoie să treacă în revistă toate cazurile ce cuprind o notă generală, de pildă: « timpul », « spațiul », « realitatea », « individualitatea », etc. Fiecare din aceste preținse « abstracții » se află în fiecare caz concret. Mișcarea rectilinie nu e mai mult sau mai puțin mișcare decât aceea circulară.

Nu se degajă din cele precedente o firească încheiere? Abstracția sau analiza înstrăinează de realitate numai dacă e făcută pe jumătate sau defectuos, în schimb o abstracție desăvârșită și corectă desvăluie treptat adâncurile concretului.

Abstracția stă în serviciul științei și al vieții, iar analiza dusă până la capăt dă în vileag forțele sintetice ascunse. În schimb idolatria concretului se întoarce împotriva obiectului ei, cum se întâmplă cu orice idolatrie și dogmatism.

MIRCEA FLORIAN

UN CENTENAR LITERAR IN POLONIA

În Iunie se împlinesc o sută de ani dela apariția poemului epic al lui Adam Mickiewicz intitulat « Pan Tadeusz » (« Conul Tadeu »). În Polonia se dă acestui centenar importanța unui mare eveniment nu numai literar dar și cultural-național. Afară de Polonia iau parte la sărbătorirea evenimentului și sferile literare din străinătate. După serbarea înălțătoare a centenarului lui « Pan Tadeusz » la Paris, la care au participat reprezentanții eminenți ai lumii literare franceze pe lângă numeroși scriitori, artiști, intelectuali poloni stabiliți în Franța, a urmat o strălucită serbare la Praga și alta la Brno (Brünn). Va urma în curând o sărbătorire și în Italia. Toate aceste manifestări arată că epopeea « Pan Tadeusz », prin valoarea ei poetică covârșitoare, a trecut limitele locului și vremii, și ieșind din patrimoniul exclusiv național polon a intrat în tezaurul capodoperilor poetice al omenirii întregi.

Valoarea operei marelui Mickiewicz, cum de altfel și a altor opere ale acestui genial poet, reiese din faptul că a rezistat probei timpului; nu a fost o eflorescență efemeră ofilită repede și dată uitării ci o înfăptuire trainică a unui inspirat artist care, ca foarte puțini alții, a cunoscut sufletul națiunii sale, s'a identificat cu el creând opere ce pătrund din ce în ce mai mult în conștiința națiunii polone întregi, cuprind sfere din ce în ce mai largi și vor trăi cât și poporul polon.

Romantismul polon, printr'o numeroasă pleiadă de poeți însemnați, trebuie considerat ca o exuberantă eflorescență a romantismului european în genere, iar în ea strălucește în primul rând marele Adam Mickiewicz, care a avut o adâncă înrâurire și asupra poezilor români și asupra ideologiei patrioților din epoca de renaștere a României moderne. Din Mickiewicz s'a inspirat Assachi, Alecu Russo, Eliade Rădulescu; Mickiewicz împreună cu

prietenii și tovarășii săi Michelet și Quinet au avut o mare influență asupra lui C. A. Rosetti și a fraților Brătieni, Golești și altora.

Conștiința națională polonă vede astăzi în Mickiewicz nu numai pe un genial poet, șef al întregii epoci romantice polone, ci pe un conducător spiritual, un adevărat prooroc inspirat, care cu o viziune clară a indicat Poloniei asuprite d'atunci căile ei de mântuire. De pe acest pedestal, pe care l-a urcat națiunea, nu l-au putut urni pe Mickiewicz criticile răslețe și mai vechi și mai recente a unor iconoclaști.

Mareșalul Pilsudski marele făuritor al Poloniei actuale reînființate trebuie considerat ca executorul testamentului național lăsat de Mickiewicz, care în a sa « Carte a Națiunii Polone și a peregrinilor poloni » se ruga lui Dumnezeu pentru un războiu european pentru eliberarea națiunilor asuprite.

Din toate capodoperile produse de geniul lui Mickiewicz, poemul epic « Pan Tadeusz » este considerat de critica literară ca opera lui cea mai perfectă prin echilibrul, obiectivitatea și egalitatea făpturii poetice epice, prin calmul și seninătatea care domină opera întreagă, prin măestria și ușurința versului, prin neîntrecuta bogăție și plasticitate a imaginilor și a tipurilor. Mickiewicz a scris pe « Pan Tadeusz » în anii 1833/34, fiind în etate de 35—36 ani, deci în plenitudinea și maturitatea completă a puterilor sale creatrice, fiind la apogeul activității sale poetice. Epopeea aceasta este ultimă și cea mai desăvârșită operă dintre marile creațiuni ale poetului, a căror serie începe cu « Balade și romane » publicate în anul 1822, dată considerată în istoria literaturii polone ca începutul adevărat al epocii romantice polone.

După publicarea lui « Pan Tadeusz », Mickiewicz intră în faza vieții sale mistico-religioasă, în care neglijează creațiunea poetică, fiind absorbit de preocupările filosofice și devenind un fervent prozelit al mesianismului propagat de misticul iluminat Towianski. El e absorbit de activitatea didactică întâiu ca profesor de limbi clasice la Universitatea din Lausanne, apoi în anii 1842—1844 ca profesor de literatură slavă la Collège de France, unde intră în strâns contact cu Edgard Quinet și Jules Michelet.

Mai târziu și până la moartea lui, intervenită în anul 1855, activitatea politico-socială îi dă puțin răgaz pentru poezie. Când a scris epopeea sa el trăia la Paris într'o ambianță dintre cele mai desolante; exilat într'un mediu străin, la care se adapta cu

greutate, sărac, copleșit de greutatea vieții zilnice materiale. Ii mai sfâșiau inima sa patriotică certurile în sânul emigrațiilor poloni refugiați în număr mare la Paris și în Franța după catastrofa națională din anii 1830. În amărăciunea lor acești emigranți divizați în grupuri se acuzau reciproc, își reproșau greșelile, se certau asupra celor mai potrivite mijloace de viitoarea salvare a patriei robite: în vălmășagul acestor lupte politice îndârjite nu se menaja bineînțeles nici persoana poetului.

În mijlocul acestor mizerii și amărăciuni, sufletul chinuit și jicnit al poetului a găsit o consolare: amintirile anilor fericiți ai copilăriei și ai adolescenței spre care se refugia prin puterile imaginației. L-a cuprins dorul de patria depărtată, pierdută pentru restul zilelor sale, dorul de acel frumos ținut al Lituaniei iubite, în care s'a născut, a copilărit, și-a petrecut anii senini și veseli ai tinereții. Vorbind de Lituania și considerându-se drept Lituan, Mickiewicz, cum de altfel toți Polonii până în ziua de astăzi, nu au în gând Lituania etnică actuală separată de Polonia, ci ținutul geografic și istoric al Lituaniei unite în vechime cu Polonia, formând deci o parte integrantă a Poloniei.

« Pan Tadeusz » s'a născut din profunda nostalgie ce a copleșit pe acea vreme sufletul poetului Mickiewicz, din dorul nespus al patriei îndepărtate ce-l stăpânea în exilul său. O spune în invocațiunea cu care începe poemul său:

« Lituania, Patria mea, tu ești ca sănătatea;
« Cât trebuie să fii prețuită află numai acela
« Ce te-a pierdut. Astăzi văd și descriu frumusețea ta
« În toată a ei strălucire, căci mi-e dor de tine.

« Fecioară Sfântă, Tu care aperi Czeŝtochowa Luminoasă
« Și lucești la Ostra Brama, Tu care ocrotești
« Cetatea din Nowogrodek cu poporul ei credincios!
« După cum m'ai înapoiat pe mine printr'o minune la sănătate —
« Când pus sub ocrotirea Ta de mamă plângândă
« Am deschis pleoapele amorțite și am putut merge
« Numaidecât la altarele bisericelor Tale
« Spre a mulțumi lui Dumnezeu pentru vieța din nou dăruită —
« Tot așa ne vei întoarce printr'o minune la sânul Patriei!..
« Iar până atunci transportă sufletul meu chinuit de dor,

« La acele dealuri păduroase, la acele pajiști înverzite,
« Intinse larg pe lângă Niemenul azuriu;
« La aceste câmpii pictate cu cereale felurite
« Aurite cu grâu, argintate cu secară... ».

În vălmășagul și zbuciumul Parisului poetul concepe planul de a fixa într'un poem epic toate frumusețile țării sale, natale după care tânjește cu lumea d'acolo așa cum a cunoscut-o în tinerețe. Planul inițial al poemului a fost modest, după cum reiese chiar din subtitlul de « poveste boierească ».

Influențat de lecturile lui Walter Scott precum și de poemul lui Goethe « Hermann und Dorothea », Mickiewicz intenționa să scrie o simplă poveste în versuri luată din viața nobilimei polone din Lituania. Însă pe măsura înfăptuirii poemului grație geniului, a obținut proporțiile unei adevărate epopei naționale închegând în trăsături geniale toată viața culturală și politică a vechei Polonie. Descriind în versuri neîntrecute viața nobilimei polone, credințele și ideile ei, caracterele ei sufletești, obiceiurile și traiul ei în toate detaliurile chiar cele mai mărunte, a redat de fapt vechea Polonie.

Căci nu trebuie uitat că această nobilime mijlocie (« nobilime de ogradă ») precum și aceea care corespunde « răzeșilor » din vechea Moldovă descrisă admirabil de Mickiewicz în « Pan Tadeusz » forma suportul și temelia vechiului stat polon. Ea l-a creat cu instituțiunile lui de mare libertate ducându-l într'o anumită epocă la mari înălțimi, după cum din nenorocire tot, ea într'o altă epocă, a fost cauza unor vremelnice prăbușiri. Cultura polonă, a fost creată de această nobilime. Bazele acestei culturi au fost puse de democrația nobiliară polonă și tot nobilimea i-a impregnat caracterele ei specifice. Deși dominațiunea clasei nobiliare a dispărut în Polonia ca și aiurea, cedând locul printr'o inexorabilă evoluție unei democrații moderne, totuși cultura polonă elaborată de nobilimea polonă a rămas cu toate caracterele ei esențiale impregnate de vechea democrație nobiliară și s'a întins asupra claselor celorlalte, chemate treptat în decursul veacului al XIX-lea la viața socială, politică culturală, din care ele erau excluse înainte. Deoarece în evoluțiunea culturală a națiunii există o continuitate, trecutul ei determinând prezentul și viitorul, se formează o unitate culturală națională în timp și spațiu, un suflet național unic care odată născut unește generațiile poporului dispărute cu cele

prezente și viitoare. Astfel înțelegem de ce « Pan Tadeusz » a învins cu timpul toate adversitățile și animozitățile pe care le-a întâlnit la apariția lui.

La început n'a fost înțeles și apreciat la justa lui valoare decât de un grup de elită intelectuală; iar majoritatea opiniei publice l-a primit sau cu indiferență, neînțelegere, sau chiar cu oarecare răceală și animozitate, căci se vedea în el o pretinsă slăvire a reacționarismului nobiliar, boieresc. Cu mersul anilor, cu lățirea culturii în cercurile din ce în ce mai întinse ale națiunii, poemul lui Mickiewicz a făcut să amuțească toate aprecierile nedrepte, superficiale, nefondate — și după un secol de dăinuire este actualmente apreciat și iubit de întreaga națiune ca un adevărat « epos » național. Descriind așa cum a făcut-o cu trăsături geniale și în versuri neîntrecute generațiile și stările dispărute, Mickiewicz a descris de fapt obârșile culturii polone, a fixat caracterele esențiale ale sufletului național polon, care va dăinui astfel cât va dăinui națiunea polonă însăși. Iată de ce el prin « Pan Tadeusz » a cucerit definitiv conștiințele și inimile polone.

Urzeala povestirii sale cuprinde două părți distincte: prima o constituie cearta veche între două familii învecinate de nobili, anume Soplica și Horeszko pentru posesiunea unui vechiu castel părăsit. Asistăm la faza conflictului juridic pentru posesiunea unui bun rural, când supremul magistrat al județului „Șambelanul“ instituit pentru tranșarea unor astfel de conflicte vine la moșia Soplicowo pentru a face ultima și decisivă cercetare locală. Una dintre părți, pentru a produce o stare de fapt juridică, recurge la vechiul obicei de ocuparea bunului rural contestat prin forță cu ajutorul vecinilor și prietenilor nobili înarmați.

Un batalion de vânători ruși, dintr'o apropiată garnizoană, avizat de incident sosește la Soplicowo și găsind pe toți participanții « zajazdului » amețiți și adormiți după un chef monstru făcut în conacul lui Soplica, îi arestează. Ei sunt eliberați și salvați grație unei intervenții neașteptate și iscusite a călugărului Robak, chetor al unei mănăstiri a Bernardinilor, care aduce pe ascunse arme și incitează pe toți nobilii din ambele tabere la o solidară luptă contra Rușilor: lupta se termină cu masacrarea și dezarmarea batalionului rusesc.

Prin călugărul Robak și lupta cu Rușii provocată de el, prima acțiune a poveștii se leagă cu a doua acțiune concomitentă ce se desfășoară pe terenul larg național.

Mickiewicz pune anume întreaga acțiune din « Pan Tadeusz » în vara anului 1811 și în primăvara anului 1812. Este epoca când împăratul Francezilor Napoleon I, atunci în apogeul gloriei și puterii sale, pregătește și întreprinde expediția sa în contra Moscovei. Toată națiunea polonă întâmpină cu patriotică înfrigurare și cu speranțele ce par a fi dintre cele mai îndreptățite întreprinderea militară a marelui Napoleon.

Polonii din Lituania primesc cu un entusiasm indescriptibil pe al lor liberator care după crearea Marelui Ducat al Varșoviei, mergea acuma în contra Moscovei pentru a elibera și restul Poloniei. Micul Adam Mickiewicz, pe atunci elev de liceu la Nowogrodek, vedea falnica armată a regelui Jerôme al Westfaliei unită cu o armată polonă de 80.000 de oameni condusă de prințul Iosif Poniatowski trecând prin orașul său natal. D'atunci și până la sfârșitul vieții sale a păstrat o adevărată adorație pentru Napoleon I, cum de altfel cultul pentru memoria lui Napoleon îl păstrează întreaga Polonie până astăzi. Acest nimb napoleonian se așternu asupra întregii epopei a lui Mickiewicz, care pomenește mereu de măreța persoană a lui Bonaparte.

Ultimele două capitole ale lui « Pan Tadeusz » sunt consacrate intrării în Lituania a oștirilor franco-polone și speranțelor răscolite în sufletele Polonilor prin trecerea acestor oștiri spre Moscova.

Poetul compară sosirea și trecerea oștirilor cu întoarcerea cârdurilor de păsări călătoare ca și oamenii, cari merg spre miazănoapte parcă împinși de o neînțeleasă forță instinctivă.

« Războiu! Războiu! » spune poetul « n'a fost colț de pământ în Lituania unde să nu fi ajuns vuietul lui »...

Reluând firul povestirii din Pan Tadeusz, întrerupt în momentul intervenției călugărului Robak, aflăm că acesta este un emisar secret al statelor majoare francez și polon, având misiunea de a pregăti spiritele populațiunii polone din Lituania pentru momentul izbucnirii războiului cu Rusia. El este ajutat de un alt emisar, de bătrânul Iankiel, evreu patriot, sincer atașat de Polonia, cârciumar și negustor la Soplicowo. Robak rănit mortal în toiul luptei cu batalionul rusesc, moare în aceeași noapte, făcând în ultimele sale momente o zguduitoare spovedanie a vieții sale. El este de fapt, fără ca aceasta să fie știut de nimeni, faimosul Jacek Soplica chiar, fratele moșierului din Soplicowo, fugit în lume după comiterea unei crime pasionale, și crezut mort. Se

înrolase în Franța în legiunile polone unde s'a distins prin fapte sale eroice, apoi pentru ispășirea păcatului său s'a călugărit adoptând numele smerit de Robak, care în polonește înseamnă *vierme*. Participanții luptei terminate cu nimicirea batalionului rus sunt nevoiți să fugă peste graniță și se înrolează cu toții în armata polonă a Marelui Ducat al Varșoviei. Primăvara viitoare trec prin Lituania cu oștirile lui Napoleon și se opresc la Sopli-cowo — unde se face căpităniilor oștirii polone, cu vestitul organizator al legiunilor polone generalul Ioan Henric Dobrowski și generalul Kniaziewicz în frunte, o strălucită primire. Cu această ocazie se face logodna lui Tadeusz Soplica (Conu Tadeu) cu Zosia descendenta familiei Horeszko, încheindu-se astfel cu bine vechiul proces care despărțea ambele familii vecine. Primul act al tinerei perechi logodite îl constituie eliberarea din clacă a țăranilor de pe moșiile lor.

Iată, în rezumat, conținutul poemului « Pan Tadeusz ». Ca formă exterioară este împărțit în douăsprezece capitole sau « cărți » și conține în cifră rotundă 10.000 de versuri de 13 silabe, cu cezură după silaba a 7-a, ce se adaptează perfect genului de narațiune epică a poemului.

Versificațiunea povestirii din Pan Tadeusz se distinge printr-o extraordinară culanță, naturaletă și am ploare; versul nemeșteșugit curge clar și lin într'un mod care captivează. Mickiewicz posedă o ușurință extraordinară a versificațiunii: de multe ori căzând într-o stare specială de inspirație poetică, într'un adevărat « trans » psihic, era capabil de a improviza versuri ore întregi.

Poemul « Pan Tadeusz » conține o adevărată comoară de splendide descrițiuni poetice ale naturii și ale diferitelor tipuri de oameni cu caracterele lor psihice și fizice specifice.

În vederea imaginilor naturii cu toate impresiunile lor coloristice și auditive, în vederea frumuseților peisajului țării sale natale, Mickiewicz n'a fost întrecut de niciun alt poet polon, și de foarte puțini poeți din literatura universală. Este uimitor cum a păstrat în memorie impresiunile culese în depărtata tinerețe pentru a le reda după un interval atât de îndelungat cu atâta realism și proșteime. Mickiewicz este între altele un maestru neîntrecut al onomatopeiei: sunt în această privință unele imagini splendide, cum de pildă când descrie cântul broaștelor pe vreme de seară din două eleștee, sau când redă furtuna urmată de mani-

festațiuni electrice și de o ploaie torențială. Istoricul literar Kalenbach spune că în această descripție a furtunii avem nu numai un tablou ci și o adevărată simfonie a furtunei.

Găsim în Pan Tadeusz multe asemenea tablouri și imagini ce ne pictează natura și mediul ambiant. Cităm ca pildă: descrierea conacului din Soplicowo și a poziției lui, a ogrăzii cu păsări, a grădinii cu flori și zarzavat de lângă acest conac, a codrilor și pădurilor lituaniene, a răsăritului și asfințitului soarelui, a diferitelor schimbări și perturbațiuni ale atmosferei, a cerului înstelat, a jocului de nori pe cer, ale diferitelor animale, a așezării de mici nobili sau a satului răzășesc. În mod tot atât de captivant sunt descrise acțiunile și stările sufletești ale personajelor și cele individuale și cele colective.

În mod captivant cu nota de comic discret sunt redată peripețiile amoroase ale tânărului și încă naivului Tadeu cu Telimena, o femeie mai matură dar încă atrăgătoare, tip de cochetă meșteră și experimentată. În ultimele « cărți » ale epopeei se află tablourile intrării în Lituania a armatelor lui Napoleon și ale primirii ce li se face. Găsim aici către sfârșit un adevărat juvaer poetic intitulat chiar de poet « Concertul între concerte », care este descrierea unei improvizațiuni muzicale înaintea căpeteniilor oștirii polone executate de bătrânul evreu Iankiel, care pe lângă ocupațiunea sa de negustor și cârciumar este și un virtuos de țambal renumit în toată Lituania.

Personalitățile din « Pan Tadeusz » sunt adevărate tipuri portretate cu măiestrie, cu o mare finețe de observație, fiind redată cu precizie, în trăsături și colori vii, atât aparența externă a tipurilor cât și caracteristica lor psihică. Unele personaje sunt prinse în mod caricatural, cu o fină și blândă ironie, cu sublinierea indulgentă a anachronizmului lor. Defilează înaintea noastră un șir de tipuri și subtipuri ale vechii nobilimi polone, din care, provenea de fapt și poetul Mickiewicz, pe care el a văzut-o și cunoscut-o în copilărie și tinerețe, în mijlocul căreia a crescut, care atunci când scria poemul său, dispăruse pentru totdeauna, pe care o judecă prin prisma depărtării și a stărilor moderne în mijlocul cărora trăia la Paris, dar pe care o iubea fiind atașat de ea cu toate fibrele sufletului său.

În mod admirabil sunt redată trăsăturile lui Iankiel, tipul Evreului ce trăia în satele vechii Polonii ca negustor, mijlocitor

de cereale, sfătuitor indispensabil în această materie al moșierului nobil, iar pe lângă toate acestea și cârciumar. Mickiewicz îl descrie în mod simpatic, ca bătrân evlavios după tradițiile biblice, cinstit, corect, nehrăpăreț, idealist iubitor de muncă — și atașat de Polonia. Dintre personajele feminine sunt descrise numai două în detaliu. Telimena, tip de cochetă cam înaintată în vârstă, deșteaptă, însă frumoasă încă și atrăgătoare, vanitoasă cabotină, snobă, admiratoare a străinismului și a obiceiurilor din capitala Rusiei, însă în fond inima bună; Zosia, o fată tânără, cu suflet sincer și simplu, drept, nestricat, bună și miloasă; cu o creștere aleasă, este iubită de Tadeu la sfârșitul poveștii și devine soția sa. Din toată această colecție de tipuri și personaje precum și din întreg poemul epic se desprinde idealul — acel «ziemianin» intraductibil — suprem ce călăuzea întreagă nobilimea numeroasă, turbulentă, stăpânitoare a vechii Polonii.

Este concepția unui proprietar de o bucată de pământ, liber, totuși cetățean conștient și bun, care printr'o liberă autodeterminare se supune exigențelor binelui public, concepție luată și adaptată din vechea cultură latină și elenă și republicană, scumpă nobilimei polone. Astfel se explică exuberantul individualism al acestei nobilimi, dorul ei fierbinte de libertate, capabil totuși de o mare disciplină morală, benevol consimțită în momentele cele mai grele ale patriei.

De aci rezultă idealismul și romantismul mentalității nobiliare polone și în consecință a culturii întregi polone ca și detașarea de orice materialism și mercantilism, o generozitate insolită și acel admirabil patriotism capabil de orice sacrificiu liber consimțit, conștient, benevol, care a salvat de fapt existența națiunii în momentele cele mai grele. Toate personajele proeminente ale Poloniei vechi și noi sunt de fapt realizatoare ale acestui ideal concretizat de cultura polonă; ideal cântat și realizat prin viețile lor încă în secolul al XVI-lea și XVII-lea de poeții Rej și Kochanowski, Wacław Potocki; apoi în al XVIII-lea de un Krasicki și alții. De el s'au călăuzit marii eroi ai Poloniei: un Zamojski, Żółkiewski, Szefer Czarnecki, Ioan Sobieski, apoi vestiții Confederații de Bar în anii 1768—1772, apoi Kosciuszko, prințul Iosif Poniatowski ca și toți cei cari în timpul robiei luptau pentru liberarea Poloniei ca, prințul Adam Czartoryski și revoluționarii din 1863 cu martirul Traugutt în frunte.

Ultima incarnație a acestui ideal de « ziemianin » polon o reprezintă mareșalul Pilsudski marele făuritor al Poloniei restituite contemporane, el însuși provenit din acea nobilime lituană, cântată cu atâta măiestrie de Adam Mickiewicz în « Pan Tadeusz ». Atmosfera de înalt idealism și de iubire de țară, se întinde asupra epopeei naționale a lui Mickiewicz; în ea se găsește o atmosferă de seninătate, de optimism unite cu un humor și cu o veselie adevărat reconfortante pentru cetitor.

Mersul triumfal a lui « Pan Tadeusz » nu s'a oprit la hotarele Poloniei, după cum spune istoricul literar polon Alexandru Brückner, profesor la Berlin. Opera lui Mickiewicz a fost tradusă de trei ori în limba germană (în 1836 de Spazier; 1882 de Weiss, în 1884 de Lippiner); de două ori în limba franceză; apoi în limbile italiană, spaniolă, engleză, cehă (de d-na Krasnohorska); rusă, horvată (de Maretici); parțial a fost tradus în limbile belo-rusă și malo-rusă (ucrainiană). N'a fost încă tradus în limba română și îmi va fi permis de a exprima dorința ca această a mea modestă expunere să determine pe vreunul dintre poeți români la o traducere în versuri a lui « Pan Tadeusz », pentru a îmbogăți și literatura română cu frumusețile epopeei lui Adam Mickiewicz.

La 14 și 15 Iunie a.c. s'a sărbătorit la Paris centenarul lui « Pan Tadeusz », organizat de o delegație a Academiei de literatură din Varșovia și de sferele literare franceze.

Serbările au culminat într-o ședință festivă la Collège de France sub preșidenția ambasadorului polon Chlapowski și a Președintelui Republicii Lebrun. Au vorbit, afară de ambasadorul Chlapowski, domnii Bedier de la Collège de France, profesorul Mazon, succesorul catedrei ocupate pe vremuri de Mickiewicz; René Doumic, secretarul Academiei Franceze salutând noua Academie Literară din Varșovia; Zenon Przesmycki (Miriam) arătând însemnătatea și valorile reale ale operei poetice a lui Mickiewicz.

La « Biblioteca Polonă », ce dăinuște la Paris de pe vremea marei emigrațiuni polone, s'a deschis o expoziție consacrată lui « Pan Tadeusz », expunându-se toate traduceriile poemului în limbi străine. Citând spre completarea celor arătate, traduceriile în limba fină, lituană, hebraică, esperanto.

Cu ocazia sărbătorilor a apărut o a treia traducere franceză, în proză, de Paul Cazin, cu o prefață de L. Barthou.

IOAN ZALPLACHTA

POEZIA LIRICĂ INDIANĂ

Poezia lirică ocupă un loc însemnat în istoria literaturii sanscrite și s'a scris foarte mult asupra ei. Este adevărat că poezia lirică sanscrită, ca gen deosebit, apare mult mai târziu, după ce spiritul indian se manifestase pe terenul poeziei religioase, care este tot lirică, și al poeziei epice, ce produsese cele mai mari epopei din lume și după ce se formase niște sisteme filosofice bine definite. Am putea zice că cu aparițiunea poeziei lirice răsar și poezii. Până pe la 400 d. C. nu găsim poeți propriu ziși. Nume de rapsozi rătăcitori, școli poetice sau cu caracter sacerdotal sunt compozitorii pe numele cărora apar poeziile religioase ale vedelor, marile poeme Mahābharata și Ramayana și anexele lor și chiar legile lui Manu.

De unde până prin sec. III d. Ch. poezia era religioasă sau cu o nuanță religioasă foarte pronunțată, acum începe poezia lirică să apară ca gen aparte și se pare că cele mai vechi cântece de iubire au origină populară, cum de altfel am putea spune și despre noi. Nu este mai puțin adevărat că sentimentul religios scăzuse și că nimeni nu mai voia să plătească speranțele unei nemuriri viitoare, cu renunțarea la plăcerile vieții, iar în cercurile înalte începuse a se trata lucrurile religioase cu indiferență, iar pe reprezentanții cultului cu ironie.

Condițiunile de viață se rafinaseră așa că scriitorii descriu cabinetul unui tânăr high-life, care lângă patul său moale are coroane și parfumuri, iar de un cui atârnă o liră, mai încolo se văd unelte de pictură, iar pe o măsuță se vede o carte... ultima noutate poetică. În grădină se află pavilioane cu bănci, pe care sunt împrăștiate flori mirositoare, iar de un copac mai frunzos se află atârnat un leagăn în care tânărul visează. Seara lumea bună o petrecea la balet și concerte. În societate de femei frumoase tinerii adesea însoțiți de paraziți și bufoni făceau excursiuni

afară din oraș întorcându-se împodobiți cu ramuri și flori. În discuțiuni și conversațiuni subiectele principale erau despre artă și poezie și poeții, chiar cei mediocrii, găseau primire favorabilă în toate cercurile, dar poeții însemnați se găseau numai la curțile prinților, care aveau nevoie să fie cântați. Aci se făceau concursuri de poezie, căci toată lumea compunea. Miniștrii erau poeți, curtezanii de asemenea, ba chiar regii nu se dau în lături să compună versuri și când talentul nu-i ajuta sunt între culise atâți poeți, care să compună pentru rege. Până acolo mergea simțul poetic al vremii că chiar matematica și problemele ei se învăluiau în poezie.

Tradiția care venea chiar dela imnele vedice, unde un ton lumesc răsună în imnul către Aurora, sau în descântecul de dragoste din Atharvaveda a trecut în cântecele călugărilor și călugărițelor budiste, perle de poezie lirică plină de sentimente adânci și de ardoare religioasă. Din această poezie fără nume a trecut în dialectele populare și din fericire ni s'a conservat în colecțiunea de șapte sute strofe (Sattasai = scr. saptaçatakā) a lui Hala, care ne dă o imagine vie cum poporul indian știa să cânte dragostea, bucuria, suferința. În aceste poezii artistice, imitate după cele populare, autorii se silesc să descrie nu numai dragostea băieților și fetelor dela țară ci și viața tăcută și tainică în sat și în mijlocul naturii. Peisajele, anotimpurile, bucuria dar și frica de elementele naturii, joacă rolul lor, dar mai ales, mișcările inimii, cu toate gingășiile ei, au rolul de căpetenie. Poeții vorbesc de toate, dar propriu zis numai de dragoste. De obicei fiecare strofă reprezintă un tot și rar se întâmplă să se unească două sau trei strofe. Intr'o formă concisă, cu puține cuvinte se exprimă un sentiment, se plânge o suferință sau se exprimă o plăcere scoasă din farmecul iubirii. Adeseaori cu câteva trăsături se schițează un mic tablou din adevărata viață. Astfel auzim o femeie exprimându-și dragostea și dorul ei, rugând luna ca să o atingă cu aceleași mâini de raze, cu care a atins pe iubit, care întârziează departe. Sau ce delicată ne arată următorul tablou: Bărbatul iubit se întoarce acasă dar femeia nu-i iese gătită întru întâmpinare ca să nu întristeze, prin prea marea ei veselie pe vecina al cărui bărbat nu s'a întors încă.

Poate în niciun domeniu vechii indieni nu au ajuns la o perfecțiune mai desăvârșită ca în poezia gnostică, poezie de maxime și proverbe care în două rânduri reușește să exprime o gândire,

să formeze un tablou din natură, și să îmbrace o comparațiune. De aceea găsim poezia gnomică nu numai ca operă de poeți ci și încadrată în poeme, povești, romane și chiar drame. În educațiunea Indianului este o cerință esențială să știe de rost proverbe și maxime pe care să le poată amesteca în conversațiune la locul și timpul potrivit căci: «pe nedrept se numește limbă cea care nu știe maxime, ea este o bucată de carne, ascunsă în gură de frică să n'o descopere corbii».

Este imposibil să facem istoria poeziei lirice și mai cu seamă a poeziei gnomică din cauza unei cronologii puțin precise, dar cel mai însemnat moment al acestui fel de versuri, după Kalidāsa, se găsește în centuriile lui Bhartrhari, care fac din el o adevărată personalitate poetică. Cele trei centurii care se numesc: *Ārṇṇāṣṭaka* sau centuria iubirii, *Vairāgyaṣṭaka*, centuria renunțării și *Nitiṣṭaka*, centuria despre înțelepciunea vieții ne arată viața sbuciumată a autorului, care s'ar putea compara cu a lui Tannhäuser. Bhartrhari este tipul adevăratului Indian, care oscilează între ascetism și plăceri, fiind gata ca după plăceri arzătoare să se retragă în penitența profundă a pădurilor seculare. Poetul singur recunoaște că femeia este o dulce otravă, un șarpe în cale, iar iubirea este numai o momeală, care te atrage în plăcerile lumești, dar adevărata fericire se găsește în renunțarea la cele lumești și confundarea în divinitate.

Pelerinul chinez I-tsing povestește (691 d. Ch.) despre Bhartrhari că era gramatic și filosof, un adorator al lui Buddha, dar foarte neconstant. De șapte ori a fost călugăr și tot de atâtea ori s'a întors la viața lumească. Odată tocmai când credea că a învins plăcerile lumești și se întorcea în mănăstire, a văzut un băiat la poarta mănăstirii, pe care îl roagă să-i țină gata o căruță, căci simte el că nu e făcut pentru călugărie. (Traducerea Japonezului Takakusu. I-tsing, *A Record of the Buddhist Religion*, p. 178 sq.). Max Müller credea că gramaticul Bhartrhari era aceeași persoană cu filosoful și cu poetul. Este adevărat că operele de gramatică și filosofie aproape s'au pierdut, pe când *Āṣṭaka* l-au făcut renumit în toată India. Apoi din poeziile lui Bhartrhari se vede că nu era un budist ci brahman, dar se poate ca la urmă să se fi convertit și la budism. Oricum ar fi chestiunea trebuie studiată mai cu precizie, deși aluziunile vagi ale lui I-tsing cum că Bhartrhari ar fi scris despre principiile vieții ome-

nești nu pot să ne îndreptățească să credem că se referă la Çatataka, dar se poate de asemenea ca I-tsing să fi ignorat intenționat scrierile din epoca când poetul era Brahman. (M. Müller: *Indien in seiner weltgeschichtlichen Bedeutung* 302 Excurs F.).

În privința datei morții lui Bhartṛhari, pe care i-tsing o arată la 650, se pare că este mult mai veche, iar din versurile, pe care Bhartṛhari le are comune cu Tantrākyāyika, Çākuntala, Mudrārākṣasa, nu putem trage concluziuni cronologice.

În Çrṅgāraçataka ne arată că este un dibaci compozitor și o minte creatoare pentru analiza inimii omenești numai în sensul iubirii. Poetul deschide centuria cu un tablou al frumuseții femeii, care stă în ochi, în sprâncene, în surâsul grațios, în mersul măsurat etc. și al dragostei, care variază cu schimbarea anotimpurilor și cu bucuriile roadelor. Se trece apoi la stanțe în care bucuria dragostei contrastează cu statornica pace pe care o procură penitența și înțelepciunea și spre sfârșit poetul ajunge la convingerea că frumusețea este o amăgire și o cursă.

În privința compoziției Bhartṛhari pune în adevărată valoare limba sanscrită, căci fiecare stanță poate să stea prin ea însăși și să exprime o idee, fie un sentiment de dragoste, de resemnare sau o normă a vieții, în mod complet și delicat. Aci se vede mai cu seamă extraordinara putere de comprimare pe care o posedă limba sanscrită, căci efectul asupra minții este acela al unui perfect tot, în care părțile se unesc printr'o necesitate internă și care nu poate fi reprodușă exact într'o limbă analitică modernă. De aceea aceste mici poezii, ca și multe din antologia grecească, sunt niște mici poeme în miniatură, la care foarte greu s'ar mai putea adăuga ceva.

După cum am arătat în Çrṅgāraçataka, poetul are numai poezii de dragoste cărora nu poate rezista nimeni: « Numai atât rămâne un om pe calea cea bună, numai atât este stăpân patimilor, cât timp n'a pătruns în inima lui săgețile ochilor unei femei, care îi răpește orice stăpânire de sine ».

Cu toate acestea cine poate rezista dragostei, căci după cum zice același poet: « Numai savantul, care are gura plină de cuvinte sfinte poate zice că renunță la dragoste, dar și acesta numai din gură ».

În altă poezie se plânge poetul că departe de ochii iubitei toate sunt cufundate în întunec: « Unde tu nu ești și strălucirea

ochilor tăi lipsește, îmi este întunec. Chiar la strălucirea lumânărilor îmi este întunec, chiar la flacăra luminoasă a căminului este întunec pentru mine. Deși luna și stelele luminează, mie îmi este întunec, iar lumina soarelui mă chinuește, căci unde tu, gazela mea și ochii tăi lipsesc îmi este întunec ».

Cu toate acestea, în altă parte, zice că femeia numai cât este înaintea ochilor este ca nectarul, îndată ce dispare este mai rea ca otrava. În altă poezie zeul iubirii este reprezentat ca un pescar, care prinde pe oameni și îi frige la focul iubirii. Bhartṛhari are tonuri și nuanțe, care respiră morală cea mai desăvârșită, iar puțini au putut face o descriere mai fidelă a omului în diferite împrejurări ale vieții. « Omul mărinimos însemnează: « statornicie în neorocire, omenie în prosperitate, elocință în adunări, vitejie în luptă, plăcere în glorie, dragoste pentru scrierile sfinte, acestea sunt născute într'un om nobil » (vipadi dhairyam athābhyudaye kṣamā: etc.).

« Omului îi este dat un spațiu de o sută ani; jumătate din aceștia se petrec în somn, din cealaltă jumătate, jumătate se petrece în copilărie și bătrânețe, restul se consumă cu boala, cu despărțirile și supărările. Cum pot găsi muritorii bucurie în viață, care este asemenea bășicilor din valurile mării (āyur varṣaṣaṭam nṛnān rātrau etc.).

Diferitele momente ale vieții sunt zugrăvite cu deosebită fineță terminând în mod Shakespearian. « Pentru un moment omul este copil, pentru un moment tânăr bolnav de dragoste, poate fi lipsit de avere sau în culmea prosperității, dar la sfârșitul vieții cu membrele consumate de bătrânețe și fața brăzdată de sbârciuri este asemenea unui actor și se retrage în dosul cortinei morții » (kṣaṇaṃ bālo bhutvā kṣaṇaṃ etc.). Sfârșitul este cufundarea în spiritul absolut, în Brahman:

« O pământ mama mea, aer tatăl meu, foc amicul meu, apă rudă înbită, spațiu (eter) fratele meu, azi pentru ultima oară ridic mâinile mele spre voi. Acum în fine mă cufund în supremul Brahman căci prin mulțimea faptelor pioase, născute din unirea cu voi, am câștigat o cunoștință curată și strălucită, care a împrăștiat întunecul gândirii mele » (mātar medini tāta mātuta sakhe jyotiḥ etc.).

O asemenea filosofie găsim în *Vairāgya-śāstra*, centuria renunțării sau a înțelepciunii transcendente a lui Bhartṛhari, în

care poetul îmbrățișează ascetismul cu toată ardoarea unui neofit, care renunțase la lume după ce gustase toate plăcerile, dar: «Fluturile zboară la lumânare, pentru că nu știe că acolo va fi ars, peștele înghite cârligul dela undiță pentru că nu cunoaște pericolul. Însă noi, cari cunoaștem primejdia plăcerilor pământești ne abandonăm lor mereu, vai! ce neghiobie!

Acești copii ai naturii, cari se mulțumeau cu puțin și căroră mediul le oferea din belșug erau mândri, nu voiau să se umilească în fața celor mari căci: «fructe atârnă de arbori, din care poți culege după plăcere, pretutindeni se găsesc râulețe limpezi cu apă dulce și paturi moi înflorite; cu toate astea sunt încă nenorociți, cari se umilesc la porțile bogaților».

În strânsă legătură cu poezia lirică stă poezia gnostică, adică sentințele, căci niciun popor nu a fost mai înclinat spre speculațiuni și reflexiuni ca cel Indian, de aceea și are o literatură specială numită *nîti-șashtra* (reguli de conduită). Aceste sentințe se pot divide în două categorii. Unele din acestea sunt de un singur autor, altele sunt o compilațiune după diferiți autori: Aceste bijuterii ale literaturii indiene au fost aproape toate colecționate de către Otto Böhtlingk sub titlu de: «Indische Sprüche» și care conține peste 7.000 de asemenea sentințe.

Dintre poezii cari ne-au lăsat un corp de sentințe avem, după cum am văzut, tot pe Bhartrihari, dela care ne-a rămas «*Nîti-Çataka*», centuria bunei purtări sau a înțelepciunii lumești. În adevăr în pragul evului mediu al literaturii indiene găsim pentru prima oară ideea despre vanitatea și natura trecătoare a bunurilor pământești, căci fericirea pământească este unită cu suferința și deziluzia. Nu există nicio mântuire, nicio bucurie curată decât în renunțarea la orice dorință și fuga de lume. Indianul din aceste timpuri începe să devină fatalist căci după cum zice Bhartrihari (N. § 41): «Norocul mare sau mic, pe care creatorul l'a înscris pe fruntea ta îți va veni, fii sigur, același, fie că te vei găsi într'un pustiu sau în minele de aur după muntele Meru. La ce bun atunci să te turmentezi și să te umilești ca să cucerești favoarea celor puternici? Un urcior nu poate lua mai multă apă din mare ca dintr'un puț».

Importanța contactului în formarea caracterului omenesc o exprimă Bhartrihari cu o incomparabilă figură:

«Dacă o picătură de apă cade pe un fier roșu nu lasă nicio

urmă, căzând pe o foaie de lotus are strălucirea unei perle, iar dacă în constelațiunea Svāti pătrunde într'o scoică devine cu adevărat perlă; tocmai așa prin contactul cu altul ne punem în relief aptitudinile noastre rele, mediocre sau bune ».

Renunțarea și fatalismul sunt motive, care au dat naștere la aceste poezii asemănătoare acelor miniaturi, de care nu poți să-ți deslipești privirea.

« Orice lucru pe pământ este unit cu pericol (poetul enumără o mulțime de pericole), numai renunțarea la toate este liberă de pericole. Cine nu renunță nu ajunge la bucurie, cine nu renunță nu găsește sublimul, cine nu renunță, nu poate dormi fără frică, de aceea renunță la toate și vei fi fericit. Cel sărac se plânge, bogatul este nemulțumit, cine și-a pierdut averea este trist, bine se găsește numai cine nu are dorințe ». Parcă auzim pe primii creștini predicând renunțarea, fuga de lume și de plăceri, singurele care ne asigură viața veșnică.

În stanța Nr. 92 de 76 silabe Bhartṛihari sub forma unei fabule, ne reflectează fatalismul cum numai Indienii l-au conceput.

« Condamnat fără speranță, cu corpul încolăcit, murind de foame, un șarpe zăcea închis în fundul unui coș. În timpul nopții un șoarece făcu o gaură în coș, dar căzut drept în gura șarpelui, care îl mănca și ieși prin gaura făcută. Așa dar de ce vă chinuiți degeaba? Numai de destin singur depinde mântuirea ca și pierderea noastră ».

Bhartṛihari a găsit până în timpurile noastre imitatori, dar acești epigoni au căutat să reproducă mai mult finețea versurilor și să se miște în niște șabloane artificiale fără să ajungă bogăția de gândire a poetului original.

Bhartṛihari este desigur cel dintâi poet indian cunoscut în Europa. Calvinistul misionar olandez Abraham Roger, căruia un brahman îi explicase sentințele lui Bhartṛihari, traduse pe acestea în limba olandeză încă pela 1651, dar numai Vairāgya și Nitișatka. Din această carte traduse Herder multe bucăți în culegerile sale de poezii orientale. De atunci s'au făcut o mulțime de traduceri răspândite în toate limbile europene și din care unele au ajuns până la noi. Dar nu la acest autor se oprește lirica indiană, căci o mulțime de autori scriu pe aceleași motive, formând colecțiuni minunate despre care ne vom ocupa în viitor.

T. IORDĂNESCU

INIȚIEREA ARTISTICĂ ÎN ȘCOALĂ

În vremuri, ca cele de azi, așa de încărcate de alte griji, s'ar putea crede că preocupările cu chestiile de artă sunt, cel puțin, intempestive. În realitate însă ele sunt mai de actualitate ca oricând. Căci cu cât omenirea este mai apăsată sub povara vieții de toate zilele, cu atât e mai dornică de a se ridica deasupra greutăților ce întunecă seninătatea, către care veșnic aspirăm. Iar arta a fost totdeauna reconfortantul cel mai puternic. Astfel se explică cum în epocile cele mai triste ale omenirii, pe când alte activități tânjeau, artele au avut totuși o manifestare apreciabilă, procurând celor opresați licăriri de mulțumire sufletească. Pentru ca arta să fie pentru toți un balsam al vieții, o mângâiere și consolare, trebuie să fie pricepută de toate clasele sociale, nu numai de o elită.

Educația artistică a maselor este însă de dată recentă. Nu mai departe decât în veacul trecut, aiurea ca și la noi, opinia generală nu era peste tot dominată, ca azi, de acea venerație, de acel cult pentru monumentele și operele de artă. Astăzi nu s'ar mai putea repeta impietăți față de ele ca în trecut și de sigur că am împiedica, ca ceva monstruos, faptele cu care unii dintre premergătorii noștri se lăudau. Oricare ar fi ura contra religiei, de pildă, nimeni n'ar mai îndrăzni să distrugă azi figurile de marmură ale sfinților de pe fațadele catedralelor, pentru a pava cu ele șoselele orașului, cum a procedat în veacul trecut primarul Strassburgului, atrăgându-și chiar pentru această ispravă mulțumirile Consiliului comunal.

Nici la noi, nu s'ar mai putea repeta crima comisă, nu mai departe decât în 1888, când s'a dărâmat interesantul și istoricul Turn al Colței. Și, spre onoarea academicianilor de azi, sunt convins că nu s'ar mai găsi nici unul care, ca Gheorghe Sion de atunci, să pledeze pentru «dărâmarea acestui cuiu al lui Arvinte, care încurcă estetica stradei» cum se exprima raportul său.

Asemenea aberațiuni au fost posibile numai în secolul formalismului, al predominării așa zisului spirit pur științific, prin care se urmărea educarea intelectului și a memoriei, mai mult decât a judecății și a sentimentului. Într-o asemenea atmosferă era scuizabil ca educația artistică a omenirii să nu fi fost reprezentată în învățământul de toate treptele. Astăzi, însă, când în școli nu mai urmărim îmbuibarea cu știință sau așa zisa simplă mobilare a spiritului, ci și educarea și formarea caracterelor, se acordă o altfel de importanță disciplinelor care, fără vreo aplicare practică directă, au totuși o mare influență etică asupra tineretului.

În străinătate arta a căpătat o mare preponderență și peste tot ea trece ca unul din factorii principali ai vieții noastre. Educația artistică, sau mai bine zis estetică, tinde chiar să devie una din bazele învățământului modern. Neapărat trebuie să ne ferim de a cădea în exagerare. Totuși nu putem decât să aprobăm tendința cea nouă, de a se desvolta dela început simțul artei la copil. Învățându-l a scrie și a ceti, să-l deprindem totdeodată să și deseneze. Simultan cu primele melodii, menite să-i desvolte simțul just al auzului, să-l deprindem să și vadă. Căci organul văzului, chiar normal desvoltat, nu este deajuns pentru ca cineva să știe să vadă, adică să priceapă ceea ce privește; ochiul trebuie educat într'acest scop. În școalele primare din străinătate educația se începe prin introducerea rațională a desenului și chiar a modelajului, și prin explicarea tablourilor anume făcute pentru ornarea sălilor de clasă. Se creează astfel dela început copilului o atmosferă favorabilă desvoltării simțului artistic.

Ce s'a făcut la noi în această privință? În primul rând s'au inundat școalele primare cu oribile cromolitografii, care, sub pretexte naționale și moralizatoare, sunt cea mai evidentă negațiune a artei.

Urcându-ne pe scara învățământului, găsim că în școalele secundare din străinătate s'au introdus, pe lângă cursul de istorie și lecțiuni de istoria artei susținute prin demonstrațiuni pe reproduceri de tablouri și pe mulagii.

Din toate aceste schimbări la noi s'a introdus foarte puțin, lecțiile de istoria artei fiind prevăzute numai în unele școale normale de fete. Iar reforma desenului ce, după metoda lui Gaston Quenieux, a încercat să o introducă d-l Marin Biciulescu, publi-

când o prea interesantă carte asupra desenului și modelajului la copii, cu greu a pătruns din cauza opoziției oficialității tocmai ¹⁾. La unele școli primare, se constată totuși unele rezultate fericite pentru copii și pentru dascăli, cari se felicită de a fi câștigat încrederea școlarilor mai lesne prin predarea desenului decât a altor discipline. Prin exercițiile de desen, de decupaj și modelaj se stârnește între elevi o emulație mult mai vie, mai reală decât prin învățământul pur teoretic. În orele de desen, clasele sunt animate de un suflu mai înălțător și de o concentrare mai lesne controlabilă prin rezultatele imediate ce animă și ambiționează pe toți participanții de o potrivă. Dintre toate orele de școală, cele rezervate desenului și modelajului sunt cele mai aproape de idealul năzuit în învățământul de toate treptele, adică o conlucrare de bună voe și fără silă între dascăl și elevi.

În licee și gimnazii s'au înregistrat de asemeni unele rezultate apreciable, după cum ne-a arătat, în raportul său așa de interesant, colegul Enache Ionescu pe când era profesor de istorie la seminarul pedagogic universitar. Expunând încercările sale de metodologie activă în învățământul istoric, el constată că noile metode ce aiurea sunt aplicate cu succes, la noi erau pe atunci socotite ca revoluționare. Profesorul Enache Ionescu cel dintâi și-a dat seamă de importanța ce o are intuiția vie chiar și în învățământul istoriei și cât de grea este, nu numai pentru elevi dar și pentru profesori, «arta de a vedea».

Vrând să desvolte la elevii săi această dificilă artă, el a organizat excursii, din care s'a întors cu o serie de schițe și desene după principalele monumente din jurul Capitalei, reproduse în Buletinul Seminarului pedagogic din 1915. Cu aceeași metodă, colegul Enache Ionescu ne comunică, a fi obținut admirabile rezultate și cu actualul său elev, Marele Voevod de Alba-Iulia.

Incheind sumara parte istorică a aplicării învățământului artistic la noi cu exemplele citate, care sper că sunt azi mult mai numeroase, să ne întrebăm cum, în afară de desen, se poate promova pe o scară mai largă dezvoltarea simțului artistic în școală.

Accentuăm că nu ne preocupăm, deocamdată, de învățământul teoretic al istoriei artei, ce se prevede în programul unora din

De curând a mai apărut: «Desenul Liber» și noile metode, de Florența Pretorian, 1 vol. 4. cu 48 ilustrații, Buc. 1934.

școalele superioare de fete numai, unde, conform programelor, se cer nume și date de artiști, fără nicio preocupare de adevărată educație artistică. Și tocmai pe aceasta trebuie să o urmărim în școale, atât în cele elementare cât și la Universitate. Pentru atingerea scopului, să pornim dela principiul bine stabilit că arta nu se poate preda ca științele sau alte discipline și nici prin aglomerarea de cunoștințe, fie ele teoretice sau practice.

În afară de alte preocupări didactice, trebuie să urmărim în primul rând dezvoltarea sentimentului artistic. Educația artistică să fie bazată pe bucuria ce o procură produsele artistice. Pentru atingerea acestui scop, să începem prin a introduce pe copii în Natură; să-i facem capabili să o înțeleagă și astfel să-și înzestreze conștiința cu amintiri a cât mai multe imagini plăcute din fire. Dela început deci educația artistică a tineretului trebuie făcută în strânsă legătură cu natura și apoi numai cu arta cea adevărată. Pentru aceasta, însă să ne ferim să învățăm pe copii să vadă Natura prin ochelarii altora, ci prin ochii lor proprii. Să-i convingem că drumul care duce la adevărata pricepere a artei pleacă dela natură. Căci fără să avem în subconștientul nostru amintiri cât mai bogate ale formelor și colorilor din fire precum și a mișcărilor viețuitoarelor, nici nu se poate aprecia o operă de artă. Pentru a judeca un tablou sau o sculptură avem nevoie de un punct de reazim, de o comparație și acestea nu ni le poate procura decât natura. Firește că în centrele mari, muzeele sunt de mare folos pentru educarea artistică a maselor. Dar și aci trebuie ca, în prealabil, publicul să fi învățat să vadă cum se cuvine o operă de artă. Necesitatea acestei prime educații de a vedea se evidențiază și prin de curând apăruta lucrare a profesorului dela Universitatea din Pisa, Matteo Marangoni, sub titlul sugestiv de *saper vedere*, adică a ști să privești. Căci, afirmă autorul, chiar în cercurile culte ale publicului italian, cei mai mulți privesc sute de tablouri, fără a vedea în realitate pe nici unul. Pentru ca o operă de artă să poată vorbi inteligenții și sentimentului, trebuie ca ochiul să fie educat într'acest scop. Pornind dela aceste premise, Marangoni stabilește o întreagă pedagogie artistică, ce merge uneori până la o exagerată negare a importanței subiectului și a formei operei de artă.

Învățăutul italian, care alege pentru susținerea tezei sale exemplele cele mai celebre ale artei clasice italiene, pledează pentru un

public altfel cunoscător al domeniului artistic decât al nostru. Recomandând în treacăt numai interesantul Manual care vrea chiar pe cei culți să-i învețe să vadă, să ne întoarcem la preocuparea noastră, mult mai modestă. Anume cum să stârnim la copii, încă din cea mai fragedă a lor vârstă, dorința și știința de a vedea, care, după cum am arătat, constituie condiția primordială a oricărei educații artistice.

Să alegem pentru aceasta o școală dintre cele mai modeste și dintr'un centru lipsit de muzee sau alte colecții de artă. Unui dascăl bine intenționat și cu dorința de a ataca problema grea a educației estetice a copiilor îi va fi posibil, oare, într'un așa de simplu mediu, să obție vreun rezultat?

Ce ar putea el să întreprindă într'acest scop?

Cei mai mulți ar fi dispuși să răspundă că, într'o asemenea pustietate artistică lipsită de orice operă de artă, sărmanul dascăl, oricât de bine intenționat ar fi, nu va putea ajunge la niciun rezultat. Și totuși cred că scopul urmărit s'ar putea ușor atinge.

Cum? În chip foarte simplu și anume: dascălul ar trebui mai întâi să ajungă să captiveze pe copii și să-i învețe să-și poată concentra atenția asupra obiectului ce le expune. Odată ce a împlinit această primă condiție, absolut indispensabilă, el poate fi sigur de succes. Introducerea spre educația artistică, adică a obișnuinței de a vedea, îi va fi foarte ușurată. Cu copii cari, presupunem că-l ascultă cu atenție și cu plăcere, dascălul să examineze, să analizeze, o plantă, o floare sau un gândac, un fluture, o pasăre sau orice altă viețuitoare din nenumăratele minuni, cu care creațiunea a împodobit din belșug firea. Tot secretul reușitei stă în dibăcia, în talentul, cu care dascălul va ști să captiveze atenția copiilor, făcându-i să înțeleagă frumusețea plăsmuirilor ce ne înconjoară.

Asemenea intuitive lămuriri și familiarizări cu frumusețile firii se pot urmări cu copiii în toate anotimpurile, căci motive interesante ne oferă atât fantasticele desene de pe geamurile înghețate cât și variatele forme ale florei și faunei în mijlocul căreia trăim. De îndată ce dascălul va fi câștigat încrederea auditorilor și va fi știut să le deștepte interesul de a privi firea, se poate ușor păși mai departe spre contemplarea peisajelor, a lanurilor înflorite, a crângurilor înverzite și a splendoarei, veșnic aceeași, a unui apus de soare. Asemenea inițiere însă trebuie să

fie cât mai discretă, mai liniștită, ca să încolțească în mintea fragedă a copiilor. Nu prin recitarea emfatică a unor explicații răsunătoare, dar de cele mai multe ori banale, se capătă încrederea bănuitoare a micilor auditori. Prin lămuriri țesute din abile întrebări și răspunsuri se ajunge mai lesne la țel, decât prin explicații monologice, care lesne scapă atenției. Copiii, la cari se va fi stârnit asemenea intensă examinare a lumii înconjurătoare, vor păstra această obișnuință ce le va fi sorginte a atâtor mulțumiri în viață. În orașele cu resurse mai bogate cu biserici frumos pictate sau cu muzee, priceperea și iubirea artei se va putea și mai lesne promova tot prin ajutorul ce profesorii vor aduce în dezvoltarea facultății de contemplare și de apreciere a operelor de artă.

În învățământul de toate treptele metoda rămâne aceeași, schimbându-se numai alegerea obiectelor de interpretat și a explicațiilor ce vor însoți punerea lor în valoare. Elemente noi comparative vor fi utilizate în proporția lărgirii cunoștințelor generale ale elevilor. Se va pune însă accentul mai ales pe deșteptarea facultății și a puterii de a vedea, de a pricepe frumusețea prin văz, mai mult decât prin explicațiile asupra facturii și a istoricului subiectului interpretat. Nu prin ureche, adică prin cele auzite, ci prin ochiu, adică prin cele văzute, se ajunge la adevărata comprehensiune a artei.

Metoda aci expusă pare de o așa simplitate, încât insistențele noastre în acest sens ar putea fi considerate ca de prisos. N'are tot omul doi ochi ca să vadă? La ce mai trebuie deci atâtea recomandări asupra felului de a vedea? Toți cei convinși că știu să privească și să înțeleagă frumusețea unei opere de artă, să încerce să împărtășească și altora sentimentele lor. Atunci numai se vor încredința cât de puțin au pătruns opera ce au privit și cât de incapabili sunt să comunice și altora impresiile căpătate. Căci există, fără îndoială, o știință de a contempla și a pricepe frumusețile naturii și ale artei, așa de bine exprimă prin cele două vorbe italienești: *saper vedere*.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

C R O N I C I

INSTANTANEU PLASTIC

Acum, la sfârșit de an plastic, poate că e momentul potrivit să relevăm o nedumerire destul de des formulată în convorbirile dintre artiști și public. O nedumerire pe care am relevat-o încercând să o risipim, cu altă ocazie, mai demult. O întâlnim din nou azi, și revenim tot cu intenția din trecut de a încerca o clarificare. Nedumerirea pomenită, probabil că va fi mereu actuală, în toate timpurile.

E vorba de semnul de întrebare pe care publicul îl înalță în fața operei de artă pe care ne-am obicinuit să o numim «modernă» sau «nouă». Foarte impropriu de altfel. Dacă arta e reflexul vieții, ea s'a ivit odată cu ea sau imediat în momentul următor ivirii vieții pe pământ. Și, s'a manifestat, în acel timp, aproape instinctual. De-atuncea arta e în continuă devenire prin evoluție. Din acest momentea nu mai poate fi nouă. Calitatea de nou în artă se găsește, cel mult, la obârșie, la începutul zămislirilor plastice din epoca preistoriei. Imaginea plastică odată creată nu poate rămâne locului. E călătoare ca apa izvorului. După multiple peregrinări suferă transformări după timp și loc. Ea poate reveni, totuși sub altă înfățișare. Din această proectare în timp și spațiu a imaginii plastice rezultă că ceea ce rămâne stabil e curgerea continuă, e devenirea. Elementul constant e evoluția ce transformă imaginea primă, cunoscând în decursul timpului frângeri în direcția spirituală ce până la urmă îi imprimă un stil. Stilul epoci. Acesta e nou numai întrucât are o fațetă nouă a celor două mari posibilități de manifestare plastică a spiritului uman, înțelegem postura naturalistă și idealistă.

Schimbătoare în toate celelalte manifestări ale spiritului, massa publicului nostru s'a dovedit conservativă în artă crezându-se clasicist orientată. Chiar de-a-binelea. În fond aprecierea în materie plastică, publicul o face bazat pe snopul de cunoștințe de un vag academism, recoltate în anii petrecuți în liceu sau pension. Nu e destul. Dimpotrivă e foarte puțin și mai ales foarte fals. Dela un timp o simte și publicul rămânând până la urmă cu simțurile paralizate de un dubiu ce-i face penibilă orice atitudine francă în fața operei de artă plastică.

Mai ales în fața operilor plastice pe care a convenit să le nu-

mească « artă nouă » publicul sucombă de perplexitate. Din cauza așa numitelor libertăți i se tăgăduiește orice valoare estetică în legătură cu trecutul. Dar, « Trecutul » acesta a fost el însuși un răsad străin în arta cultă și laică românească. Bineînțeles în ce privește realizarea ei plastică. Națională, arta e înainte de toate prin sentiment. Cristalizarea în sens formal vine cu încetul și din efortări comune, ce de altfel se produc, s'au produs și până aci. Încetineala acestei cristalizări a disperat conștiințele naționale pe nedrept.

Arta profană, la noi, s'a născut în cel mai materialist secol pe care l-a cunoscut lumea. Faptul acesta nu trebuie uitat. Cristalizările supreme se produc însă, numai în timpuri cu înclinări idealiste. Materialismul științific al secolului al XIX nu cunoștea sentimente metafizice. El disecă analitic fenomenele naturii și nu se putea ca arta să nu se fi resimțit de aceste preocupări. Artistul plastic oprindu-și observația pe fenomenele naturii se deprinse a le cunoaște de aproape. Între obiectul din natură și realizarea lui în opera de artă nu există discordanță, cum nu există nici între artist și natură căci el se simte cuprins în ea. Între amândouă intervine o suprapunere ce isbutește la o integrare finală. Prin sentiment și cunoaștere artistul naturalist pătrunde aspectul plastic al fenomenului natural pe care îl acceptă fără critică, deci fără transformări. Am putea zice că îl suportă fără revoltă sau constrângere sentimentală. În realizare îl redă așa cum e sau cum parecă este, fără corecturi nici în sensul frumosului nici în cel al expresivului formal.

Deși aplicat aspectului material, exterior, artistului român nu s'a încumetat să ridice vălul pe care sentimentul său îl întinsese asupra fapturilor lumei. Făpturile din natură nu sunt parțial urmărite, de el, până în amănunțimile aspectului lor formal. O delicatețe înăscută l-a oprit, pe artist, de-a scormoni prea adânc măruntaele naturii. Naturalismul nu cunoaște decât suprafața lucrurilor, numai aspectul lor exterior.

Acest aspect *Grigorescu* îl lua cât mai distantat în spațiu. Cărele lui cu boi vin din depărtare de unde sunt și văzute. Observația de aproape, plasată imediat pe obiect îl turbură sau îl obosește. Ochii săi nu sunt scrutători, nu scormonesc materialul formal din natură. El nu caută semnul particular care individualizează. Chiar portretele lui nu excelează prin prea mare accentuare a caracterului individual. *Grigorescu* e un visător ce visează cu ochii deschiși. E un sentimental, un liric. Mai mult romanțios decât romantic. Epoca în care a trăit — a impresionismului — a influențat numai meșteșugul său, sufletul i-a rămas de cioban plin de poezia depărtărilor. Sculptorul *Valbudea* îi stă sufletește aproape. Opera lui de căpetenie « *Mihai Nebunul* » nu este cu claritate prezentată în concepția ei formală care e romantică, turmentată la suprafață. Abia opera sobră a lui

Andreescu are o notă de gravitate și seriozitate matură prin concepția naturalistă fără să atingă totuși o identitate completă cu natura. Formele și colorile locale (ale obiectului) sunt, în potențată tensiune cu aspectul din natură. Nu sunt isvorite numai din forța vegetativă a artistului ce se simte legat sufletește cu natura. Până la urmă, *Andreescu*, deși aplicat cu dragoste aspectului naturii se distanțează de ea, prin sentimentul personal ce se reține într'un fel. O sistematică imitație a naturii nu vrea să cunoască nici el. Nu cunoaște radicalismul formei ce urmărește calitățile fenomenelor în acest sens, ca de pildă francezul *Courbet* sau germanul *Leibl* ca să numim două exemple tipice.

Nu-l cunoaște niciun artist român. Nici chiar *Stahi* care, ar fi exemplul românesc cel mai apropiat, prin tendințe, de concepția naturalistă. Nu este destul de sec în tehnică, destul de indiferent sufletește față de model, deși a urmărit densitatea moleculară a obiectului poate ca nimeni altul în pictura românească. Operei sale îi lipsește vloga și seva și pulsația vitală a obiectului, deci viața și rămân de aceea pe un plan inferior. Radicalismul nu este nota distinctivă a artistului român. Poate că temperamentului său nu-i convin posturile extreme.

E o notă distinctivă aceasta și nu e o impotență tehnică; mai curând o imposibilitate din cauza structurii sale sufletești. *Luchian* este cel mai luminos exemplu. Arta lui rezumativă, sintetică e o mișcare reflexă de conservare a sufletului, față de tirania naturii. În arta plastică el e artistul, care e poate, cel mai aproape de caracterul național cum el se manifestă în arta populară. Nu numai fiindcă arta lui nu accentuează a treia dimensiune. Nu numai fiindcă obiectul este așezat în spațiul liber, de către artist. Spațiul lui *Luchian* nu cunoaște plasticitate în profunzime. Dar nu de aceea, el, deși plecând dela natură, până la sfârșit se izolează de ea, distanțându-se tot mai mult.

E sentimentul personal care-l izolează.

Ressu, artistul român, contemporan, care la prima vedere pare în mod mai accentuat plasat pe imitația naturii, la o mai apropiată analiză se vedește un suprapotențial. Un artist care, dacă nu exagerează dar care, accentuează caracterul individual până la expresiv. Și, prin aceasta, depășește postura naturalistă, conceptual și tehnică.

Fiindcă făcând puțină teorie artistică nu se poate să nu faci în același timp și puțină istoria ei, vom pomeni de articolul d-lui Ștefan Nenițescu, subtitlul estetic care, într'o încercare critică publicată în «Prager Presse» 1926, asupra artei poporane românești se exprimă astfel: «Sufletul românesc abandonează, din cauza ușoarei sale înmănunchieri, ceva din bucuriile și ceva din suferințele sale, rămânând însuși puțin, zâmbind înstrăinat, departe».

Acest citat (făcut din memorie) vine în sprijinul tezei noastre

și denotă cauzele mai adânci ale posturii sentimentale și formale a artistului român față de fenomenul natural.

Artistul român nu primește natura în totalitatea aspectului ei. Nu o primește sentimentul său și sentimentul predomină la el simțurile. În sentiment se găsește și azi origina operei de artă. Impins de sentiment ce are preferințe, ochiul nu « culege » decât formele și culorile « preferate » de sentiment. O alegere, deci intervine o diferențiere față de elementele aflate în natură. Natura nu are drepturi de existență exclusive în artă fiindcă natura nu e artă. Fenomenele naturale în opera de artă sunt desbărate de materie tot mai mult. De materie în sensul consistenței naturale care nu mai este imitată. E aceasta efectul unei reacțiuni împotriva materialismului ce a presărat lumea cu ruine, ce a stins energiile sufletești, ce a pulverizat prin exces coesiunea societății.

Pare că azi, elementele câtva timp disociate încearcă o regrupare, în societate ca și în artă.

« Arta nouă », arta generației actuale prezintă acest « nou » ce nu e recunoscut de către o generație sleită sufletește de preocupări materiale. Elementele formale au azi o altă coeziune. Complexitatea lor naturală e simplificată prin contopire. De aci și aspectul formal nou. E o înstrunare nouă. Proporțiile naturale deși nu sunt mutate primesc, însă, prin reconstruire, o altă semnificație.

Aspectul unității formale obținute prin sinteză a fost luat drept stângăcia unei arte ce nu posedă destulă elasticitate tehnică. O astfel de artă a fost primită drept jicnire a sentimentului preexistent ce se edificase în sensul aspectului, caligrafiat exterior, al naturii. Atitudinea interioară, concentrarea într'un sentiment cerea imperios și o concentrare nouă. Toate acestea nu s'au sesizat.

Reacțiunea sentimentului românesc astfel după cum am încercat al descrie nu este o infirmitate. Este un sentiment ce se afirmă organic, firesc. Desigur, o particularitate. Ea s'a afirmat și la artiștii din trecut, chiar într'o vreme orientată spre exteriorul aspect al naturii. Când această particularitate se exprimă nestingerită, nefiind în contradicție cu spiritul general ce domnește azi în plastica europeană, se cade să fim mai cu deosebire atenți și interesați sufletește.

FRANCISC ȘIRATO

ELEMENTUL PSIHIIC IN CRIZA DE CREDIT

Lumea economiștilor, surprinsă de rapidul ritm al evenimentelor economice de după războiu, este, în genere, tentată să exa-

mineze aceste evenimente mai mult sub raportul efectelor, decât sub acel al cauzelor, ceea ce învederează, desigur, tendința științei economice de a contribui efectiv în ceea ce constituie domeniul ei, dar ceea ce face, în același timp, dovada că este mult mai greu a face incursiuni în complexul faptelor economice, căutând cauze, decât a localiza unele efecte, reportându-le la anumite necesități.

Un lucru care în genere se uită este corelațiunea strictă ce există între faptul economic în sine și subiectul, cu tendințele lui mărturisite sau nemărturisite, cu alte cuvinte mobilele interioare ale subiectelor — oamenii, — mobile care îi determină să reacționeze într'un fel sau altul față de evenimentul economic în sine.

Elementul psihic care condiționează, determină și cantifică faptul economic a trecut de cele mai multe ori nebagat în seamă de economiști, ca și cum știința economică ar fi fost o știință pur abstractă, o știință în care valorile absolute, principiile sau legile, n'ar avea nevoie de corelativil psihic individual și colectiv al celor asupra cărora legile și principiile sunt aplicate.

Poate că în această voită ignorare a elementului psihic se găsește explicația greșelilor făcute de economiști în ultimul timp.

Studiul de față, neavând decât pretențiunea unor simple sugestii făcute cu scopul de a anima unele aridități ale științei economice, are în acelaș timp tendința de a atrage atențiunea specialiștilor în ale economiei asupra unei părți prea mult uitată, din examinarea căreia s'ar putea trage concluziuni extrem de interesante și care ar putea duce chiar la organizarea unei metodologii a acestei științe, ceea ce lipsește astăzi.

Pentru evidențierea valorii elementelor de ordin psihic în fenomenele economice, am ales, într'adins, a examina aceste elemente în problema crizei de credit, problemă în care factorul sufleteș se lasă mai ușor perceptibil și fixabil.

Toată lumea știe că prin criza de credit se înțelege, nu lipsa banului destinat a fi împrumutat, sau a valorilor transmise dela un subiect la altul, fără plată imediată, ci criza de încredere, adică lipsa determinantilor psihici cari sunt de natură a crea complexul raporturilor economico-juridice, raporturi înglobate în noțiunea de credit.

Când e criză de credit, nu lipsește banul, lipsește încrederea.

Așa fiind, este necesar să zugrăvim în puține cuvinte, portretul furnizorului de credit, al plasatorului de bani sau de valori, și să vedem care sunt caracteristicile sale sufletești, în comparație cu ale debitorului.

Creditorul este un om mai torturat sufletește decât debitorul. Dacă a plasat banii săi, are frica de a nu mai putea să-i vadă înapoi; dacă nu i-a plasat, are regretul de a nu face cu banii ceea ce vrea, ceea ce însăși legea banului o cere. Și într'un caz

și în celălalt, creditorul apare ca un ins turburat profund sufletește.

Debitorul are în schimb o atitudine pasivă, se lasă dus de împrejurări, contează pe marele semn de întrebare pe care îl reprezintă « mâine ».

Și în timp ce creditorul este disperat și nu mai crede în nimic, debitorul speră.

Creditorul înțelege cât de particulară este problema creditului pe care el l-a făcut, cât de mult depinde el de mentalitatea (concepția și în fond, cinstea) debitorului. Creditorul este un individualist, care se desinteresează de condițiunile sociale, el nu face lege din cazul său, pe care îl socotește sui generis. Creditorul nu crede în acțiuni colective, menite să stabilească un alt contract decât cel pe care l'a făcut el cu debitorul.

Debitorul este, în schimb, foarte sensibil la valorile sociale. El generalizează cazul său, la cei în aceeași situație cu el, se lasă dus de curentul general contând pe număr, se reazemă pe însăși concepția majorității, la care face apel ori de câte ori are nevoie.

În timp ce creditorul se izolează în mod neputincios, debitorul crează curente.

Din aceste două poziții, diametral opuse, se naște conflictul dintre creditor și debitor, conflict ireductibil pentru că nu găsește din punct de vedere psihic niciun teren, nicio părțică de teren comun pentru o înțelegere.

* * *

Care sunt elementele psihice ale crizei de încredere?

Pentru a răspunde la această chestiune, trebuie, socotim noi, să examinăm în primul rând elementele care formează încrederea. Lipsa acestor elemente, dă, în mod logic, lipsa de încredere.

Încrederea este starea sufletească formată din convingerea pe care individul o are că, în mod spontan, sau în timp determinat, se va produce o concordanță perfectă între tendințele lui (dorințe, atitudini, planuri) și lumea exterioară, sau aceea parte din lumea exterioară care interesează pe acel individ.

Încrederea subjugă tendințele dinafară celor dinăuntru. Este manifestarea unității posibile și dorite dintre ceea ce formează gândul omului, cu gândul lumii.

Din această cauză insul, care are încredere, diminuează până la anihilare acțiunea sa în domeniul în care el are încredere.

Pasivitatea, în care el se complăce, nu este însă o pasivitate sceptică, criticistă, depresivă, ci o pasivitate optimistă, contemplativă, tonică.

Din această cauză, încrederea, deși este un fruct născut din minunata combinare a rațiunii cu sensibilitatea, totuși, neagă unul din elementele care a născut-o — rațiunea —, care după ce s'a născut încrederea, devine inutilă, turburătoare, nedorită.

Omul încrezător închide ochii — rațiunea.

Încrederea odată obținută, schimbă chiar valorile cantitative ale experienței.

Omului neîncrezător, un singur fapt îi este de ajuns, oricât ar fi el de neînsemnat, să-i trezească rațiunea, să-l angreneze în procesul logic al consecvențelor, să-l ducă la o concluzie.

Omul încrezător nu se mulțumește cu un singur fapt, sau mai exact, faptul, experiența, e lipsită de valoarea ei cantitativă; trebuie să se adune, să se intensifice, să iasă din marginile comune, spre a-i trezi rațiunea și a-l aduce la tragerea unei consecințe.

Ce naște încrederea?

1. *Consecvența concluziilor experiențelor făcute, concluzii care trebuie să fie identice, până la formarea ideii-normă.*

2. *Intuiția ca factor supra-sensibil.*

Din combinarea acestor două serii de fapte se naște încrederea.

* * *

Ce naște încrederea din punct de vedere economic?

1. Ideea-normă a stabilității raporturilor convenționale dintre oameni, idee bazată pe convingerea unei identități — respectiv, analogii — de structură sufletească.

Ideea-normă a stabilității regimului social (economic, legal, etc.).

3. Ideea-normă a eficacității intervențiunii statului în respectarea raporturilor dintre indivizi (eficacitatea măsurilor de protecție a insului lezat).

Cu alte cuvinte, încrederea se naște din aceste trei convingeri: a) că înțelegerile dintre indivizi sunt perfecte, b) că legile statului sunt stabile și c) că legile pot apăra efectiv pe cel care are nevoie de intervențiunea autorității.

* * *

Și aci, fie-ne îngăduit a face o descriere a « vremurilor bune », descriere din care vom desprinde în mod foarte clar, concluzia că ele întruneau cele trei convingeri de care am vorbit mai sus.

Atmosfera morală a vremurilor trecute era, incontestabil, mai bună decât cea de astăzi. Indivizii păstrau între ei raporturi pe care degeaba ne-am sili să le numim altfel decât cuviincioase. Raporturile acestea cuviincioase delimitau drepturile și datoriile ce și le acordau, sau și le impuneau, reciproc. Lipsa de cultură, și în special, lipsa de cultură specială, apropiu masele, le uniformiza ca tendințe morale și implicit, ca tendințe civice. Individul era mai împăcat cu soarta sa și cu universul; el nu-și puneă acele probleme turburătoare și fără răspuns ca acelea pe care și le pune astăzi. Poate că democrația de astăzi este la rândul ei o cauză a trezirii și a suferinței de acum. Viața omului se scurgea

tihnită și lipsită de evenimente. O apă de câmpie, o linie dreaptă. Extraordinarul, sau neprevăzutul, era de domeniul literaturii și pe aceea o făceau puțini, și o ceteau tot atât de puțini. Astfel se creea omul mediocru, omul de toate zilele, omul de lângă om, la fel cu celălalt, necomplicat și simplu, neînstare de a face surprize, omul de treabă.

Astfel se crea convingerea în posibilitatea înțelegerii perfecte dintre oameni.

Dar statul din vremurile bune? Ce Arcadie! Filosof și cum-pănit, omul de guvernământ intervenea rar și blajin. Nici nu era nevoie să facă altfel. Soluții mărunte pentru oameni cu nevoi mărunte. Soluții blajine pentru oameni blajini și acelea, cât mai rar. Statul nu era o povară pentru individ.

Vremurile bune n'au cunoscut acerba luptă a statului împotriva individului și vice-versa. Și tot astfel cum nu existau surprize între indivizi, nici Statul nu făcea surprize indivizilor.

În modul acesta își făcea loc convingerea în stabilitatea regimului social.

Dar se mai întâmpla încă ceva. În rarele cazuri în care individul nu putea găsi pe calea înțelegerii cu celălalt satisfacțiunea drepturilor sale, pretins lezate, el se adresa Justiției, iar Justiția neaglomerată de puhoiul legilor de toate felurile și nestingerită de atâtea și atâtea greutăți, împărțea dreptatea într-o atmosferă de mai adâncă puritate morală, astfel că intervențiunea Justiției era eficace, iar legile, astfel cum erau ele, asigurau o aplicațiune rapidă și mulțumitoare, lăsând loc convingerii că autoritatea poate apăra efectiv drepturile cetățeanului.

* * *

Increderea apărea, astfel, ca o consecință logică a unei atmosfere de pace economică.

Criza de credit și criza de încredere de astăzi?

Dați valori negative tuturor faptelor și situațiilor dinainte vreme!

O turburare sufletească adâncă separă pe oameni tocmai astăzi când se scrie cele mai înălțătoare pagini de solidarism. Granițe între indivizi și granițe între State. Luptă grea pentru existență, luptă care ucide pe frate spre a-i lua locul și dreptul la pâine, care ucide în individ valoarea de contemplație a vieții, care distruge perspectiva și care creează, din fiecare viață, o sordidă înlanțuire de prezenturi. Luptă între individ și Stat, fiecare cerând cât mai mult, fiecare dispus să dea cât mai puțin. Principii părăsite pentru o combinație de moment, principii năruite printr-o subminare înceată, venită tocmai din partea acelorora chemați să le apere. Ceea ce astăzi face monetă curentă, mâine apare ca o erezie, poimăine s'a uitat. Contraziceri și inconsecvențe. În rezumat, marele semn de în-

trebare al zilei de mâine, semn care, ca un Mane, Techel, Farres, se încruntă pe cerul unei omeniri speriate și desorientate, pe cerul unei omeniri care nu mai are forța morală să creadă într'un apostol, cum n'are nici forța morală să-și părăsească vechii idoli. Nestabilitate în măsurile de guvernământ, neeficacitate în manifestările autorității. O omenire care trăiește de azi pe mâine, cu legi de o clipă, cu satisfacțiuni de o clipă, dar cu aceleași presante și inevitabile nevoi.

Nu exagerăm, este purul adevăr.

Adevărul care face să apară întreaga explicațiune a lipsei de încredere și care ne face să înțelegem cât de numeroși sunt factorii psihici în criza de credit și cât de grea este o restabilire a echilibrului, încă pentru multă vreme pierdut după părerea noastră.

LUCIAN BURCHI

G. B A C O V I A

(Simple note)

Depășit de cursul literaturii noastre — integrat în istorie ca o insulă în drumul fluviului spre mare — recunoscut oficial prin premii, fenomenul bacovian, cu întreg complexul de rezonanțe ce a declanșat în poezia și critica actualității, a intrat de mult în lumina unei obiectivități pe care numai timpul o poate aduce.

Cu deosebire — deasupra formulelor ce îi vor fi facilitat și justificat prețuirea estetică — aspectul de document psihologic al poeziei d-lui Bacovia ne-o apropie astăzi sensibil curiozității noastre literare. În adevăr, e o constatare oarecum banalizată aceea că forța de impresionare, de sugestie, a poeziei lui Bacovia provine din lipsa de artificialitate, deci din adâncimea surselor sale temperamentale. Putând fi situată pe orice latitudine, dela primitivism la patologic, o singură acuzație nu i s'a adus: aceea a cristalizării metodice la rece. Căci, fie scormonind spre suprafață mărul unor procese și reacții din adâncimi unde ochiul conștiinței deabia se întredeschide somnoroși și orbi deasupra unei materii ce se agită încă informă, fie însemnând crispat gânduri și senzații de intelectual consumat până la epuizarea sistemului nervos, poezia bacoviană rămâne aproape totdeauna — monocordă suită a durerii, dela lacrimă la geamăt, și dela litanie amorțitoare la țipăt — aproape de sursele sale primare.

Chinul ei înfioară ca o agonie prelungită.

E crispanțul monolog interior al unui om sfârșit, al unui intelectual descompus, atât fizicește cât și sufletește, care, epuizând ultimele sale resurse de viață, mai păstrează un rest de luciditate, ce îi îngăduie a fi în măsură să-și constate gradul de măcinare al personalității:

« Azi a murit chiar visul meu final »...
(Singur)

Pustiu adânc... și 'ncepe a nopta
Și-aud gemând amorul meu defunct,
Ascult atent privind un singur punct
Și gem și plâng și râd în ha, în ha...
(Amurg de toamnă)

Această luciditate îi cauzează dualismul. Căci a considera ca pur instinctuală poezia d-lui Bacovia, e echivalent cu a o privi unilateral. Ar însemna să elimini fortuit din discuție aspecte caracteristice ale liricei sale. E deajuns să ne amintim luciditatea cu care e organizată, de pildă, împletirea de sugestii din « *Lacustră* », spre a ne da seama de această restrângere nejustificată. Căci, dacă monologul bacovian se complice frecvent să-și geamă epuizarea în litanie de bolnav stors de friguri:

Singur, singur, singur,
Vreme de beție,
I-auzi cum mai plouă,
Ce melancolie,
Singur, singur, singur...
(Rar)

tot el reușește să se organizeze adesea până la expresia clară a ideii de scoborîre spre adâncuri, colorată chiar cu elemente livrești:

« Ascultă tu bine, iubito,
Nu plânge și nu-ți fie teamă
Ascultă cum greu din adâncuri
Pământul la dânsul ne chiamă.

Obsedat de imanența acestei constatări, Bacovia împrumută întregii lumi înconjurătoare atmosfera sumbră a sufletului său. Sugestia procesului său neiertător de descompunere psiho-fizică nu-i îngăduie să sesizeze în jur decât detalii conforme cu atmosfera sa interioară. Ochii slăbiți de chin și împânziți de ceață văd lumea mult mai întunecoasă decât cei dăruiți cu sănătate... Astfel, în viziunea d-lui Bacovia, amurgul inundă lumea cu revărsări ftizice de sânge, toamna e putredă, căldura verii îi sugerează atmosfera cavourilor în cari morții se descompun, amorul a murit în delir, parcul singuratec apare în doliu funerar sau mâncat de cancer și ftizie... Albul pur al zăpezii îl nervează prin liniștea lui; nu-l poate integra lumii sale decât pătat de făptura neagră a corbului, care e aici singurul element de viață:

Amurg de iarnă sumbru, de metal
 Câmpia albă, — un imens rotund,
 Vâslind, un corb tăcut vine din fund,
 Tăind orizontul diametral.

(*Amurg de iarnă*)

Negrul corbilor uneori sugerează, la rândul-i, gândul carnagiului:

Ninge grozav pe câmp la abator
 Și sânge cald se scurge pe canal
 Plină-i zăpada de sânge animal...
 Și ninge mereu pe un trist patinor.
 E albul aprins de sânge 'nchegat
 Și corbii se plimbă prin sânge și sug;
 Dar ceasu-i târziu... în zări corbii fug,
 Pe câmp la abator s'a înoptat.

(*Tablou de iarnă*)

Flaşneta plânge cavernos, luminile agonizează, grădina e can-grenată, vântul bocește, pantofii din vitrină îi vede împodobind pentru ultima dată piciorul iubitei, pe catafalc, și putrezind cu ea în mormânt; tonul negru îl obsedează, sugerându-i iarăși un proces de descompunere — de astă dată prin carbonizare — pe două căi alăturate, vizual și olfactiv:

Carbonizate flori, noian de negru...
 Sicrie negre, arse, de metal,
 Vestminte funerare de mangal,
 Negru profund, noian de negru...
 Vibrau scânteii de vis... Noian de negru,
 Carbonizat, amorul fumea
 Parfum de pene arse și ploua...
 Negru, numai noian de negru...

Plumbul, cu al său corespondent coloristic: cenușiul, îl obsedează prin greutatea lui neobișnuită, concretizând inerția, neființa prin încremenire, apăsare. Și în această senzație de încremenire, noțiunea se înfrățește prin conținut cu aceea a *ninsorii* continui, a *înghețului*:

Ninge secular, tăcere, pare a fi bine;
 În orașul alb, doar vântul trece întârziat...

Dorm volumele savante în înghețatele vitrine...

(*Plumb de iarnă*)

Chiar când d-l Bacovia e prin paradox vesel, privește lumea prin geam violet, coloare nefirească, rară, cu o nuanță spectrală:

Amurg de toamnă violet...
Doi plop, în fund, în siluete;
Apostoli în odăjdii violete
Orașul tot e violet.

Se apropie astfel inconștient de formula întrepătrunderii cât mai profunde a sufletului și a lucrurilor. Ca orbul care, îmbătrânind în întuneric, nu mai poate concepe lumea în lumină, Bacovia revarsă pretutindeni, peste ființe și lucruri, vâlul de plumb al sugestiei descompunerii sale interioare. E tocmai complimentul unui proces de mimetism: în loc de a se transforma, adaptându-se lumii ce-l înconjoară, d-l Bacovia se încordează într'un efort desperat de a ridica temperatura lumii întregi la gradul delirului său interior. Dar acest efort nebun, fie el numai imaginar, consumă enorm niște puteri de mult aproape de epuizare. Pentru a evita aceasta, d-l Bacovia caută peisajul care să se acorde dela sine nesilit, cu lumea gândurilor sale:

Amurgul, noaptea și, mai frecvent decât toate, toamna, cu moartea însângeraată a frunzelor, cu disperarea crengilor goale ale copacilor chinuți de vânt, și mai ales cu ploaia, ploaia cenușie și monotonă, exasperând nervii prin picuratul ei liniștit ca și prin senzația de amestec în noroiu a cerului cu pământul: sus, bolta de nori quasi-lichefiată; jos, bălțile ce oglindesc cerul, și pretutindeni apă, apă cenușie murdară, un haos inform de început de lume:

«Ce zi primitivă de tină»...

Ploaia monotonă de toamnă are ceva static, dând impresia descompunerii în mlaștină:

«Și toamna asta mai putredă ca cele ce s'au dus...»

Schițând aici diversitatea de nuanțe a lumii însângerate și putrede în care se complăce chinul de om sfârșit al d-lui Bacovia, nu însemnează că îi ignorăm voit orice răbufnire de viață; chiar și în agonie, ființa noastră găsește încă destule puteri pentru sbucium.

În linia acestor ultime încordări ar putea fi încadrate și fragmentele de poezie socială, care se accentuează în ultimul volum. Ca orice efort desperat, ricoșează în exagerare și extrem; adunarea tuturor puterilor pentru luptă, în care ura neagră a celui chinuit față de fericirii vieții se amestecă cu nelămuritul impuls de a-și dovedi sie însuș că încă mai e capabil de încordări, are prin însuși punctul de plecare ceva neverosimil și livresc: scrâșnetul amar în care naufragiază dovedește mai mult intenții sugerate de intelect decât răbufniri reale de viață explosivă:

« Și-acum ne-om gătui tovarăși,
El om flămând, eu om sătul »...

Mult mai conform psihologiei sale de om sfârșit e refugiul în dragoste; iubirea, în această sugestie, rămâne aproape de primară, obscura dorință de perpetuare, de trăire măcar prin urmași.

În casa « iubitei » pâlpaie o lumină mai bună:

Mai spune s'aducă și ceaiul
Și vino și tu mai aproape...

« Ce cald e aicea la tine
Și toate din casă mi-s sfinte,
Te uită cum ninge Decembre »...

(Decembre)

Dar și această iluzie e palidă și rară. Descompunerea lui interioră e atât de evidentă, încât sugestia ei se infiltrează pretutindeni. Contaminată de psihologia lui morbidă, iubita plânge în delir pe clapele pianului... Sfârșitul e atât de aproape încât poetul își dă seama că nici iubirea nu poate face minuni; îi cere doar o oază de liniște relativă:

« Iubito, și iar am venit...
« Dar astăzi de abia mă mai port.
« Deschide clavirul și cântă-mi
« Un cântec de mort.

Întreaga atmosferă — aș putea zice irespirabilă — în care se augmentează chinul lent al poeziei bacovienă, urmărirea lucidă a unui inevitabil scoborâș spre sfârșit, îi sugerează ideea de a curma suferința prin anticiparea voită a unui final ce nu va întârzia: moartea, dispariția în anonimatul inert al materiei, e fantoma unui gând ce rătăcește obsedant în poezia lui Bacovia. La început sugestia e timidă, fior aproape fiziologic, corespunzând direct atmosferei exterioare:

« Și-s umezi păreții
« Și-un frig mă cuprinde.
« Cu cei din morminte
« Un gând mă deprinde.

(Moină)

Fiorul vag începe să se precizeze în gând, ca un apel îmbietor al materiei încremenită în liniștea înghețului:

« Chemări de dispariție mă sorb »
(Amurg de iarnă)

Gândul crește, devine obsesie. Și lumea externă, și sbuciumul său interior, impun gestul hotărât care să-i aducă pacea. Acum e un imperativ ce nu admite replică:

« Mereu delirând
 « Pe vreme de toamnă,
 « M'adoarme un gând
 « Ce mă îndeamnă:
 « Dispari mai curând...
 (*Nervi de toamnă*)

Toate aceste gânduri, atâtea titluri de poezii ca: « Trudit », « Finis », « Poema Finală », « Destul », « Târziu », « Epitaf » — indică elocvent că mai presus de dorința de liniște îl determină convingerea fermă, lucidă, că procesul său de descompunere organică va sfârși, fatal, cât de curând, prin moarte. Forța acestui gând îl deslipește oarecum de cercul preocupărilor noastre omeneste. Pe cale de a deveni pământ, simte glasul țărânei, al materiei care îi vorbește. Poezia lui Bacovia, în acest sens, nu e nici « prima licărire de conștiință a materiei » cum afirmă d-l Lovinescu, nici « o cădere din uman în mineral » cum se apropie d-l Streinu, ci e mai mult echivalentul unui proces de mimetism psihologic, e un fenomen de *osmoză* între efluviile de viață amorfă a materiei și sbuciumul descompus al sufletului bacovian; e o înfrățire voluntară cu anorganicul, determinată de conștiința lucidă a coborîrii inevitabile, o prematură anticipare a trecerii complete, definitive, în anorganic, a morții ce simte că va să vie curând.

OVIDIU PAPADIMA

UMBRELE IN CREDINȚA POPULARĂ

Marele magician care creează jucării pentru păpușile omeneste este, fără îndoială, Natura.

Și printre efectele cele mai fascinante ale acestui mare joc al vieții care ne înconjoară, magia soarelui și melancolia lunii, vraja razelor și misterul umbrelor ne-au captivat întotdeauna.

Fiindcă omul păstrează în adâncul său urma unei tristeți ancestrale, noaptea și umbrele l-au impresionat cu aparițiile lor.

Căci dacă elementul magic este natura, bagheta magică — în schimb — se află în noi: este imaginația. Sub puterea imaginației personalitatea omului crește sau descrește, într'un anumit sens, după gradul de sensibilitate și de cultură.

În prima zi de lumină, când omul și-a zărit umbra pe un colț alb de stâncă cretoasă, iluzia trebuie să-l fi înmărmurit. S'a născut

atunci prima pantomimă, între om și umbra lui, care era însăși pantomima vieții.

Pretutindenii, umbra, lipită ca o aripă, cu aureolă de înger, sau cu schime de demon, ne urmărește. Ea trebuie să ne amintească pururi noaptea care ne-a născut și marea noapte a morții.

În umbra nocturnă plutește melancolia tuturor umbrelor: tristețea singurătății, duioșia dorului și impresionantul fior al friceii. De aceea vraja umbrelor a surprins, încântând și înfiorând pe omul primitiv.

Este foarte probabil că în vechime a existat un cult, din care astăzi avem vagi urme. Și anume acel cult, destul de subtil, era cultul umbrelor, care — bine înțeles — era distinct de al spiritelor celor morți.

Dominat de singurătate, omul se vedea înconjurat de umbre; și de pretutindenii ele îl priveau cu ochi nevăzuți, îi șopteau cuvinte neînțelese, îl captivau. Miracolul umbrelor a creat acel cult al lor, pierdut în trecutul pentru totdeauna mort.

Nu am găsit nicăeri cercetări în această direcție. Este o presupunere a mea, care, însă — după cum voi arăta — își are o justificare neîndoelnică.

Omul primitiv, admirând, dela imaginea neagră a mânei lui și până la imaginea întinsă pe stâncă a unui pom care creia o broderie minunată din umbrele ramurilor și frunzelor lui, vedea în aceste apariții ceva misterios și divin. Despre acest cult al umbrelor avem dovezi și în *Biblie*, unde ni se spune că umbra anumitor arbori are o acțiune curativă.

Este iarăși probabil că acel cult al umbrelor, cu timpul, s'a rafinat și — fără să exagerez — a creat o artă. Arta aceasta a umbrelor s'a pierdut cu timpul, dar procesul dispariției sale nu ne interesează acum. În treacăt, amintesc că în vechea pantomimă japoneză se întrebuițau niște păpuși mânuite de o mână de artist, înapoia unui geam mat, luminat; astfel că drama aceea era interpretată numai de *umbrele* marionetelor. Și nu este nicio îndoială că acest gen de spectacol de umbre a fost inspirat după anumite credințe religioase ale poporului, care evoca în umbre anumite figuri de persoane, animale sau obiecte (aparținând anumitor persoane), și răsbunându-se asupra lor, credea astfel că se răsbună asupra dușmanului văzut sau nevăzut.

Popoarele primitive aveau o mulțime de *tabu* cu privire la umbre¹⁾.

Omul primitiv credea că orice rău ce ai face unei umbre, acel rău lovește pe posesorul umbrei. Astfel după o credință indiană,

¹⁾ Tabu este calitatea atribuită anumitor obiecte de a părea că sunt periculoase.

ucizi pe un dușman dacă îi lovești efigia sau umbra lui. (Acest fapt este citat și în cartea Vedelor).

El se ferea ca umbra lui să cadă pe anumite obiecte (mai ales pe alimente). El se teme de umbra altor persoane și își ferește propria lui imagină, pentru ca nimeni să nu treacă peste ea ¹⁾).

Popoarele primitive au, mai ales, grija ca umbra lor să nu cadă cumva pe un mort, nici pe un cosciug sau pe vreun mormânt; de aceea înmormântarea se face, de obicei, în timpul nopții ²⁾).

Spuneam că acel cult al umbrelor a fost puternic în trecut. E drept, nu avem date precise asupra acestui lucru; în schimb avem exemple edificatoare. Astfel în insulele Solomon locuitorul care ar pune piciorul pe umbra regelui este pedepsit cu moartea. Același obicei îl întâlnim la Cafri și la Malaezi ³⁾).

Ar trebui să amintesc apoi de sclava care, iubind în taină pe regele său, îi săruta umbra, pe când el se plimba, nepăsător, prin parcul înflorit.

Dar umbra neputând fi prinsă, nici încheșată, dorința de a avea aievea o reprezentare a forțelor care îl dominau l-a făcut pe om să întrupeze umbrele în idoli. Această transformare s'a produs încet, foarte încet chiar, și în locul umbrelor imateriale au născut idoli credinței antice. Așadar, *cultul umbrelor a creat fetișismul*, căci pentru a goni umbrele rele, omul primitiv a invocat alte umbre sub chip de mască, de fetișe și acestea mai târziu au ajuns la crearea *idolilor*.

Omul primitiv consideră umbra ca un echivalent al sufletului omenesc. El vede în propria-i umbră un dublu misterios, o ființă spirituală dar reală.

Este interesant faptul că credințelor religioase ale sălbaticilor le corespund superstițiile popoarelor cultivate din zilele noastre.

Nu trebuie să uităm că umbra a fost mijlocul prin care omul și-a văzut pentru prima oară corpul său. Apoi umbra nedespărțită a lui devine prima «obiectivare» a sufletului omenesc, cu mult înainte ca un om să-și fi văzut imaginea într-o oglindă. Deci, în umbră și-a văzut sufletul și această credință a popoarelor primitive a devenit totdeodată credința primitivă în suflet la popoarele din antichitate.

Locuitorii insulelor Fidji cred că omul are două suflete; un suflet negru, care ar fi umbra însăși și care se duce în infern, — și un suflet străveziu, care se vede în oglinda apei și care după moarte rămâne alături de locul unde a murit acel om ⁴⁾). Așa dar umbra însemnează moarte, dar ea însemnează și viață și aceste două semnificări se bazează pe o credință primitivă în dualitatea sufletului.

¹⁾ Frazer, «The golden bough. Taboo and the perils of the soul». (p. 80).

²⁾ Frazer, op. cit.

³⁾ Ciușanu F. G. «Superstițiile poporului român».

⁴⁾ Idem.

Se știe că popoarele sălbatice cred că, după moarte, sufletul supraviețuiește sub forma unei umbre.

Prima credință în suflet pornește, deci, dela faptul morții.

Această concepție asupra sufletului, a primitivilor, este foarte interesantă, prin faptul că ei concep spiritul morților sub forma unei umbre.

Și deoarece sufletele morților sunt umbre, ele nu mai pot să facă umbră. De aceea credințele grecilor spun că oamenii reînviați după judecata supremă nu mai dau imaginea neagră. Dar nu numai sufletele ci și spiritele, elfele, demonii, spectrele, vrăjitoarele nu au umbră, pentru că ele însăși sunt umbre. Astfel, după credința locuitorilor din Noua Zelandă, spiritele și elfele nu iau din ofrandele ce li se aduc ca jertfă decât umbra acelor lucruri oferite. Această credință este mult răspândită și la noi. «Cei morți sunt socotiți ca niște umbre și de aceea din pomenile noastre ei nu se bucură decât de umbra, de «aburii» cum se zice la țară»¹⁾.

Imaginația omului a dat acestor imagini negre puteri aparte și din această credință a născut teama de ele.

În India centrală teama de a fi fecundată de o umbră este foarte răspândită. Femeile (însărcinate) evită să treacă peste umbra unui bărbat, de teama ca nu cumva copilul să se asemene celui bărbat. Aceeași credință se întâlnește și pe la noi. «În Vâlcea se crede că chiar umbra pe care o proiectează cămașa cuiva este oarecum sufletul umbră al celui căruia îi aparține cămașa.

«De aci și prescripțiunea superstițioasă că o femeie «grea» nu trebuie să-și lase cămașa spălată întinsă pe ori unde. Altfel s'ar putea întâmpla ca o vrăjitoare sau o dușmancă să taie, pe pământ, cu un cuțit, umbra pe care o proiectează cămașa întinsă pe gard. Și atunci copilul, care formează o unitate strânsă, indisolubilă cu mama lui, se naște ciung sau schiop sau altcumva, după cum a tăiat acea răuvoitoare umbra cămășii pe pământ»²⁾.

În Germania, în Austria și de asemenea în Jugoslavia există o altă credință. În noaptea anului nou se aprinde o lumânare; acela care nu proiectează umbră pe peretele odăii, sau dă o umbră căreia îi lipsește capul, trebuie să moară chiar în acel an³⁾.

Evreii au o credință asemănătoare. Și anume: în noaptea a șaptea a sărbătorii Cuștilor ei merg în clarul de lună; acela a cărui umbră nu are cap e semn că va muri în cursul anului.

La Slavii de Sud cadavrul unui om, pentru a nu se face strigoi, se ferește de a fi umbrat de un om viu, căci se crede că umbra ar avea altă viață care ar intra în trup prefăcându-l astfel în strigoi⁴⁾.

¹⁾ Ciaușanu, op. cit.

²⁾ Ciaușanu, op. cit.

³⁾ Wuttke, Der Deutsche Volksaberglaube. t. II.

⁴⁾ Ciaușanu, op. cit.

La noi se crede că « umbra omului e sufletul lui; dacă-i arde umbra, el suflet nu mai are, a ars ».

În insulele Babar, Solomon și la Arabi, a răni o umbră însemnează a răni însăși sufletul.

În multe părți ora dela amiazi e privită ca periculoasă din cauza micșorării umbrei.

Sébillot citează o poveste în care un zidar, fiind ucis, într-o ceartă la zidirea unei mori și fiind îngropat la temelia zidului, umbra lui venia și stingea lumânările din moară, la miezul nopții. Fiind întrebat odată de un băiat cine este și ce vrea, ea răspunse că corpul îi este îngropat la temelile morii și că ar dori să fie pus într'un pământ sfânt (cimitir). Ruga îi fu îndeplinită și el nu se mai arătă.

La noi se crede că « acel căruia i s'a îngropat « umbra », măsurată cu o trestie, moare până în 40 de zile.

În legătură cu această poveste a lui Sébillot, trebuie să ne amintim de legenda Mănăstirii Argeșului, în care este vorba de Meșterul Manole. Acesta începe ridicarea zidului,

Dar orice lucra,
Noaptea se surpa.
A doua zi iar,
A treia zi iar,
A patra zi iar,
Lucra în zădar.

Versuri cărora Alecsandri le dă următoarea lămurire:

« Superstițiile poporului, în privința zidirilor, sunt multe. Așa, el crede că o zidire nu poate avea trăinicie dacă nu se îndeplinesc oarecari datine mistice precum de pildă, îngroparea unui om în temelie. Pietrarii au obiceiul a fura umbra cuiva, adică a-i lua măsura umbrei cu o trestie și a zidi apoi acea trestie în talpa zidirii. Omul cu umbra furată moare în curând, și devine stafie nevăzută și geniul întăritor al casei¹⁾.

Această credință păgână în a zidi o urmă de om, umbra lui sau chiar un om în temelia unei clădiri sau pod, sau fântâni, o întâlnim la foarte multe popoare. Trebuie să mai amintesc că aceeași legendă asemănătoare cu a zidului mănăstirii Meșterului Manole există și asupra cetății din Deva.

* * *

Umbra fiind ea însăși o imagine întunecată, născută — dacă se poate spune astfel — din noapte, este explicabil faptul că în credința tuturor popoarelor întunericul este populat cu tot felul de viziuni; toate aceste apariții formează acea lume a umbrelor.

Iată dar umbra sub formă de apariție. Și aceste apariții, având

¹⁾ T. Pamfile « Mitologie românească — Dușmanii și prietenii omului ».

aspect de cele mai multe ori omenesc, sunt ca un reflex, sunt sufletele-umbră.

În mitologia noastră populară aparițiile au, toate, o geneză aparte și existența lor se leagă de legende pline de ciudățenii. E natural, de altfel, ca aceste apariții fantastice să nască și să piară prin mister.

Groaza de întuneric a creiat tot felul de arătări.

« *Arii*, din cerul întunecos al nopții făcuseră un zeu: Waruna, care avea numeroși supuși » ¹⁾ cari bine înțeles erau umbre.

La *Perși* « spiritele necurate sunt stăpâne tot pe întuneric; ele au ca conducător pe Aesma. (Dela acest cuvânt probabil avem și noi cuvântul iazmă » ²⁾).

În credința poporului nostru, stafiile, ielele, strigoi, duhurile și iezmele sunt urme ale străvechiului cult al umbrelor, despre care vorbeam adineaori. Ele rămân ca niște creațiuni imaginare cari se moștenesc și se continuă în credințele poporului, căci puterea lor de vraje, de supranatural și divin, uimește, exaltă sau îmbolnăvește sufletul țăranului.

Și este foarte greu să distrugi un cult, în care ai de a face cu ființe supranaturale, pe cari imaginația le ridică deasupra noastră.

Acolo unde omul e singur, umbra îl domină cu arătarea ei torturătoare sau cu poezia ei diafană.

Iar noi, veseli sau triști, tot mai încrezători, cucerind în tehnica vieții tot ce ne poate da fiorul creațiunii care se zbate în noi, trecem — mai repede sau mai încet — umbre între umbre!

ALEXANDRU CARUSSY

¹⁾ Ciușanu, idem.

²⁾ Ciușanu, idem.

IDEI, FAPTE, OAMENI

SĂRBĂTORIREA D-LUI PROF. C. MEISSNER

D-l Const. Meissner, fost profesor, fost ministru, a împlinit 80 de ani. I-a împlinit în plină sănătate a trupului și a minții, parcă pentru a demonstra câtă dreptate avea Emerson când vorbea de «tânăra înțelepciune a omului de optzeci de ani».

Iașul a ținut să sărbătorească, așa cum se cuvenea, bătrânețea aceasta senină și frumoasă, toamna aceasta bogată a uneia din cele mai active existențe.

La 27 Mai, o reuniune festivă a avut loc în aula Universității, unde reprezentanții autorizați ai intelectualității noastre au rostit cuvântări calde în aplauzele și mulțumirea publicului ce inunda sala.

Câteva zile mai târziu, școala normală de învățători l-a sărbătorit de asemeni, pe fostul său director, în splendidul decor de pe platoul Copoului.

Toate meritele de pedagog, de educator, de om de gândire și de acțiune, care se desprind din lunga și bogata activitate a d-lui Const. Meissner, au fost puse în lumină și în valoare, cu o dragoste plină de admirație și de grijă.

Amintim, cu ocazia aceasta, că d-l Meissner a fost pe vremuri membru al Junimei și că astăzi el a rămas unul din puținii reprezentanți ai glorioasei asociații dela Iași. Lucrul nu e lipsit de importanță, căci între marile însușiri ale celui sărbătorit și tot ce face încă farmecul spiritului lui distins de o parte și între atmosfera Junimei de odinioară, pe de altă parte, e o relație precisă și oarecum necesară, care nu poate și nu trebuie trecută cu vederea.

Revista Convorbiri literare, se unește din toată inima la omagiile adresate marelui cetățean al Iașului și vechiului junimist d-l Meissner, căruia îi reînnoește urările cele mai bune, pe lângă telegramele omagiale trimise în ziua sărbătoririi.

E. H.

DIN ÎNCEPUTURILE ACADEMIEI BULGARE

Printr-o serie de articole publicate în ziarul «La Bulgarie» sunt cercetate începuturile Academiei Bulgare.

Trecând peste numeroase informațiuni care dovedesc că bazele Academiei Bulgare au fost puse la Brăila, prin înființarea Societății literare din acea localitate, publicăm cererea adresată de către fondatorii acestei societăți lui Mihail Kogălniceanu, ministrul de interne din acel timp:

Excelenții Sale, Ministrul de Interne, Domnul
Mihail Kogălniceanu

București.

Domnule Ministru,

D-voastră cunoașteți că este statornicit adevărul că succesul și fericirea unui popor depinde de cunoștințele sale și de educația sa morală și intelectuală și că, numai prin educația și cultura spirituală și morală, popoarele pot să se iubească, să se respecte și să se ajute.

În vederea acestui adevăr incontestabil în fața popoarelor civilizate, având în considerare că o mare parte a poporului bulgar se găsește în împrejurări nenorocite și că poporul nostru totdeauna recunoscător simte lipsa de mijloace ca să se instruiască, subsemnații cetățeni ai Brăilei, simțindu-se în legături de simpatie cu acest popor, frate prin rasă, și de acord cu legile țării, recunosc nevoia de a fonda o Societate Literară Bulgară.

Scopul acestei Societăți și statutele sale cum îl socotiți, este de a ajuta fraților noștri la dezvoltarea instrucției și educației lor, ceea ce este o operă culturală și civilizatoare în raport cu spiritul secolului prezent; ne mai rămâne, Domnule Ministru, ca să supunem considerațiunii D-voastre statutele, rugându-vă cu cel mai mare respect, să binevoiți a le acorda cea mai serioasă atențiune și a le confirma.

Brăila, 3 Decembrie 1869.

(ss) N. Tzénov, K. Popovitch, C. R. Béron,
V. Mihaïlidi, V. Droumev, V. D. Stoyanow, P. M. Mathéev.

Iată încă o dovadă a sprijinului de care s'au bucurat refugiații bulgari în România.

AL. IORDAN

CONTRIBUȚII LA BIOGRAFIA PICTORULUI GRIGORESCU

La cele publicate în numărul din Martie a. c. (pag. 274) adăugăm următoarele acte extrase din dosarul Nr. 567/1861 ale Ministerului Instrucțiunii din Moldova, aflate la Arhivele Statului.

Sub Nr. 3.990 se găsește următoarea petiție scrisă și subscrisă de însuși pictorul:

Onorab. Ministeriu de Culte și Instrucțiune Publică.

Cunoscând că după cerirea ce am avut onóre a prezenta d'na-
inte, au binevoit Onorab. Ministeriu a mă trece cu o subven-
țiune pentru a studia în străinătate, cuprinse acea subvențiune
prin budgetul pentru anul curent, și cunoscând asemenea că
acest budget pene acum încă nu au fost ocaziune a se vota,
subscrisul pentru a nu perde un timp precios se vede nevoit
a pleca chiar de pe acum, spre care finit, rog pe Onorab. Mi-
nistriu să binevoiască a mijloci slobozirea pasaportului cuvenitu,
ca unui studentu, iar pe de alta sper ca Onorab. Ministeriu carele
au fost in stare a precui despozițiunile mele cu ocaziunea lu-
crului ce am avut ocaziune a face la biserica din monastirea Aga-
pia, va regula cât mai curând acordarea înlesnirilor ce au binevoit
a-mi asuma precum mai sus, și fără de care voi fi espusu a perde
tot fructulu ostenelelor mele și a călătoriei ce întreprind numai
cu scopul de a pute într'o zi deveni folositor patriei mele.

N. Grigorescu.

1861 Sept. 25 zile.

Pe petiție se află următoarea rezoluție ministerială:

Sept. 25.

Se va mijloci la Ministeriul de Esterne, slobozirea pasportelor
cuvinite; totodată considerând că D. Grigorescu prin depingera
bisericii de la Agapia au dat dovadă de un talent remarcabilu,
considerând că țara este interesată a răspândi științele și
artele înlăuntrul ei; considerând că pe D. Grigorescu s'au trecut
în budgetul curent, considerând că acest budget încă nu s'au
încuviințat de Cameră, considerând că pentru a nu-și pierde
timpul de studii, D. Grigorescu trebuie să pucească îndată. Se vor
referi împrejurările consiliului cu socotința din partea Ministe-
rului de a se acorda D. Grigorescu până la încuviințarea budge-
tului o bursă din ș economiilor.

Iar ca urmare se înaintează dela Instrucție următoarea cerere:

La Consiliul Miniștrilor Nr. 10.061, 1861 Sept. 26.

D-lui Nicu Grigorescu, june pictor român, prin suplica către
acest Ministeriu, au cerut a i se acorda o bursă anuală dela Stat
pentru a se perfecționa în arta picturii la școlile străine pe temeiul
talentului de care a dat dovadă în facerea tablourilor dela bise-
rica mănăstirii Agapia cu care au fost însărcinat.

În vederea acestei cereri, Ministeriul la prezentarea budgetului
proectat pentru anul curent au prevăzut asemenea înlesnire în

numărul de trei bursieri ce s'au statornicit pentru anul 1862. Așa precum însă acel budget nu au fost ocaziune a se dota încă, D. Grigorescu, prin din nou suplică arată că o mai multă prelungire ar fi o pierdere de timp precious și reclamă a i se regula mijloacele pentru a putea purcede și începe de îndată studiile sale. Asupra acestor înprejurări, considerând că D. Grigorescu prin depingerea bisericii de la Agapia au dat dovadă de un talent remarcabil precum se constată în raportul D. pictor Siller însărcinat cu inspecțiunea lucrului, și carele se rostește: « că D. Grigorescu au lucrat pentru înalte arte, lăsând în Moldova un monument unic în arta picturii ». Considerând că D. Grigorescu au mai contribuit la răspândirea frumoaselor arte în țară prin fundarea și organizarea unei școale de pictură la citata mănăstire.

Considerând că țara este interesată a încuraja științele și artele în lăuntrul ei, dupăcum s'au rostit și Camera legislativă la ocaziunea budgetului din Iulie 1860 prin votul dat pentru încurajarea frumoaselor arte. Considerând că D. Grigorescu se găsește însemnat în budgetul prezentat Camerei pentru anul curent. Considerând că pentru a nu-și pierde timpul de studii D. Grigorescu trebuie să purceadă îndată nemaiputând aștepta votarea citatului budget.

Subscrisul are onoare a referi cu socotință din partea acestui Minister a se acorda D. Grigorescu cu începere dela 1 Octombrie viitor, bursa cuvenită de 260 galbeni pe an duple pilda altor asemenea burse lucrătoare ca aceasta care să se plătească asupra economiilor până la votarea budgetului viitor.

Totodată se cere tot dela Ministerul Instrucțiunii:

La Ministerul de Estrene Nr. 10.039, 1861, Sept. 25.

D. N. Grigorescu, june pictor român, având a pleca la Paris în calitate de student pentru perfecționarea cunoștințelor sale, vă rog să binevoiți a regula să i se acorde gratis pasportul trebuincios duple regula urmată cu toți asemenea studenți.

* * *

Din aceste acte reiese bunul nume de care artistul se bucura încă din 1861, când pictorul Siller afirmă că Grigorescu a lăsat « un monument unic în arta picturii » la Agapia, unde a și organizat o școală de pictură.

În 1861 Grigorescu a obținut deci o bursă de 260 galbeni anual pe timp de cinci ani. El pleacă cu vaporul din Galați prin Mediterană la Paris. Despre activitatea lui la Paris vom aduce în curând alte documente interesante.

M. POPESCU

UN STUDIU AL LUI ION GHICA

INTRODUCERE

Între personalitățile proeminente ale secolului românesc trecut, Ion Ghica a strălucit deopotrivă ca un erudit om de știință, ca un mare om de Stat și ca un scriitor de valoare.

Născut și crescut într-o epocă de mari calamități, dar în care timp începuseră să se precizeze și să se impună tot mai mult aspirațiile românești de renaștere națională, educat în spiritul ideilor generoase din Apus, Ion Ghica a cunoscut îndeaproape spectacolul măreț al luptelor și sacrificiilor de tot felul pentru ridicarea neamului său, el însuși fiind unul dintre principalii reprezentanți ai curentului ce avea să pregătească și să realizeze spiritul nou al României moderne.

Cugetător înalt și observator de mare valoare, Ion Ghica poseda temeinice cunoștințe de economist, cunoștințe pe care le puse în evidență mai întâi ca profesor la Academia Mihăileană din Iași, ca beiu de Samos (între anii 1854—1859) și mai apoi ca președinte de consiliu sub Vodă Cuza și Carol I.

Cele câteva volume de studii economice, în care se arată pentru prima oară, cu documentare științifică, bogăția solului românesc și în care sunt expuse principiile schimbului și economiei naționale, constituiesc o colecție de idei cu totul nouă pentru societatea românească, prețioase atât prin adevărul ce stă la baza lor cât mai ales prin manifestarea acelei rare puteri de pătrundere și de intuiție pe care autorul lor o pune în analiza tuturor fenomenelor ce formau obiectul discuțiilor sale.

Ion Ghica, cu surprinzătorul lui simț de observație, cu bogata lui experiență căpătată din vremile — senine sau tulburi — pe care le trăise și cu vasta lui erudiție, vedea viitorul ca o consecință firească a bunelor realizări din trecut. De aceea avea încredere în acest viitor al neamului și-i prevedea cu claritate faptele; de aceea lupta el pentru ordonarea vieții de Stat în sensul marilor aspirațiuni pe care, mai de vreme sau mai târziu, el le vedea înfăptuindu-se. Credea în vitalitatea, istoricește dovedită, a neamului și în puterea lui de desvoltare. Deși critica lui era de multe ori aspră, deși cuvântul lui izbea uneori dureros, el era totuși un optimist.

Cele două studii ale lui, necunoscute ¹⁾, pe care le scoatem azi dintre foile arareori întoarse ale unor vechi in-folii, dovedesc tocmai acest optimism sănătos al lui Ion Ghica. Evocând jertfele trecutului,

¹⁾ Din lipsă de spațiu, în numărul acesta se publică numai primul: «Misiunea Românilor» din *Țeranul Român*, 15 April 1862. Al doilea studiu de care vorbește autorul este intitulat «Guvernul în Civilizațiune» și a apărut în *Independința*, 20 Noemvrie 1861. — N. R.

el critică lipsurile prezentului, dar păstrează nădejdi frumoase de viitor. El apare aci ca un îndrumător, ca un învățător al neamului, căruia-i arată orizonturile deschise către cari să-și îndrepte activitatea pentru înaintarea și desăvârșirea lui. Unirea dela 1859 trebuia consolidată, înăuntru și 'n afară, și el arată cum; el arată, cu intuiția lui sigură, că, potrivit cu jertfele și faptele trecutului, viitorul neamului său trebuie să fie mare. Dar, pentru aceasta, toate forțele prezentului, toate actele lui să contribuie la desăvârșirea așteptată.

Deși s'au scurs șaptezeci și cinci de ani dela cea dintâi Unire și aproape tot atâția dela publicarea acestor două studii ale lui Ion Ghica, deși evenimente mai importante și mai mărețe au înfăptuit unitatea națională pe care o prevedea Ion Ghica, totuși — nu degeaba s'a zis că istoria se repetă! — cele două studii ale lui Ion Ghica sunt pentru vremile noastre de azi încă de actualitate, ba, în substanța lor ideologică, mai de actualitate ca oricând. Fără exemplificările legate de timp, cu adevărurile lor permanente, parcă sunt scrise chiar azi, pentru noi cei de azi.

Nu mi se pare nimerit, aci, o analiză mai amănunțită a lor. Scrise cu claritate și adevăr, ele vorbesc prin sinceritatea și avântul lor.

Le republicăm cu credința că vor contribui, în cât de mică măsură, să lumineze pașii generației de azi și să-i îndrepte pe calea realizărilor superioare necesare viitorului acestui neam mai ales că ambele sunt necunoscute în edițiile operelor lui Ion Ghica.

GEORGE BAICULESCU

MISIUNEA ROMÂNILOR

I

Românii, ca toate neamurile, își au și ei menirea și misiunea lor în cercul națiilor; căci tot ce există trebuie să aibă rațiunea sa de a fi. O nație, ca și un individ, nu poate exista decât pe cât timp își împlinește misiunea și dispare când nu mai corespunde la scopul pentru care a fost înființat.

Misiunea unui popor depinde de mai multe considerații de odată, de aceea ea este complexă — este într'aceeași vreme politică și socială — este totdeauna consecința caracterului și a geniului ginte la care aparține, a naturii pământului ce ocupă, a poziției geografice în care se află și a secolului în care trăiește.

Filosoful, politicianul și omul de stat, care presidează la destiniurile unei nații, sunt datori a lua toate acele împrejurări îndeaproape cercetare, a le pondera cu scumpătate, ca să se pătrunză de drepturile precum și de datoriile acelei nații.

Sunt aproape douăzeci de secoli de când Românii s'au așezat într'acest pământ și niciodată, un minut măcar, ei nu și-au uitat datoriile lor ca gintă latină, ca popor creștin. Împlinirea datoriei a devenit la ei un instinct național și pot fi mândri că au produs, totdeauna la timp, bărbați cari au știut să-i conducă pe calea ce prevedința le-a însemnat. Istoria lor, cercetată sub punctul de vedere al consecințelor politice, cine nu vede că trecerea lui Negru și a lui Dragoș dincoace de Carpați, luptele lui Radu, Ștefan și Mihai, tratatele lui Mircea și ale lui Bogdan au fost ceva mai mult decât niște simple întâmplări; sunt determinații povățuite de datoria ce impunea Românilor misiunea ce au de îndeplinit! Cine nu se simte mișcat de abnegația și devotamentul celor vechi, când cetește în documentele ce ne-au rămas cugetările patriotice ale Românilor când se sfătuiau între dânsii despre interesele țării?

Românii, prin dovezile ce au dat că știu a-și împlini datoria lor, au atras atențiunea Europei, care astăzi le-a deschis viitorul cel mai strălucit, dacă vor ști să-l înțeleagă.

Popoarele devin din zi în zi mai solidare unele de altele. În secolul în care trăim, și mai cu osebire dela tratatul Parisului, dreptul gintelor a luat o întindere și o putere ce n'a avut până aci.

Modul cu care s'a tratat toate chestiile politice, câte s'au înfățișat dela 1856 și până astăzi, este o chezășie nouă și puternică în ordinul politic.

II

În privința economică conformația solului, fertilitatea lui și raportul ce există între întindere cu numărul brațelor, fac ca Românii să fie un popor păstor și agricol.

Misiunea lor, dar, într'această privință este de a produce cea mai mare câtime posibilă de materii întăitoare (*matières premières*) și decât se va putea mai bună calitate. Cu cât producția noastră va fi mai mare și cu cât trebuințele vor crește, cu atâta și solidaritatea între noi și popoarele industriale și civilizate se va mări, prin legături de un interes bine înțeles, deopotrivă folositor și unora și altora.

Numai prin îmbunătățirea calităților de cereale ce cultivăm astăzi și a soiurilor de vite am îndoi în mai puțin de cinci ani valoarea producției agricole și, prin urmare, interesul politic ce oferim Europei s'ar face și el mult mai mare. Comisiile agricole votate de Cameră, sunt acum doi ani, și menite a da agriculturii cea mai mare desvoltare, printr'o neglijență neînțeleasă, nici până acum nu s'au pus încă în lucrare.

III

Poziția geografică impune Românilor datorii de un ordin și mai înalt și ne poate lega și mai strâns cu lumea civilizată. Țara noastră, mărginită pe o lungime de șase sute de kilometri de cel mai mare fluviu al Europei, prin care comunică astăzi marea Nordului cu Marea Neagră, munții și câmpiile care despart Occidentul de Orient, ne impune obligația de-a înlesni relațiile între aceste părți ale lumii; avem datoria a ridica toate piedicile care pot opri sau scumpi transportul mărfurilor și al călătorilor în susul și în josul Dunării, de-a-lungul și de-a-curmezișul României.

Europa ne-a chemat, prin tratatul dela Paris, la Comisiunea Dunăreană; ne-a înlesnit lucrarea destupând Canalul Sulina; dar noi știut-am să profităm de libertatea ce s'a dat plutirii acestui râu? Stăm și acum încă la discrețiunea Companiei Austriace! Bucatele noastre stau și astăzi îngrămădite în magazii; producătorii noștri au pierdut numai în acest timp aproape 50% prin scăderea prețurilor și dobânzile banilor, din pricina lipsei de mijloace ca să le coboare, astă toamnă, la Brăila.

Slepurile Companiei vapoarelor s'au întrebuintat toate la transportul produselor Austriei, care s'au vândut la timp și cu prețuri foarte avantajoase. Arendașii din Craiova, acești producători îndrăzneți și neobosiți, au luat și într'această chestie inițiativa, au încercat formarea unei Companii de plutire pe Dunăre.

Cum a primit guvernul propunerea lor? Datu-le-a o direcție, încurajatu-i-a, patronatu-i-a? Nimic; și încercarea lor, vrednică de laudă, a rămas fără rezultat.

Avem interes și datorie a înlesni trecerea prin țara noastră a bogățiilor popoarelor civilizate. Până acuma încercările de cereri de concesiuni pentru drumuri de fier au întâmpinat cea mai mare răceală. La unele am răspuns prin acușări de trădare aruncate fără rușine dela tribuna Camerei; însă, grație cerului, am început a ne deschide ochii și concesiia dată d-lui Mavrogeni pentru linia Siretului, dela marginea Bucovinei până la Dunăre, cu ambransamentele dela Roman la Iași și dela Adjud la Ocna pe Trotuș, este un început norocit, pe care îl salut cu fericire.

Am văzut oameni preocupați de ideea că cutare sau cutare drum de fier, pod sau șosea, ar înlesni la o întâmplare trecerea armatelor străine, dar uităm că acele invazii și ocupații au întâmpinat cu atât mai puțină împotrivire cu cât eram mai lipsiți de mijloace de comunicații, cu cât eram mai departe și mai izolați de lumea civilizată? Când liniile de fier vor ajunge pe de o parte la marginile Banatului, ale Transilvaniei și ale Bucovinei, și pe de alta la malurile drepte ale Dunării, nu ne va fi iertat nouă a sta ca o poartă închisă. Și trebuie să înțelegem că civilizația răstoarnă astăzi orice barieră, orice zid și trece sfărâmând orice i se împotrivesc, desființând orice stă neproducător.

IV

În privința politică României, înconjurați de trei Imperiuri, au o misiune și mai dificilă, mai măreață.

Austria și Turcia, compuse de elemente eterogene, mențin de secol, prin puterea concuistei, dominație peste dominație. Ceea ce era lesne pe cât timp ginta dominatoare își afla puterea într-o superioritate morală, devine imposibil când lumina civilizațiunii au ridicat pe conchiși la înălțimea concueranților.

Rusia, o putere omogenă prin limbă și prin religie, tânără și plină de vigoare, cu tradiții militare glorioase, își simte ambiția mișcată prin sguđuiturile și prin luptele ce se ivesc neconținut în celelalte Imperiuri și cutează ași vedea mărginitele împinse până în Arhipel și Adriatică. Putea Petru I-iu să facă un asemenea vis? Puteau urmașii lui să nu încerce a-l realiza? Între slavii dela Nord și cei dela Miazăzi să află interpușe două popoare, mici prin număr, în adevăr, dar care împinse de instinctul lor de conservare pot aduce contingentul lor de împotrivire și o barieră panslavismului. Într'această privință misiunea Românilor este trasă de firea lucrurilor. Europa le-o cere, tratatul dela Paris, înfiunțând Statul Român, le-o impune.

Dar oare Europa, garantând Imperiul Otoman, să fi voit să asigure Osmanliilor dominarea asupra celorlalte ginte? Nu, căci tot acel tratat proclamă egalitatea între religii și popoare. Ceea ce a voit Europa este de-a opri pe Rusia și a nu o lăsa să rumpă echilibrul politic. Unii cred că asistăm la căderea a două Imperii! Aceasta ar fi un spectacol obișnuit în Istorie. Imperiuri mult mai mari au căzut când n'au avut rațiunea de a mai fi. Noi asistăm la un eveniment mult mai măreț, asistăm la transformarea Orientului și la reconstruirea lui pe bazele sântului princip al dreptății și al egalității naționalităților, asistăm la o luptă mai mult morală, la care iau parte toate popoarele și vin unul după altul de-și iau rangul ce merită să ocupe îndată ce pot dovedi că și-au înțeles misiunea.

V

Ce zic împărații, ce face Garibaldi, unde o să izbucnească ceva? ne întrebăm în toate diminețile unii pe alții și uităm ceea ce avem de făcut ca să nu fim surprinși când va suna ora. De s'ar întâmpla un cataclism politic și ne-ar găsi în starea în care ne aflăm astăzi, rolul ce am putea juca ar fi foarte trist și neînsemnat.

Dar de ne va găsi gata și la postul nostru, pot zice că niciodată popor n'a avut un rol mai frumos și mai demn de invidie. Nu cer ca România să devie o vatră de lucrări primejdioase și amenințătoare liniștei statelor vecine, nu doresc să devenim mașina nici a unei ambițiuni nedrepte; dar ași voi ca aceste evenimente atât de probabile să ne găsească formați într'un Stat prosper,

într'un Stat în care legile să domnească și să asigure fiecăruia dreptul său, să ne găsească în stare de a ne împotrivi oricărei năpăstuii; și am credința că România, coresponzând la această așteptare a Europei, ar avea un mare viitor. Poate că am vedea realizându-se în curând ceea ce astăzi ni se pare numai un vis frumos, precum am văzut realizându-se ceea ce în copilăria noastră nu îndrăsneam să sperăm decât pentru urmașii noștri.

Câtă bucurie nu trebuie să simțăm inamicii României când ne văd înlăturând ceea ce suntem chemați să facem și afundându-ne în logomahii și invective, sfâșiind sânul patriei noastre, în loc de a-i vindeca rănilor!

Câtă mâhnire nu trebuie să aibă acei cari au pus speranțele în noi, când văd că după trei ani nu am așezat nici măcar bazele unei organizațiuni serioase, când văd că corupția în obiceiuri, abuzul, prevaricația și concuțiunea în administrație și în magistratură și risipirea banilor Statului, în loc să dispară merg crescând din zi în zi.

Unirea s'a dobândit prin simpatiile la care ne-au dat drept suferințele noastre; celelalte atribute naționale nu le vom dobândi decât prin împlinirea datoriilor noastre.

Unii, împinși de o inimă fierbinte, de nerăbdare și de un sentiment cavaleresc, cred că este destul ca să fim tari și respectați, ca fiecare Român să aibă în mână trei oca de fier; strigă: arme! armată! Dorință frumoasă și patriotică; căci numai când vom avea o armată putem fi respectați. Dar nimic mai lesne decât a exprima o dorință, trei cuvinte sunt destul pentru aceasta; dar a face ceea ce trebuie ca acea dorință să se realizeze, iată ceea ce este mai anevoie, și cu atât mai anevoie cu cât acea dorință este de un ordin mai înalt. Cu ce putem înființa școlile militare de deosebite arme, cu ce să ne putem procura materialul necesar, cu ce fabricile de tot felul? Credem oare că acestea se fac numai cu entuziasm? Nu! Pe lângă entuziasm mai trebuie și altceva. *Δεῖ δὴ χορημάτων καὶ ἀνεν τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων*¹⁾, zice Demosthenes poporului celui mai entusiast, celui mai patriot, celui mai luminat ce a existat. Ca un popor să fie considerat și respectat trebuie mai înainte de toate să-și reguleze mijloacele de a-și îmbunătăți starea materială. Un popor sărac, ca și un individ sărac, nu poate fi independent, nu poate fi liber.

Vorbim mult de libertate, dar libertatea este un atribut al civilizațiunii, ea a izvorât din buna stare, nu din sărăcie. Sărăcia nu naște libertate, ea naște suferință, desordine, tiranie și sclavie. Libertatea, astfel după cum o înțeleg unii, este anarhie. Ordinea, astfel după cum o înțeleg alții, este absolutism. Și unii și alții duc drept la tiranie. Libertatea și ordinea, unite și cumpătate, dau

¹⁾ Intr'adevăr, e nevoie de bani și fără ei nu e posibil a se face nimic din câte trebuiesc.

acea stare salutară a popoarelor la care râvnim, stare preconizată de Lafayette, de generalul Foy și de Arago.

Se pot compara în ordinul fizic cu acele două substanțe corosive, fiecare în parte vătămătoare economiei animale, dar care, unite și combinate în proporții cuviincioase, dau sarea, o substanță atât de folositoare și de trebuincioasă vieții.

Un popor, pentru desvoltarea sa, are trebuință de libertate, de ordine și de dreptate: de libertate ca să poată întrebuința toate facultățile sale la îmbunătățirea stării sale și să-și poată procura cea mai mare cârmă de bună stare morală, intelectuală și materială. Are trebuință de ordine ca printr-o organizație bună a societății în care trăește să poată fiecare să se folosească de mijloacele combinate ale tuturor acelor care trăiesc într'aceleași condiții cu dânsul, pentru dobândirea unor lucruri pe care nu le poate dobândi fiecare în parte și de care se pot folosi mai mulți deodată, precum sunt: biserica, școlile, stabilimentele de binefacere, drumurile, ș. a. Are trebuință, în fine, de dreptate ca să se știe apărât de asupriri și să nu aibă teamă că produsul muncii lui poate deveni prada altuia.

ION GHICA

CONGRESUL INTERNAȚIONAL DE FILOSOFIE

Cel de al optulea congres internațional de filosofie va avea loc anul acesta la Praga între 2—7 Septemvrie, sub președinția d-lui Masaryk Președintele republicii Cehoslovace, președinte activ de organizare fiind d-l A. Rádl, profesor la Universitatea din Praga.

La acest congres sunt invitați pe lângă filosofi de specialitate, orice persoană care se interesează de filosofie: savanți, pedagogi, tehnicieni, cei ce se interesează de chestiunile sociale, cler, artiști, literați, jurnaliști, oameni politici și în general orice prieten al filosofiei.

Scopul congresului este de a pune în lumină unitatea internațională a științei și misiunea universală a filosofiei cu aplicări practice la mișcările culturale de astăzi, prin discuții libere.

Chestiuni mari la ordinea de zi:

1. Frontierele științelor naturale.
2. Însemnătatea analizei logice pentru cunoștință.
3. Punctul de vedere descriptiv și punctul de vedere normativ în științele sociale.
4. Religii și filosofie.
5. Criza democrației.
6. Probleme psihologice și pedagogice.
7. Misiunea filosofiei în timpul nostru.

Sedințele au loc între orele 9 $\frac{1}{2}$ —12 $\frac{1}{2}$ și 16 $\frac{1}{2}$ —7 $\frac{1}{2}$.

Limbile admise în congres: franceza, engleza, germana și italiana.

La congres se va face și o expoziție de cărți de filosofie clasate pe națiuni. Alte lămuriri se pot lua la Liga Culturală, dela d-l G. D. Șcraba, ori dela d-l D. Drăghicescu, membrii în Comisiunea internațională de filosofie, ori direct dela Comitetul de organizare al congresului.

(Praga I, Smetanovo nám 55).

CĂRȚI, REVISTE

POESII DE VLADIMIR CAVARNALI

Fundația pentru literatură și artă Regele Carol II a tipărit poeziile d-lui Cavarnali.

Cetitorii Convorbirilor Literare au cunoscut din paginile revistei pe d-l Cavarnali.

Oare de ce le va fi intitulat « Poezii »? Revenim la forma etimologică? Mie unuia îmi convine. Decât, nu e vorba de mine.

D-l Cavarnali este un poet ce se deosebește de poezia tradiționalistă, nu atât ca fond cât ca formă și energie sentimentală. El cântă dragostea de pământ, de soare, de libertate.

Nu e în soare un petec pentru om?
În coliba de vier e vieța mea
Pălăria și cămașa le atârn în pom
Și mă vântur printre razele de stea.

În afară de orice convenționalism, poezia lui Cavarnali izbucnește spontan, dând senzația fructei pârguite, la soare, nu în rafturile negustorului.

Persistând într'un mediu rustic sănătos prin primitivitatea lui, el este ca și romanticii un dușman al orașului.

Rămâi aici! Orașul are băi
Iar teatrele sunt locuri de întâlnire
Eu voi culege iarba de pe văi
Unde nu e blestem și nici mahnire.

Se deosebește de romantici prin simplitatea sentimentului amorului. Pe el nu-l doboară amorul, nu-i dă melancolia acută a romanticilor.

N'am să te caut. Nici lacrimi n'am să vărs
Te-am iubit ca să te uit apoi
Nu voi uita ocoli potecile pe care am mers
Fiindcă voi uita ce-a fost cu noi.

Poezia d-lui Cavarnali este fragedă ca floarea câmpului. Ea aduce o vigoare sufletească totuși, care arată că în sufletul lui se abat demonii poeziei veritabile, nu formule cabalistice.

MENȚIUNI CRITICE DE PERPESSICIUS

Peste 70 de opere se găsesc analizate de acest critic gustat, laborios, fecund al vremii noastre. Perpessicius ocupă azi, prin activitatea lui prodigioasă, prin opera lui masivă și prin informația sigură un loc de frunte în ogorul criticii românești. Critica la noi azi nu este destul de definită. Ea se sbate între dogmatismul critic al d-lui M. Dragomirescu și impresionismul d-lui Lovinescu. Care este situația lui Perpessicius? Este dogmatic sau este impresionist? El nu este nici dogmatic, nici impresionist. Este un eclectic. Este un delegat al cetitorului, care tâlmăcește fără ură și părtinire, fără idei preconcepțute, opera de artă « după cum un bun critic, delegat al publicului cel bun trebuie să fi trecut cam prin toate școlile și prin toate gusturile și să rezerve întotdeauna o cămară pentru școala și gustul de mâine ».

În adevăr după impresionisti ca Jules Lemaître, France dogmatismul critic este un non sens. « Critica este ca și filosofia și istoria, zice France, un fel de roman pentru spiritele avizate și curioase și tot romanul, este o autobiografie. Criticul bun este acel care-și povestește aventurile sufletului său în mijlocul capodoperilor. După ei critica obiectivă este inexistentă. Cine crede că poate să iasă din el, din propria lui personalitate, se înșală. În materie de critică nu poți să ajungi niciodată la un consimțământ universal al unei opere. « Operele pe care lumea le admiră mai mult sunt acelea pe care nimeni nu le examinează ». « Inspirația poetului nu se poate încadra în legi, ea nu poate fi generalizată ».

În definitiv zic impresionistii și dogmatismul nu este decât impresia generalizată.

Dogmaticii acuză pe impresionisti că ei sunt individualiști, anarhici, subiectivi. Există dacă nu un frumos absolut, există însă legi generale, legi necesare ale frumosului. Ele sunt recunoscute de toți și dau operelor o valoare universală. Așa judecă Taine, Brunetière, Hegel, etc. Și critica dogmatică și cea impresionistă au păcate dacă sunt conduse numai din spirit de școală. Impresionismul exagerat e anarhie; dogmatismul extrem este imobilizare, anchilozare.

Perpessicius știe astea; de aceea este cu fața veselă și când privește poezia tradiționalistă și când privește pe cea modernistă. Poezia lui interioară îi dă aceste tentacule exterioare cu care atinge duos poezia contemporană și tot grație acestei poezii lăuntrice, el utilizează mai mult eleganța floretei, decât vigoarea coadei de mătură a mediocrităților literare. Poet el însuși găsește ca albina harnică în orice floare mierea necesară, fără a reuși întotdeauna să impuie publicului cărți și opere născute moarte. Perpessicius are cultura vastă necesară criticului, are ascuțimea spiritului, eleganța stilului. Il dorim Maiorescu nu Eliade Rădulescu ca atitudine și literatura va câștiga, nu va păgubi.

PENTR'UN PETEC DE NEGREAȚĂ, ROMAN DE N. D. COCEA

« Se gândea la vicia asta absurdă care pe toți, câți suntem, ne pune zilnic pe jăratec sau în frigare, he aruncă, ne înalță, ne strivește, ne tăvălește în noroaie, face hoți din noi sau criminali de drumul mare, sperjuri, nevolnici, ticăloși, trădători, fiare însetate de sânge, sau bestii, sau Dumnezei, pentr'un petec de negreață ».

Aceasta pare a fi ideea generatoare a romanului. Autorul consideră că femeia este dumnezeu și diavol totdeodată. Ea cimentează situațiile și distruge viețile; ea înalță imbecilii în cea mai înaltă treaptă și scufundă în fundul tartarului pe cel mai conștiincios om.

Femeia este zeul modern care întărește prietenii și desparte frățiile, care conduce din umbră viața noastră socială așa de complexă, așa de variată.

Andrei, eroul principal al romanului, este un idealist, care ia parte la evenimentele politice din ultima vreme. Țărănist din entuziasm generos e scărbît de țărănismul materialist, hoțesc. Inchipuindu-și amorul altceva decît act bestial, idealizînd femeia se isbește rînd pe rînd de realitatea crudă, care-i arată că amorul platonice este o noțiune preistorică azi, iar femeia nu este decît act sexual, vecin cu perversitatea. Andrei totuși nu este un idealist abstract, căci țărănismul îi dă puțința îmbogățirii, nu este niciun ascet, căci amorul actual îi dă momente de necontestată plăcere. De aci o inegalitate în realizarea acestui caracter. Celelalte personaje sunt figuri interlope, ce-și petrec viața de oraș în camere cu mistere erotice, o lume decadentă, roasă de vițiuni, o faună de bugetivori politici, în comparație cu satul muncitor, curat, cîstit, dar uitat și de Dumnezeu și de oameni.

D-l N. Cocea este un mare talent ziaristic. Mănuște cu o abilitate fără pereche ironia și satira socială. Ziaristul trebuie să aibă ochiul ager care să despice realitățile și să cunoască oamenii. Și fiindcă cunoaște oamenii, el are rîsul sardonice, căci vede mai bine ca oricine disproporția dintre capacitatea nulă a omului zilei și dintre locul lui plin de răspundere. Ziaristul fiind un om de realități, ne poate da o amplă analiză, dar îi lipsește puterea de sinteză, care nu aparține *talentului gazetăresc* ci artistului. Și asta se referă nu numai la d-l N. Cocea, ci și la d-l Cezar Petrescu, în unele romane ale sale, nu în toate, căci are pagini literare de o reală artă, și la d-l Brănișteanu și alții. Ziaristul are baza amănuntului. El este analitic. Trăind din realități și în mijlocul lor, le lipsește puțința iluzionării, a idealizării. Căci dacă arta este realizarea idealului este și idealizarea realului. Ziaristul, prin profesiunea lui, vede că lumea aceasta se agită nu după doctrine sau principii, nu din impulsul unei nobile porniri, ci din interese personale, instincte. De aceea atitudinea mefistofelică, rîsul diabolic al ziaristului față de omul politic, față de ipocrizia socială, este destul de legitimat.

Probă că ziaristul este un om de realități — « *serpit humi tutus nimium timidusque procellae* », în romanul d-sale d-l Cocca ne dă aproape un roman cu cheie. Figurile d-sale sunt toate cu fața la noi, acoperite numai la ochi. Le bănuiești, le simți. Fără să se ridice la valoare simbolică, d-sa ne-a înfățișat oameni din ziua de azi, în carne și oase. La unii nici numele nu sunt schimbate.

Prin această contingentă cu cotidianul, valoarea romanului scade, întrucât nu interesează motivarea psihologică, adânc ome-nească, ci deslegarea rebusului, care odată deslegat, nu mai are interes literar. Interesul literar trebuie să fie permanent, pe când romanul cu cheie este oglinda unei epoci, a unei societăți, ce interesează prin senzaționalul ei, nu prin arta ei. Ziarist consumat d-l N. Cocca, talent veritabil de a pătrunde în inima lucrurilor, « dar fără darul creației artistice, ne-a dat un singur personaj simpatic la oraș, care reprezintă pe autor, căci nu este obiectiv realizat, iar toate celelalte sunt puse într-o lumină de ironie crudă și satiră incisivă, ce desvăluie pe redutabilul polemist al cotidianului. Subiectiv, el nu are o femeie onorabilă, pudică, ci toate — cele dela oraș — sunt imorale, perverse, sensuale, căci este intuiția subiectivă a polemistului, nu sufletul artistului. Romanul unei societăți în decadentă la oraș, romanul unei vieți luminate de sat. Mira perversă, decăzută, Voica, curată, naivă. Autorul este însă inegal, căci pe cât ne conduce prin localuri de noapte ale Bucureștilor, pe care le cunoaște, nu tot astfel de amplu ne înfățișează viața satului pe care n-o cunoaște.

A fi artist sau romancier zice Thibaudet, este a poseda lampa minerului care permite să mergi dincolo de conștiința luminoasă și să iscodești comorile obscure ale memoriei și ale posibilităților.

A scrie o autobiografie înseamnă să te limitezi la unitatea ei artificială; a face o operă de artă, a crea personajele unui roman, înseamnă să te multiplici, să trăiești în fiecare.

C. GEROTA

CLASICII ROMÂNI COMENTAȚI (ed. Scrisul Românesc, Craiova)

Colecția din clasicii români comentați editată cu atâta nobil entuziasm de către d-l Prof. Cartoian, se adresează școlarilor și celor ce se inițiază în literatura română. Selectând textele din vrafurile de scrieri nerevelante prin nimic pentru autor; însoțite de un aparat de explicitare și referență; apoi un studiu introductiv care subliniază valoarea scriitorului înălăuntrul epocii de care se leagă, cu aceste calități, colecția clasicilor români intră dintr'odată în necesitățile cetitorului nostru.

A apărut în ultima vreme: *Duiliu Zamfirescu*.

În mijlocul unei zarve literare de care ne ține urechile, apariția lui Duiliu Zamfirescu are menirea de a pune în contrast

criteriile, normele și prestigiile unei poezii de o eleganță a expresiei și o intensitate a inspirației necontestată cu o poezie de o inferioritate lirică vădită. Criteriul de evaluare poetică îl putem pierde aiuriți de tehnica greoaie, inginerască, seacă, nesemnificativă a versurilor modernizate; dar îl redobândim de îndată ce vom confrunta. Biscuitul ambulant în cutii de oțel nu e comparabil cu forma statuară a monumentelor.

C. ANTONIADE: *Machiavelli*. (2 vol., ed. Cultura Națională).

Om de eleganțe intelectuale, d-l Antoniadă ne-a dat o carte despre viața (vol. I) și opera (vol. II) lui Niccolò Machiavelli, de o ținută europeană. Scrisă cu erudiție, cu un respect adânc al documentului, autorul izbutește să pună în evidență contururile reale ale epocii înlăuntrul căreia s'au scurs peripețiile sbuciumatului Machiavelli. Intelectual avut, cuprins în cunoștiințe, capabil a trăi sufletește și a se plia după dimensiunile spirituale ale epocii despre care scrie, d-l Antoniadă ne dăruiește cu o lucrare plină de merite. Fraza sobră, liniară, scurtă; uneori cu șerpuiiri de melodie; de accent pur liric.

În volumul II, autorul trece prin examen opera lui Machiavelli: Principele, Istoriile florentine, Arta războiului, Comediile și poemele, Discorsi. E preocupat de viziunea originară a doctrinei machiavelice. Pornind dela acel « *la verità effettuale del cose* », secretarul florentin ajunge să tragă liniile unui încheiat corp de adevăruri politice. Între « *la verità effettuale* » adică realitatea dată, așa cum e nu cum derivă să fie, și ideea de *Stat* care e emonamentul acestei doctrine, se interpun o serie întreagă de idei cari se țin între ele și din substanța cărora Machiavelli extrage anumite norme, anumite reguli de conduită a Principelui.

Istoriografii lui Machiavelli împărțiți în două tabere (mari detractori și pătimiși apărători) au plecat în cearta lor dela aceste reguli. Adică dela ceea ce nu este *esențial*.

D-l Antoniadă încheie cartea cu un capitol asupra « Machiavelismului și Machiavelli », în care expune divergențele iscate pe interpretările eronate ale operii sale. S'a făcut mult caz de absența moralității lui Machiavelli (el a recomandat Principelui să fie când leu, când vulpe; fiindcă: oamenii sunt răi, vicleni, farseuri, ipocriți, egoiști iar Statul e scopul ultim către care trebuiesc coordonate eforturile sale). Se punea politicul în raport de greșită dependență cu morala. Din această pricină se ajunsese la concluzia că machiavelismul nu este altceva decât transpunerea pe plan politic a filosofiei de practică vulgară (scopul scuză mijloacele). A fost numit: doctrina *indiferenței mijloacelor*. Or machiavelismul, în ceea ce are el fundamental, nu constă în grupul de procedee cu destinație precisă; ci în corpul de adevăruri *reale*

descoperite. Dacă s'ar fi ținut seamă de realitățile istorice ale vremii sale, peste care plana strigoiul papei Alexandru și fulgera glasul inspirat al lui Lavonarola, s'ar fi văzut că în Cesar Borgia — modelul machiavelic — secretarul florentin vedea numai încarnarea deplină a conducătorului, însă pe linia negației, abil, temerar, necruțător, focos, diplomat, ager, energic, neînfricat, capabil să se strecoare și să se înstăpânească. El reprezintă la maximum latențele poporului la un moment dat. Există o moralitate fiindcă există un singur scop: *salvarea Statului*.

În acest capitol « Machiavelli și machiavelismul », d-l Antoniadă este în parte enunțativ, în parte narativ. Pentru a fi înțeleasă bine poziția lui în lăuntrul doctrinelor politice, trebuia analizat Machiavelli în temeiurile de fundamentare ale doctrinei sale. Iar pentru a fi precizată adevărata interpretare față de atâtea erori cari au plutit în jurul lui, trebuia privit în lăuntrul fenomenului cultural ce se cheamă Renaștere. Machiavelli nu este un fapt izolat. El stă în corespondență spirituală cu școala paduană și pe de altă parte cu logica ondectivă. Între aceste determinante, locul lui e bine fixat, ca un moment necesar așezat pe linia de evoluție deviată dela ancroiști până la Bacon. Ar fi fost prins astfel, în esențialitatea lui, nu de ceea ce este derivat.

Și așa, cartea d-lui Antoniadă este merituoasă, plină de reușiri. E bilanțul unei vrednicii necontestate; produsul unui efort prelungit.

I. D.

GHERGHINESCU VANIA: *Amvonul de Azur; Poezii*. Ed. « Cartea Românească », București, 94 p. Lei 60.

În potopul de bălbăieli și aiureli ce nu au nimic comun cu poezia, și totuși sunt intitulate astfel, se strecoară aproape neobservat de « criticii » generației noi volumul de versuri « Amvonul de Azur ».

Hrănit din seva sănătoasă a generațiilor ce-au ridicat poezia românească la cele mai înalte culmi, autorul volumului de care ne ocupăm, pășește pe drumul adevăratei poezii.

Versurile sale, au claritatea necesară înțelegerii temei poetizate și cetindu-le simți firul călăuzitor al ideii, fără a mai fi silit să te străduiești ore întregi, fără succes, cum se întâmplă cu descifrarea hierogrifelor moderniste.

Pentru acei ce s'ar simți atinși de aceste afirmații le opunem una din poeziile d-lui Vania Gherghinescu, și-i invităm să aleagă din literatura modernistă, chiar și din grupul celor « șapte » o alta care să poată sta alături de poezia relevantă de noi.

RESTABILIRI

Viața noastră e un basm trăit
Și tu 'mi vorbeai de ea ca de-o poveste
Că nu mai știu din ceea ce-ai grăit
De-i viața basm, ori basmul viața este.

Nici eu de mai sunt eu în adevăr
Nu știu; când vorbele ți-s șoapte
Sunt iarba 'n care florile de măr
Iși scutură petalele în noapte.

Când spiritul tău scapără scânteii
Și-mi luminează 'ntunecimi de gând,
Ești focul de imagini și idei
În care ard ca să renasc cântând.

Tăcerea ta e patimă și vis
Și sborul Dumnezeuului cel viu
E psalmul plâns pe care nu l-am scris
Și niciodată n'am să pot să-l scriu.

AL. IORDAN

« PAGINI LITERARE ». Anul I, Nr. 1

Prefățează d-l T. Murășanu. « Din idealuri și programe sparte vom arunca în cuptoarele sângelui nostru, bucăți grele de materii aspre și inerte, le vom topi, le vom filtra, le vom retrăi, redându-le o nouă viață de artă: aceea pe care noi o vom putea crea... Ci aceste frânturi de ideal s'ar putea numi totdeodată și un cald apel adresat către toate forțele creatoare ale generației de azi, pentru învâlvorirea până la stele al aceluiași foc sacru ».

D-l Grig. Popa într'un articol suculent, motivat, arată în «Peisaj Ardelean» starea haotică din Ardealul eliberat. Pe conducătorii Ardealului eliberarea i-a surprins. Ca o lumină prea tare nu se pot adapta. Trăesc cu ochii în umbră, în trecut. « În locul unei acțiuni convergente și unificatoare, de esență panromânească, s'a dus o acțiune inversă, întreținută de ambiții, de cele mai multe ori nejustificate. Generația istorică a Ardealului nu mai corespunde cerințelor actuale. Este o generație de nemulțumiți, nu pentru că nu și-au cucerit posturile și demnitățile de mare răspundere socială, ci pentru că în fața nouilor perspective, mai cuprinzătoare și mai uniforme, au rămas uluiți, ca omul surprins înainte de vreme ». Colaborează d-l Beniuc, Ivonne Rossignon, Brateș, etc.

REVISTA SCRITORILOR ȘI SCRITOARELOR

Numărul pe Mai cuprinde un extras din conferința d-nei Aida Vrioni « Generația de azi privită de generația de ieri » precum și o analiză a responsabilității stării de degenerare, de care e cuprins o parte din tineretul nostru școlar.

Din primul articol, extragem un fragment din concluzie, pe care-l considerăm o judicioasă interpătrundere a problemelor de care este preocupată tânăra generație: « Tinerii de azi simt că le-a crescut aripi și nu vor să dea din mâni ca să-și facă loc, sau să facă pașii ceruți pentru a urca treaptă cu treaptă scara ierarhică a valorii umane. Purtând aripi, vor dintr'odată să sboare sus pe culmi ».

« Se vorbește de asemenea de misticismul tineretului; cred că și aceasta este o simplă bășică de săpun, menită să se spargă la cea mai mică atingere ».

« S'ar putea vorbi cu mai mare succes de o nevroză a generației de azi, sau a epocii dezechilibrate în care viețuim ».

Fată de asemenea concluzii ne întrebăm cu surprindere ce rost au « dezechilibratele versuri » ale lui Tristan Tzara, Sașa Pana și alții asemenea lor, în paginile « Revistei Scriitoarelor și Scriitorilor ».

Sau d-na Vrioni are o concepție când conferențiază și alta la revista ce conduce.

REVISTA 13

La Focșani apare o revistă cu numele 13, ai cărei colaboratori sunt în bună parte tineri cu concepții avansate.

Reproducerea epigramei adresată unuia dintre redactori și publicată în Nr. pe Mai al revistei, ne scutește de orice comentariu asupra valorii literare a materialului cuprins în paginile sale.

LUI GEORGE CAR

bun boem și scriitor

De când a pus cerneală 'n băutură
Cu firma lui i-o mare 'ncurcătură
Să afli-ar trebui să fii divin
De-i car cu bere ori e car cu vin.

V. DORNEANU

« POEZIA ». Anul I, Nr. 4

E o vitrină a liricei oltenesti dela Al. Iacobescu până la Divarius. Evident, fiind vorba de o simplă expoziție a talentelor oltene, vei găsi aci ca într'o floră, o uluitoare discrepanță, dar o reliefată varietate de tonuri. Ca în fața unei expunerii de obiecte, admiri pe unul, strâmbi din nas la altul, fiind mulțumit la urmă că tot n'ai pierdut vremea degeaba.

« FRIZE », Revistă lunară de literatură și cronică. Anul I, Nr. 4, Iunie 1934

Prefățează un articol « Pentru Poem », în care se arată regretul pentru « biletele de papagal » de odinioară. Semnalăm poezia « Spațiu viu » a d-lui Ștefan Stănescu; poeziile d-nei Coca Farago și B. Iordan; Observăm o retorică verbală la cel dintâi, care nu displace; o armonie poetică și sincere sbuciumuri lăuntrice la cea dea doua și o grațioasă melancolie împreunată cu o perfecție formală la cel din urmă.

GÂND ROMÂNESC

Gând-ului Românesc îi trimitem gândul nostru bun pentru frumoasa operă de culturalizare și promovare a culturii românești ce întreprinde prin interesantul și de bună calitate material ce cuprinde fiecare nou număr apărut.

BRAȘOVUL LITERAR ȘI ARTISTIC

Cu un cuprins variat și interesant « Brașovul literar și artistic » te poartă dela prima la ultima pagină, printr'o întreagă gamă de sentimente ce se desprind din scrisul celor ce și i-a apropiat d-l Cincinat Pavelescu.

Semnatarii prozei din numărul pe Iunie al. B. L. și A. sunt d-nii: Cincinat Pavelescu, Emil Isac, Vladimir Nicoară, Paul Constant, Al. Ceușianu, Ion Vlasiu, Petre I. Teodorescu; iar ca reprezentanți a versului menționăm pe d-nii: Cincinat și Mircea Pavelescu, Ion Focșeneanu, Vania Gheorghiescu, Ivone Rossignon, O. Sireagu.

Notiței dela pag. 98 a Br. Lit. și Art. nu îi putem da decât un singur răspuns: doar lipsei de informație a cronicarului s'a putut însera o asemenea întrebare, de aceea îl sfătuim să treacă mai des pe la librării unde va putea găsi toate numerele din anul acesta al revistei noastre, ceea ce credem că va avea darul de a-i risipi « tristețea cubică ».

«TRANSILVANIA», BULETIN DE TEHNICĂ CULTURALĂ

«Astra» din Sibiu desfășoară o intensă activitate de culturalizare și pe tărâmul publicisticii, prin organul său oficial «Transilvania» *Buletin de tehnică culturală*.

Cuprinsul numărului pe Martie-Aprilie dovedește cu prisosință afirmația noastră.

În acest număr Dr. Iuliu Moldovan are un documentat articol despre: *Organizarea activității culturale*; Dr. Gh. Preda descrie personalitatea lui Alexandru de Mocsonyi; interesante amintiri în legătură cu debutul în viața politică, publică Dr. Al. Vaida-Voevod.

Îndrumările culturale sunt date în numărul de care ne ocupăm de: I. Agârbiceanu, Dr. I. Stoichița, I. Breazu și Dr. H. Petra-Petrescu.

Al. Dima, sub formă de conferințe populare arată importanța procesului memorandiștilor și a zilei istorice de 10 Mai.

Activitatea «Astrei» și câteva cronici de îndrumare și informație, întregesc numărul doi al «Transilvaniei».

VIAȚA BASARABIEI

Rolul pe care-l joacă în Ardeal «Transilvania», îl are pentru provincia dintre Prut și Nistru «Viața Basarabiei».

Numărul pe Mai se bucură de colaborarea d-lor V. Luțcan; N. F. Costenco; Prof. M. Ciachir, care publică un foarte interesant articol despre «Origina Găgăuților»; Sabin Popescu Lupu — o năvălă intitulată «Cnutul legii»; Informații asupra Republicii Moldovenești dă: M. Florin și Ion Dumitrașcu iar I. V. Goraș descrie câteva din obiceiurile specifice din Tg. Briceni.

Numărul se încheie cu câteva pagini de cronică și recenzii.

«DACO-ROMANIA», Buletinul Muzeului Limbii Române, condus de Sextil Pușcariu. Anul VII 1931—1933

E un volum de 697 pagini. Un material bogat, suculent inedit, încheie această însemnată lucrare filologică.

Colaborează d-l Sextil Pușcariu cu un articol asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române; d-l Sever cu studiul: «Din Atlasul lingvistic al României»; «Etimologii» de Sextil Pușcariu, Capidan, Drăgan, Iorgu Iordan cum și diferite articole mărunte.

În prefață d-l Pușcariu arată activitatea lăudabilă a acestui nucleu filologic din care au răsărit o mulțime de opere ca acelea ale d-lui Serra, Binder, Procopovici, Drăgan. E acolo un frumos plan de lucru, iar colaboratorii d-lui Sextil Pușcariu aleargă

ca albinele să culeagă forme dialectale, informații lingvistice, anchete filologice. Etimologii numeroase și multe recenzii dovedesc că specialiștii dela Cluj produc opere personale și nu uită nicio carte din specialitatea lor. «Daco-România» este o revistă ce merită tot ajutorul nostru. Ea corespunde unei mari necesități științifice și unui moment psihologic fericit.

«TIMOCUL». Anul I, Nr. 3—4

E o revistă de propagandă a Românilor din Timoc, cu frumoase articole de d-l G. Murnu, Dr. Vodă Timoceanu, G. Lungulescu, Balotă Voinea, etc.

REVISTA ISTORICĂ ROMÂNĂ

A împlinit trei ani de rodnică activitate în domeniul istoriografiei românești.

Punctele de program, anunțate în numărul prim al revistei: «cercetarea adâncită a amănuntelor», «critică competentă, onestă și severă prezentată într-o formă urbană», «informație completă asupra tuturor problemelor de istorie», au fost respectate cu sfințenie în tot acest răstimp de trei ani, pe care «Revista Istorică Română» i-a străbătut cu demnitate, contribuind, prin studiile specialiștilor ce s'au grupat în jurul ei, la elucidarea a numeroase probleme de istorie și în același timp, aducând prețioase aporturi istoriografiei prin problemele noi ce au fost discutate în paginile sale.

Nu vom recapitula cuprinsul numerelor din această perioadă de trei ani, deoarece toți cei ce-au urmărit această revistă dela apariția ei, știu ce înseamnă pentru știința românească realizările săvârșite de «Revista Istorică Română» prin colaboratorii săi. Vom schița doar conținutul ultimului număr, apărut de curând în vitrinile librăriilor.

Prof. Glixelli, dela Universitatea din Wilmo, analizează regulile de purtare la masă, din textul românesc al *Invățăturilor* lui Neagoe.

D. N. Cartoian publică un al doilea capitol din interesanta contribuție ce aduce la stabilirea originalului scrierii lui N. Costin «Ceasornicul Domnilor».

Prof. Iulian Ștefănescu, discută *Viața Sfintei Parascheva* cea nouă.

Interesante contribuții cuprinde «Miscellanea» la care au colaborat d-nii D. P. Bogdan, Al. Iordan, A. Veress, Gh. Duzinchievici și D. Rosetti.

Recenzii semnează d-nii: Gr. Nandriș, P. Panaitescu, R. Vulpe, D. Bogdan și D. Bodin.

O bogată bibliografie a cărților nou apărute și indicile numelor proprii cuprinse în fasciculele volumului trei întregesc fascicola ce încheie cel de al treilea an de apariție al «Revistei Istoric Române».

FĂT FRUMOS

În puține pagini, dar totdeauna pline de miez, s'a înfățișat dela primul său număr, revista de cercetări istorico-literare din Cernăuți, «Făt-Frumos».

Timp de nouă ani colaboratorii strănși în jurul d-lui Leca Morariu, cu râvnă pentru răscolirea trecutului nostru, au contribuit la elucidarea multor probleme din cultura românească.

Ultimul număr ce l-am primit (Ianuar-Faur 1934) cuprinde în cele treizeci și două de pagini ale sale, o judicioasă punere la punct a valorii *Năpastei* lui Caragiale, datorită d-lui Leca Morariu; două articole ale d-lui Corneliu Gheorghiu în care sunt analizate lucrările pictorului Bucevschi; versuri de: Salsovia, George Voevodica și N. Dracea.

O specială mențiune se cuvine articolului «Superficialitate germană»? în valorificarea literaturii noastre, în care d-l Traian Cușniriuc analizează cât de eronate sunt informațiile asupra literaturii românești, în lucrările germane apărute până la 1910.

Câteva bucăți folkloristice întregesc paginile ultimului număr al «Făt-Frumosului» bucovinean.

«LUMEA NOUĂ». Anul III, Nr. 4

D-l M. Manoilescu retipărește un articol din «Convorbiri Literare» din 1924. În acest articol se concentrează o conferință: «Către un nou ideal național». Autorul constată că odată cu împlinirea idealului național în 1918, generațiile postbelice își caută o justificare a activității lor, își caută un ideal. Războiul a inventat teorii economice, administrative, sociale, care sunt rețete trecătoare nu pot servi ca un ideal îndepărtat, ce galvanizează energiile. Pentru ca un țel să fie consacrat, sanctificat ideal național, are nevoie de mai multe condițiuni: 1. Să se prezinte maselor mari simplu, sesizabil. Ideile abstracte ori sunt simplificate ori alungate de spiritul colectiv. 2. Să fie o idee generoasă, lipsită de platitudini sau interese personale. 3. Să aibă o sferă largă care să îmbrățișeze toate clasele sociale. 4. Să cuprindă nu numai eforturile prezente, ci și pe cele viitoare, pe ale urmașilor. 5. Să fie dinamic, combativ. 6. Să aibă legături adânci cu tradiția unui popor. Idealul preconizat de d-l Manoilescu este dominația culturală. Trebuie să luăm locul Austriei, să reprezentăm latinitatea în acest colț depărtat.

D-l Cristea Niculescu arată că democrația de azi e falsificată și nu mai corespunde vremii de azi, în articolul « Sofisme Politicianilor ». Colaborează d-na Elena Manoilescu, Roger Niculescu, etc.

« GÂNDUL VREMII ». Anul II, Nr. 5

D-l S. S. Bârsănescu în articolul: « Reflexiuni de psihopedagogie criminală » discută cazul celor trei elevi de liceu, în care arată că această crimă — deși merită pedepsită — dar este produsul a crizei pubertății, a spiritului de impunitate ce-l găsește oricine în societate, al mediului social coborât, al cinematografului. Interesant articol al d-lui Uță despre « Sindicalism și Corporatism ». Corporatismul este instrumentul dictaturii; Sindicalismul al democrației. Corporatismul dă cu mâna lui puterea altuia să-i guverneze; Sindicalismul e conștiința puterii profesionale, care se apără cu greva împotriva politicianismului. Corporatismul este politic. Sindicalismul este apolitic, profesional. Dictatura desființează sindicalismul, fiindcă e democratic și nepolitic. Il înlocuște cu corporatismul care e politic.

G. și I.

NOUL COD AL ROMÂNIEI

Colecțiune periodică și permanentă cuprinzând în ordinea lor cronologică toate legile, decretetele, deciziunile și regulamentele aplicabile pe întreg teritoriul țării cu începere dela 1 Octomvrie 1932, sub direcțiunea D-lui Profesor EUG. HEROVANU cu colaborarea, dela vol. VIII înainte, a D-lui RICH. HUTSCHNEKER, Avocat.

BIBLIOTECA LEGISLATIVĂ colecțiune de legi, decrete și regulamente anexă la Noul Cod al României sub direcțiunea D-lui Profesor EUG. HEROVANU.

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

IUNIE, 1934

	Pagina
<i>Paul Zarifopol:</i>	Caragiale 491
<i>A. C. Cuza:</i>	Contra-glosa 499
<i>Gala Galaction:</i>	Columnne în Naosul Bisericii Universale Sf. Apostol Petru 502
<i>Mihai Moșandrei:</i>	Versuri 508
<i>Mircea Florian:</i>	Noul idol: concretul 511
<i>Ioan Zalplachta:</i>	Un centenar literar în Polonia 517
<i>T. Iordănescu:</i>	Poezia lirică indiană 527
<i>Al. Tzigara-Samurcaș:</i>	Inițierea artistică în școală 534

CRONICI

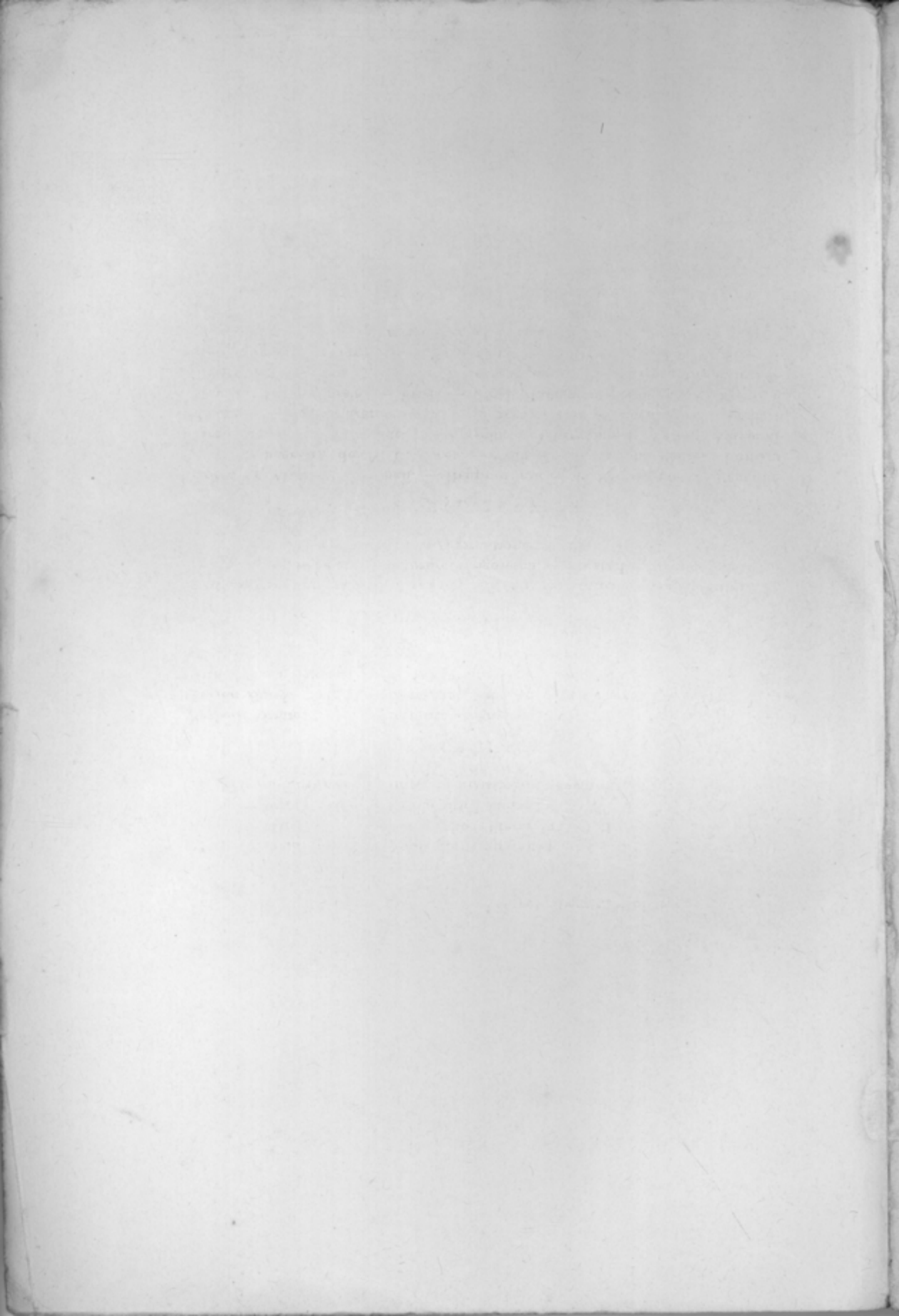
<i>Francisc Șirato:</i>	Instantaneu plastic 540
<i>Lucian Burchi:</i>	Elementul psihic în criza de credit 543
<i>Ovidiu Papadima:</i>	G. Bacovia 548
<i>Alexandru Carussy:</i>	Umbrele în credința populară 553

IDEL, FAPTE, OAMENI

Sărbătorirea d-lui prof. C. Meissner. — Din începuturile Academiei Bulgare. — Contribuțiuni la biografia pictorului Grigorescu. — Un studiu necunoscut al lui Ion Ghica. — Congresul Internațional de Filosofie dela Praga.

CĂRȚI, REVISTE

Poesii de Vladimir Cavarnali. — Mențiuni critice de Perpessicius. — Pentr'un petec de negreață de N. D. Cocea. — Dulu Zamfirescu în Clasicii Români Comentați. — C. Antoniad: Machiavelli, — Gherghinescu Vania: Amvonul de Azur. — Pagini literare. — Revista Scriitoarelor și Scriitorilor români. — Revista 13. — Poesia. — Frize. — Când Românesc. — Brașovul literar și artistic. — Transilvania, Buletin de tehnică culturală. — Viața Basarabiei. — Daco-România. — Timocul. — Revista Istorică Română. — Făt Frumos. — Lumea Nouă. — Gândul Vremii.

M. O., IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI V
1934

10
128
101040
2579

ANTICARIAT PENSIOARA
Lei 10

PREȚUL 20 LEI